

Cas. 2112

47130
8. X. 1980

S. J. C.

EKONOMICKÝ ČASOPIS | 28 | 1980 | 8

8.— Kčs

Z OBSAHU

SOKIRA, Jozef: Aktuálnosť Leninovho odkazu pre cieľavedomé regulovanie socialistických výrobných vzťahov – FIDRMUC, Jaroslav: Dodávateľsko-odberateľské vzťahy a plánovité riadenie investičného procesu – IVANICOVÁ, Zlatica: Analýza účinnosti základných prostriedkov pomocou ročníkových produkčných funkcií – HERMANNOVÁ, Lýdia: Kritika koncepcií socialistickej ekonomiky v prácach teoretikov „novej ľavice“ – ŠIBL, Drahoš: Európsky menový systém v EHS a jeho problémy – KRČ, Rudolf: Portugalské hospodárstvo v 70. rokoch – Recenzie – Správy

S-I-C

Ekon. Čas., 28, 1980, č. 8, s. 689–768

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

895 30 Bratislava, Klemensova 19

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Časopis pre marxisticko-leninskú ekonomickú teóriu

Ekonomický časopis prináša state a diskusné príspevky z oblasti marxistickej politickej ekonómie, plánovitého riadenia a rozvoja socialistického národného hospodárstva, teórie hospodárskej politiky, financii, ekonomiky priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných úsekových ekonomík. Venuje pozornosť otázkam medzinárodnej socialistickej integrácie, vedecko-technickej revolúcie a využívaniu ekonomicko-matematických metód. Zaoberá sa aj ekonomikou kapitalistických krajín a kritikou buržoáznych ekonomických teórií. Prináša recenzie teoretických prác, správy z vedeckého života a bibliografiu.

Ekonomický časopis печатает статьи и дискуссии из области марксистской политической экономики, планового управления и развития социалистического национального хозяйства, теории экономической политики, финансов, экономики промышленности, сельского хозяйства, и других отраслевых экономик. Он уделяет внимание вопросам международной социалистической интеграции, научно-технической революции и использованию экономико-математических методов. Занимается также и экономикой капиталистических и развивающихся стран равно как и критикой буржуазных экономических теорий. В журнале публикуются рецензии теоретических работ, новости из научной жизни и библиография.

Ekonomický časopis brings articles and discussion on marxist political economy, planned management and development of the socialist national economy, theory of the economic policy, finances, industrial economics, economics of agriculture and other branch economics. It gives attention to the questions of the international socialist integration, scientifico-technical revolution and applying of the economic-mathematical methods. It also deals with the economic problems of the capitalist and developing countries and with the critics of the bourgeois economic theories as well. It brings reviews of theoretical publications, news about the scientific life and bibliography.

Hlavný redaktor Ján Kúkel
Výkonná redaktorka Frída Svajdlárová
Redaktorka Katarína Rybanská
Tajomníčka redakcie Naďa Proksová

Redakčná rada: Ladislav Andrášik, Michal Derco, Ivan Figura, Vladislav Garaj, Štefan Heretik, Pavel Hoffmann, Filip Hronský, Michal Hronský, Jan Iša, František Jarušek, Miloslav Jirges, Milan Kodaj, Adam Laščiak, Ivan Okáli, Jan Přívara, Pavol Rapoš, Štefan Samson, Eduard Šarmír, Milan Šikula, Ladislav Unčovský, Ján Zervan.

Adresa redakcie: ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava, telefón 335761-5.

Číslo bolo redakčne spracované v apríli 1980.

OBSAH

State

SOKIRA, Jozef: Aktuálnosť Leninovho odkazu pre cieľavedomé regulovanie socialistických výrobných vzťahov	691
FIDRMUC, Jaroslav: Dodávateľsko-odberateľské vzťahy a plánovité riadenie investičného procesu	701
IVANIČOVÁ, Zlatica: Analýza účinnosti základných prostriedkov ročníkových produkčných funkcií	713
HERMANNOVÁ, Lýdia: Kritika koncepcií socialistickej ekonomiky v prácach teoretikov „novej ľavice“	724
ŠIBL, Drahoš: Európsky menový systém v EHS a jeho problémy	734

Glosy

KRČ, Rudolf: Portugalské hospodárstvo v 70. rokoch	746
--	-----

Recenzie

ŠIMKOVIC, Ján: Systémové modelovanie v ekonomii - A. Laščiak	752
MATUCHIN, G. G.: Mirovye finansovyje centry - K. Hubková	755
KUZNECOV, V. I.: Mechanizm gosudarstvenno-monopolitističeskogo regulirovanija francuzskoj ekonomiki - Z. Kominčová	757
Autorenkollektiv: Zur Geschichte der politischen Ökonomie des Sozialismus. Autorenkollektiv: 60 Jahre politischer Ökonomie des Sozialismus - Z. Sláviková	761

Správy

5 rokov časopisu Ekonomičeskoje satrudničestvo stran-členov SEV (D. Hronská)	766
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Статьи

СОКИРА, Йозеф: Актуальность завета Ленина для целенаправленного регулирования социалистических производственных связей	691
ФИДРМУЦ, Ярослав: Материально-техническое снабжение и плановое управление инвестиционным процессом	701
ИВАНИЧОВА, Златица: Анализ полезного действия основных фондов с помощью годовых производственных функций	713
ГЕРМАНОВА, Лыдия: Критика концепций социалистической экономики в теории „новых левых“	724
ШИБЛ, Драгош: Европейская валютная система в странах „общего рынка“ и ее проблемы	734

Глоссы

КРЧ, Рудолф: Португальская экономика в 70-х годах — — — — — 746

Рецензии

ШИМКОВИЦ, Й.: Системное моделирование в экономике — А. Лащиак — — 752

МАТЮХИН, Г. Г.: Мировые финансовые центры — К. Губкова — — 755

КУЗНЕЦОВ, В. И.: Механизм государственно-монополистического регулирования французской экономики — З. Коминкова — — — — — 757

Коллектив: История политической экономики социализма. Коллектив: 60 лет политической экономики социализма — З. Славикова — — — — — 761

Сообщения

5 лет журнала Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ (Д. Гронска) 766

CONTENTS

Articles

SOKIRA, Jozef: Actuality of Lenin's Heritage for Purposeful Regulating of Socialist Production Relations — — — — — 691

FIDRMUC, Jaroslav: Material-Technical Supplying and Planned Managing of the Investment Process — — — — — 701

IVANICOVÁ, Zlatica: Analysis of the Fixed Capital Efficiency by Means of Vintage Production Functions — — — — — 713

HERMANNOVÁ, Lýdia: Critics of the Socialist Economy Conceptions in the Theories of the „New-Left” — — — — — 724

ŠIBL, Drahoš: European Monetary System in the EEC and its Problems — — — 734

Glossary

KRČ, Rudolf: Portugal Economy in the Seventies — — — — — 746

Book Reviews

ŠIMKOVIC, J.: System Modelling in Economy — A. Laščiak — — — — 752

MATUCHIN, G. G.: World Financial Centers — K. Hubková — — — — 755

KUZNECOV, V. I.: Mechanism of State-Monopoly Regulating of French Economy — Z. Komínková — — — — — 757

Collective: History of Political Economy Socialism. Collective: 60 Years of the Political Economy of Socialism — Z. Sláviková — — — — — 761

Reports

5th Anniversary of the Journal Economic Co-operation of CMEA-Countries (D. Hronská) — — — — — 746

Vrcholom Leninovej teoretickej tvorby bolo jeho učenie a cestách výstavby socializmu a komunizmu.

Z Uznesenia ÚV KSSZ k 110. výročiu narodenia V. I. Lenina.

Aktuálnosť Leninovho odkazu pre cieľavedomé regulovanie socialistických výrobných vzťahov

SOKIRA, Jozef

Cieľavedomá regulácia sústavy socialistických výrobných vzťahov v súlade s objektívnymi predpokladmi spočívajúcimi v rozvoji výrobných síl je v socializme organickou súčasťou hospodárskej politiky. Dôslednú realizáciu tejto trvalej a nesmierne zložitej úlohy sústavne presadzovala vedúca sila socialistickej spoločnosti — komunistická strana. Venovala a venuje sústavnú pozornosť zdokonaľovaniu sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva, t. j. konkrétnej formy prejavu socialistických výrobných vzťahov. Nadväzuje tak na tradície založené V. I. Leninom a rozvíja ich v konkrétnych podmienkach danej etapy výstavby socializmu.

Uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ a vlády ČSSR z 31. 1. 1980 o Súbore opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva, vychádzajúce z poznatkov politickej ekonómie socializmu, predstavujú významný krok k ďalšiemu zvyšovaniu efektívnosti spoločenského hospodárenia. Súbor opatrení nerieši všetky problémy. Nastoľuje však pred politickú ekonómiu socializmu neobyčajne bohatý kôš náročných úloh. Pri ich konkretizácii a riešení budeme sa musieť vracieť k nesmiernemu Leninovmu teoretickému odkazu, čerpať z neho podnety pre riešenie nových úloh, konfrontovať a overovať svoje východiská a prístupy, verifikovať svoje závery a dôsledným uplatňovaním Leninovej metódy tvorivo tento odkaz rozvíjať.

K. Marx a F. Engels vedecky zdôvodnili nevyhnutnosť zániku kapitalizmu a jeho revolučnej zámény socializmom. V najvšeobecnejšej po-

dobe charakterizovali základné črty socializmu, podstatu socialistickej spoločnosti ako kolektívneho výrobcu združeného spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov, v dôsledku čoho funguje na plánovitom základe. Charakterizovali aj ciele socialistickej výroby, spôsob rozdeľovania materiálnych statkov a všeobecné zákonitosti vývoja komunistickej spoločnosti od socializmu ako nižšej fázy k vyššej fáze — vlastnému komunizmu. Tieto všeobecné zákonitosti odhalili na základe analýzy objektívnych materiálnych predpokladov a tendencií o pohybe kapitalistickej spoločnosti. Nemohli však riešiť konkrétne otázky organizácie a riadenia socialistickej výroby. Ich riešenie sa stalo aktuálnym až po víťazstve socialistickej revolúcie.

V. I. Lenin využil vedecké závery Marxa a Engelsa o vývoji spoločnosti ako zbraň v boji proti buržoázii a ich teoreticko-metodologické dedičstvo ako bohaté žriedlo poznatkov pre riešenie praktických úloh: počnúc prípravou revolúcie až po riešenie problémov vybudovania ekonomických základov politickej moci robotníckej triedy — nastolenie spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov a jeho reprodukcie na vyššom základe, t. j. utváraním a rozvojom konkrétnych spoločenských foriem organizácie výroby, ktoré by umožnili v plnej miere rozvinúť potenciálne prednosti plánovitého celospoločenského hospodárenia.

V. I. Lenin rozvinutím teoretického dedičstva Marxa a Engelsa vo svojich prácach vskutku položil základné kamene politickej ekonómie socializmu. Jeho teoretické práce boli po víťazstve socialistickej revolúcie východiskom a programom pre prebudovanie spoločenskej výroby a všetkých spoločenských vzťahov na socialistickom základe. Riešenie praktických otázok organizácie spoločenskej výroby, hľadanie adekvátnych foriem pretvárania výroby, spoznávanie zákonitostí vzniku a vývoja socialistickej spoločnosti v procese jej reálneho budovania boli na druhej strane základom neustáleho rozvoja politickej ekonómie socializmu.

V. I. Lenin skutočne musel riešiť nespočetné množstvo praktických otázok. Sústavná analýza a zovšeobecňovanie praxe, vývojových súvislostí revolúcie boli objektívnym testom adekvátnosti riešenia praktických otázok, ako aj nosnosti teoretických predstáv; boli teda rovnako základom upresňovania a rozvoja teoretických predstáv, obohacovania teórie, ako aj konkretizácie taktiky a stratégie revolučného prebudovania spoločnosti. V tom sa prejavovala dialektická jednota teórie a praxe, ktorá bola taká príznačná pre Lenina.

V prácach Lenina nachádzame nevyčerateľné teoretické a metodologické bohatstvo. Jeho ekonomická teória sa rodila spolu s novou spoločnosťou. Mnohé hospodársko-politické state a prejavy reagovali na meniace sa podmienky hospodárskeho života po víťazstve revolúcie a v prvých porevolučných rokoch. Nájdeme v nich aj navzájom protirečivé výroky. Táto protirečivosť je však podmienená objektívnymi skutočnosťami, zložitou a charakterom úloh, ktoré bolo treba momen-

tálne riešiť v praktickom živote. Veľkosť Lenina spočíva práve aj v tejto schopnosti prekonať vlastné závery a spresňovať ich v súlade s objektívnymi skutočnosťami. Nehistorické chápanie týchto výrokov, abstrahovanie od podstatných súvislostí ich vzniku, nevyhnutne vedú k ich nesprávnej interpretácii, znamenajú nepochopenie Leninovho teoreticko-metodologického prístupu k riešeniu problémov výstavby ekonomických základov socializmu, a preto i nepochopenie jeho nesmierneho prínosu do teoretického rozpracovania problémov budovania socialistických výrobných vzťahov a jeho zásluh o ich realizáciu v praxi.

V. I. Lenin vypracoval ekonomický obsah programu proletárskej revolúcie, konkrétne úlohy v prebudovaní výrobných vzťahov. Položil tým nielen základy politickej ekonómie socializmu, ale vytyčujúc úlohu zorganizovať spoločenskú výrobu na plánovitom základe a na základe prebudovania jej materiálno-výrobnej bázy tak, aby vo svojom fungovaní reálne zabezpečila vyššiu úroveň produktivity práce ako kapitalizmus (zabezpečenie tejto úlohy považoval súčasne za podmienku víťazstva socializmu na celom svete), stanovil súčasne aj náročný program ďalšieho budovania a rozvoja politickej ekonómie socializmu — vedy, predmetom ktorej sú socialistické výrobné vzťahy. Hoci prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu sa uskutočňovalo v mnohých smeroch v špecifických podmienkach relatívne nerozvinutého Ruska, predsa teoretické závery o prechode od kapitalizmu k socializmu presahujú rámec Ruska a majú všeobecnú a trvalú platnosť.

V. I. Leninovi boli cudzie predstavy, že by socialistická spoločnosť mohla riešiť všetky problémy svojho rozvoja podľa vopred a raz navždy daných pokynov, a teda aj predstavy, že by socialistické výrobné vzťahy bolo možné vopred a raz navždy teoreticky vykonštruovať. Výrazne to vidieť z jeho diskusného príspevku na VII. zjazde strany proti Bucharinovmu pozmeňovaciemu návrhu programu strany. „Nemožno podať charakteristiku socializmu; aký bude socializmus, keď bude mať hotové formy — to nevieme, to nemožno povedať ... ako bude vyzeráť dokončený socializmus — to nevieme“, lebo „nieť ešte materiálu pre charakteristiku socializmu. Ešte nie sú vypálené tehly, z ktorých sa bude stavať socializmus“ [1].

Hoci všeobecný smer revolučného prebudovania spoločnosti na socialistickom základe, t. j. výstavby socializmu bol známy, predsa „... ani formy pretvárania, ani tempo rýchlosti vývinu konkrétnej reorganizácie sme poznať nemohli“ [1]. Odpoveď na tieto otázky hľadal v reálnom praktickom živote; „... konkrétne, prakticky to ukážu iba *skúsenosti miliónov*, keď sa tieto milióny dajú do práce“ [2].

Pre odhaľovanie a pochopenie zákonitostí rozvoja socialistických výrobných vzťahov má nesmierny význam Leninovo chápanie zospoločňovania socialistickej výroby a upevňovania obsahu socialistického spoločenského vlastníctva.

V. I. Lenin teoreticky zdôvodnil potrebu rozlišovať procesy zospolo-

čenšťovania prebiehajúce vo sfére sociálno-ekonomických foriem výroby (zosúladenie vlastníctva so spoločenským charakterom výroby zmenou formy vlastníctva) a procesy zospoločenšenia práce, ktoré sú bezprostredne určované rozvojom materiálno-technickej základne socializmu a úrovňou organizácie spoločenskej výroby, teda prehĺbovaním spoločenského charakteru výrobných síl (delby práce, špecializácie a kooperácie, koncentrácie a centralizácie výroby atď.).

Nacionalizáciu považoval len za východisko pre reálne dosiahnutie vyššej úrovne zospoločenšenia socialistickej výroby. „Len vyvlastnenie ako právnický alebo politický akt vôbec nerieši vec, lebo fakticky treba *zosadiť* statkárov a kapitalistov, treba ich *nahradiť* inou, robotníckou správou tovární a majetkov“ [3]. Preto za najhlavnejšiu a najťažšiu úlohu po vydobytí politickej moci považoval „... po novom zorganizovať najhlbšie ekonomické základy života mnohých miliónov ľudí“, spravovať a prakticky organizovať ekonomický život, „... lebo iba po jej vyriešení (v hlavných a základných črtách) bude možné povedať, že sa Rusko *stalo* nielen sovietskou, ale aj socialisticou republikou“ [4]. Vyriešenie tejto úlohy vyžaduje „... uskutočniť najprísnejšiu a všestrannú evidenciu a kontrolu výroby a rozdeľovania výrobkov, zvýšiť produktivitu práce, *zospoločenšitiť* výrobu v praxi“ [4].

V súlade s Leninovým chápaním musí sa prvotný tvar reálne vzniknutých výrobných vzťahov ako sociálno-ekonomickej formy rozvoja výrobných síl rozvinúť v procese svojej reprodukcie, t. j. na základe reálneho zospoločenšenia výroby a rozvinutia materiálno-technickej základne socializmu. Rozvoj socialistickej výrobných vzťahov v konkrétnej organizačno-ekonomickej forme ich bytia spájali Lenin dôsledne s rozvojom výrobných síl a s ním súvisiacim procesom prekonávania starej delby práce a štruktúrnych zmien v národnom hospodárstve.

V. I. Lenin nielen teoreticky rozlíšil jednotlivé formy zospoločenšenia výroby a vytýčil úlohu zospoločenšitiť socialistickej výroby v praxi, ale súčasne rozpracoval i konkrétny program tohto zospoločenšenia na základe rozvinutia materiálno-technickej základne socializmu, spočívajúcej na strojovej veľkovýrobe, elektrifikácii a na rozvoji družstevníctva.

Za organickú súčasť procesu reálneho zospoločenšťovania výroby Lenin považoval konštituovanie subjektov socialistickej hospodárenia, budovanie štruktúry riadiacich orgánov a adekvátnych väzieb medzi nimi, neprestajné zdokonaľovanie foriem organizácie spoločenskej výroby, zdokonaľovanie metód riadenia socialistickej výroby a racionálneho využívania výrobných zdrojov, hľadanie adekvátnych metód zapojenia ľudí do spoločenskej výroby, zainteresovanie ľudí na práci budovaním a stálym zdokonaľovaním systému a nástrojov rozdeľovania jej výsledkov.

Proces ďalšieho zospoločenšťovania výroby Lenin spájali s nevyhnutnosťou plánovitej organizácie celého hospodárskeho života. Pre Lenina

„Socializmus je nemysliteľný . . . bez plánovitej štátnej organizácie“ [5].

Za dôležitú súčasť socialistického zospoločenšenia výroby Lenin považoval práve vybudovanie mimoriadne zložitej a jemnej siete organizačných vzťahov, umožňujúcich premeniť celé národné hospodárstva na jednotný hospodársky mechanizmus. Pripomínal, že v socializme nastáva „ . . . premena celého štátneho hospodárskeho mechanizmu na jeden veľký stroj, na hospodársky organizmus, ktorý pracuje tak, aby sa stá milióny ľudí riadili jedným plánom . . .“ [6].

Uvedené Leninove tézy o plánovitej štátnej organizácii a premene celého národného hospodárstva na jeden veľký stroj sú nesmierne významné.

V. I. Lenin považoval, po prvé, ekonomickú úlohu štátu za vnútorne imanentnú socialistickej ekonomike. I na iných miestach zdôrazňoval, že socialistický štát predstavuje „najvyššiu národohospodársku ustanovizeň, ktorá usmerňuje (reguluje) celé národné hospodárstvo“ [7] a že „úloha spravovať štát sa obmedzuje teraz predovšetkým a v prvom rade na čisto ekonomickú úlohu . . . obmedzuje sa na úlohu reorganizovať ekonomiku“ [8]; po druhé, že bez toho, aby štátne plánovité riadenie reálne podriaďovalo fungovanie celého národného hospodárstva, nemožno hovoriť o jednotnom hospodárskom mechanizme, a teda po tretie, že celé národné hospodárstvo reálne nadobúda charakter jednotného organizmu v miere, v akej sú jednotlivé články spoločenskej výroby začleňované do sústavy spoločenského vlastníctva.

Napokon treba zdôrazniť, že premenu štátneho hospodárskeho mechanizmu na jeden veľký stroj Lenin neredukoval na centralizáciu všetkých hospodárskych funkcií na úrovni ekonomického centra a prisudzovanie iba výkonných funkcií, funkcií realizácie príkazov centrálnych rozhodnutí ostatným článkom spoločenskej výroby. Lenin vychádzal z toho, že spoločenské vlastníctvo nevyhnutne vyžaduje centralizovať v rámci celého národného hospodárstva celý rad najvýznamnejších a najdôležitejších ekonomických funkcií. Centralizácia riadenia a na jej podklade budovanie jednotného hospodárskeho mechanizmu však podľa Lenina nevylučuje, ale priam predpokladá iniciatívu a samostatnosť nižších článkov spoločenskej výroby, decentralizáciu rôznych ekonomických funkcií na úrovni týchto článkov. Proti nadmernej centralizácii a byrokracii staval relatívnu samostatnosť podnikov a miestnych orgánov i využívanie tvorivej iniciatívy pracujúcich mas. „S demokratickým a socialistickým centralizmom nemá nič spoločné ani šablonizovanie, ani nariadenie jednotných receptov zhora. Jednota v hlavných, základných a podstatných otázkach nenarúša, ale zaručuje *mnohotvárnosť* v podrobnostiach, v miestnych zvláštnostiach, v spôsoboch, ako *pristupujeme* k veci, v *spôsoboch*, ako uskutočňujeme kontrolu“ [9].

Nevyhnutnosť decentralizácie funkcií čiastkového významu popri centralizácii rozhodujúcich funkcií je objektívne podmienená rôznorodými konkrétnymi podmienkami fungovania nižších článkov spoločenskej vý-

roby. „Keby sme neprihliadali na miestne zvláštnosti, znamenalo by to, že upadáme do byrokratického centralizmu a pod., znamenalo by to, že prekážame miestnym pracovníkom prihliadať na miestne zvláštnosti, čo je základom rozumnej práce“ [10]. Racionálne hospodárenie vyžaduje, aby nižšie články spoločenskej výroby mali možnosť prispôbovať sa konkrétnym objektívnym podmienkam nielen v oblastiach, ktoré nepokrýva sféra centrálnych rozhodnutí, ale vyžaduje, aby prijímali samostatné rozmanité opatrenia, zamerané na realizáciu centrálnych rozhodnutí s ohľadom na konkrétne podmienky. „Každá tovareň, každá dedina ... má právo a povinnosť“, zdôrazňuje Lenin „po svojom uplatňovať sovietske zákony („po svojom“ nie v tom zmysle, že ich bude porušovať, ale v tom zmysle, že ich bude rozličným spôsobom uskutočňovať), po svojom riešiť problém evidencie výroby a rozdeľovanie výrobkov“ [11]. Navyše, podľa Lenina, nižšie články spoločenskej výroby musia sa aktívne podieľať na vypracúvaní centrálnych rozhodnutí, zúčastňovať sa na ich prijímaní a na kontrole ich plnenia.

Demokratický centralizmus, spájajúci v sebe centrálnu riadenie s iniciatívou a tvorivosťou má, považoval Lenin za najdôležitejší princíp riadenia v socializme, za nevyhnutný predpoklad budovania ekonomických základov socializmu. Zdôrazňoval, že „rozmanitosť je tu zárukou životaschopnosti, zárukou úspechu dosiahnuť jednotný spoločný cieľ“ [12].

V. I. Lenin nielen teoreticky rozpracoval princíp demokratického centralizmu, ale ho aj dôsledne dodržiaval v praxi socialistickej výstavby od prvých dní víťazstva socialistickej revolúcie.

Veľké zásluhy má Lenin v rozpracovaní otázok plánovitého regulovania spoločenskej výroby. Rozvinul chápanie plánovitosti ako vedome podporovanej proporcionálnosti.

Nesmierny je prínos Lenina k rozpracovaniu problémov vybudovania a rozvinutia jednotnej plánovitej organizácie spoločenskej výroby v praxi. Rozpracoval najmä počiatočné fázy plánovitej organizácie socialistickej výroby. Navrhol a dôsledne bojoval za zavedenie evidencie a robotníckej kontroly spoločenskej výroby. Navrhol utvorenie Gosplanu a sústavy orgánov plánovania i Najvyšší soviety národného hospodárstva, ako jednotné celospoločenské ekonomické centrum krajiny, ktoré riadilo národné hospodárstvo na princípe demokratického centralizmu. Pod jeho vedením bol vypracovaný prvý plán — grandiózny plán elektrifikácie GOERLO.

Veľký teoreticko-metodologický zdroj riešenia problémov cieľavedomého formovania socialistickej výrobných vzťahov nachádzame v Leninových prácach v súvislosti so zdôvodňovaním nevyhnutnosti prechodu k novej ekonomickej politike. Na základe analýzy objektívnych ekonomických podmienok, najmä úrovne reálneho zospoločensťovania výroby, určeného dosiahnutým stupňom rozvoja výrobných síl, urobil významné závery o možnosti prechodu k bezprostredne spoločenskej

výrobe, úplne likvidujúcej tovarovú výrobu, a teda i o možnosti využitia takých prechodných ekonomických foriem v riadení spoločenskej výroby pri budovaní ekonomických základov socializmu, ako sú tovarovo-peňažné vzťahy, chozrasčot, ekonomické stimuly atď. Podľa Lenina „Je prípustné využívať všetky možné prechodné ekonomické formy a *treba* ich vedieť využívať, keď je to potrebné, aby sa upevnil vzťah roľníctva s proletariátom, aby sa okamžite oživilo národné hospodárstvo v spustošenej a utýranej krajine, aby sa pozdvihol priemysel“ [13].

Zdôvodnenie ich využívania objektívnymi faktormi v súvislosti s prechodom na novú ekonomickú politiku je názorným príkladom spájania riešenia politicko-ekonomických problémov s riešením praktických otázok organizácie a riadenia spoločenskej výroby. Lenin na viacerých miestach zdôvodnil politiku vojnového komunizmu ako dočasné opatrenie, ktoré bolo objektívne vynútené mimoriadnymi okolnosťami: intervenciou a občianskou vojnou, ktoré ohrozovali mladé a nepevné výhonky socializmu. Analýza objektívnej situácie ukázala, že bezprostredný prechod ku komunistickým formám organizácie spoločenskej výroby a rozdeľovania jej výsledkov nie je možný. V prejave pri príležitosti štvrtého výročia VOSR Lenin zdôraznil: „My, ktorí sme prebudili nadšenie ľudu, povzbudení touto vlnou nadšenia, chceli sme splniť najprv všeobecnopolitické, potom vojenské a bezprostredne na základe tohto nadšenia také isté veľké (...) hospodárske úlohy. Chceli sme, alebo — možno bude lepšie povedať — predpokladali sme bez dostatočnej úvahy, že v maloroľníckej krajine na základe bezprostredných príkazov proletárskeho štátu zorganizujeme štátnu výrobu a štátne rozdeľovanie výrobkov po komunisticky. Život nám ukázal, že to bola chyba“ [14].

Život ukázal, že cesta ku komunizmu bude oveľa dlhšia, ako sa predpokladalo a že na tejto ceste sa nemožno vyhnúť ani využívaniu prechodných ekonomických foriem a sprostredkujúcich článkov. „Nie priamo na podklade nadšenia, ale pomocou nadšenia, ktoré rodí veľká revolúcia, na podklade osobného záujmu, osobnej zainteresovanosti, chozrasčotu sa pousilujte najprv vystavať pevné mostíky, ktoré v maloroľníckej krajine vedú cez štátny kapitalizmus k socializmu, inak sa ku komunizmu nepriblížite ani o krok, inak nedoviedete desiatky a desiatky miliónov ľudí ku komunizmu. O tom nás poučil život. O tom nás poučil objektívny vývoj revolúcie“ [14].

V. I. Lenin na základe hlbokej teoretickej analýzy hospodárskych a politických problémov na počiatku roka 1921 odhalil hlavné protirečenia rozvoja spoločnosti, ohrozujúce výdobytky socialistickej revolúcie a našiel formu ich riešenia, formu adekvátnu objektívnym potrebám výstavby ekonomických základov socializmu.

Touto formou bola nová ekonomická politika. NEP predstavovala nový prístup k socialistickej ekonomike [15]. Spočíval v zmene orientácie hospodárskej politiky od bezprostredného okamžitého prechodu k socializmu vo všetkých sférach národného hospodárstva k postupnému

prechodu, k využívaniu tovarovo-peňažných vzťahov, trhu, chozrasčotu, individuálnej hmotnej zainteresovanosti pre zabezpečenie „hospodárskeho prechodu k základom socializmu“ [15].

Hoci NEP mala riešiť predovšetkým úlohy prechodného obdobia, t. j. „vybudovať základy socialistickej ekonomiky“ [18], predsa svojím obsahom presahovala rámec riešenia tejto úlohy a má širšiu platnosť pre celé obdobie výstavby socializmu. Podstatu tejto politiky Lenin videl v tom, že má „maximálne rozvinúť výrobné sily a zlepšiť postavenie robotníkov a roľníkov, využiť súkromný kapitalizmus a usmerniť ho do koryta štátneho kapitalizmu, všestranne podporovať miestnu iniciatívu, bojovať proti byrokratizmu a administrovaniu“ [16].

V. I. Lenin ďalej zdôrazňoval, že „Je ešte jedna stránka NEP-u: učiť sa. NEP je tou formou, pri ktorej sa začneme učiť poriadne hospodáriť...“ [17]. Táto možnosť učiť sa bola bezprostredne spätá s hľadáním nových metód a princípov riadenia spoločenskej výroby, adekvátnych požiadavkám a kritériám racionálneho hospodárenia. Práve týmto svojím obsahom NEP presahuje rámec prechodného obdobia a má trvalú platnosť pre celé obdobie výstavby socializmu. Platí to najmä o využívaní nástrojov hmotnej zainteresovanosti, tovarovo-peňažných vzťahov a chozrasčotu.

NEP viedla k denaturalizácii hospodárstva. Lenin na začiatku NEP-u (na jar 1921) však nepredpokladal všeobecnú denaturalizáciu. Naopak predpokladal, že NEP sa bude uskutočňovať na základe štátom organizovanej výmeny tovarov v bezpečnej forme [17], popri individuálnej tovarovej výmene na neorganizovanom trhu, a že organizovaná výmena tovarov v bezpečnej forme vytlačí individuálnu výmenu tovarov na neorganizovanom trhu. Na základe analýzy a zovšeobecnenia bezpečnej výmeny tovarov dospel Lenin na jeseň v r. 1921 k záveru, že pre prechod k socializmu je nevyhnutné aktívne využívať tovarovo-peňažné vzťahy, prejsť k obchodu, t. j. k výmene tovarov sprostredkovanou peniazmi. „Teraz sme sa ocitli v pomeroch, keď musíme ešte ustúpiť trochu späť nielen k štátnemu kapitalizmu, ale i k štátnemu regulovaniu obchodu a obehu peňazí. Iba takýmto, ešte dlhším spôsobom než sme predpokladali, môžeme obnoviť hospodársky život“ [18]. Zdôvodňujúc nevyhnutnosť využívať tovarovo-peňažné vzťahy, Lenin zdôraznil: „Komunizmus a obchod? To sú predsa dve veci naskrze nesúvisiace, úplne odlišné a na hony od seba vzdialené. Ale ak o tom porozmýšľame z *ekonomického* hľadiska, nie je jedno od druhého vzdialenejšie než komunizmus od maloroľníckeho, patriarchálneho poľnohospodárstva“ [19].

V. I. Lenin súčasne ukázal na cesty a spôsoby využívania tovarovo-peňažných vzťahov pri výstavbe socializmu. Pripúšťal oživenie obchodu iba „do určitej miery“, a pritom požadoval „jeho správne regulovanie (usmerňovanie) štátom“ [19].

Lenin zdôvodnil nevyhnutnosť využívať tovarovo-peňažné vzťahy nielen špecifickými podmienkami v poľnohospodárskej malovýrobe a po-

trebou utvoriť pevné ekonomické väzby medzi socialistickým sektorom, reprezentovaným zoštatneným priemyslom a poľnohospodárskou malo-výrobou, ale aj špecifickými podmienkami vnútri socialistického sektora. Využívanie tovarovo-peňažných vzťahov považoval za nevyhnutný predpoklad racionálneho fungovania socialistického sektora.

Idea plánovitého využívania tovarovo-peňažných vzťahov sa prakticky realizovala v rozvoji obchodu a v chozrasčote. Lenin teoreticky zdôvodnil ekonomický obsah chozrasčotu. Považoval ho za objektívne nevyhnutnú metódu ekonomického riadenia podnikov a za adekvátnu formu ich fungovania, formu, ktorá zabezpečuje ich racionálne hospodárenie a na tomto podklade umožňuje zvyšovať produktivitu práce. Formuloval také princípy chozrasčotu, ako je sebestačnosť a rentabilita výroby; požadoval, aby každý štátny podnik pracoval bez strát a so ziskom. Predpoklad pre takéto racionálne hospodárenie podnikov videl v tom, že im bude poskytovaná sloboda manévrovania, hospodárska samostatnosť, t. j. možnosť samostatne disponovať s finančnými prostriedkami a materiálnymi zdrojmi, a ďalej v tom, že táto ich samostatnosť bude pokrytá účinnou materiálnou zainteresovanosťou a zodpovednosťou. „Myslím, že trusty a podniky sú práve preto založené na zásade samostatného hospodárskeho rozpočtu, aby samy zodpovedali, a pritom úplne zodpovedali za to, že ich podniky nebudú stratové. Ak to nedosahujú, majú byť podľa môjho názoru postavené pred súd a všetci členovia vedenia majú byť potrestaní odňatím slobody na dlhší čas (prípadne po uplynutí istého času môžu byť podmienene oslobodení) a konfiškáciou celého majetku atď. Ak sme utvorili trusty a podniky na zásade samostatnosti hospodárskeho rozpočtu a nevieme pritom vecne ako obchodníci plne zabezpečiť svoje záujmy, budeme vyzerat' ako vyložení hlupáci“ [20].

V. I. Lenin zdôrazňoval teda nielen potrebu poskytnúť podnikom voľnosť pri manévrovaní so zdrojmi hospodárenia, ale aj potrebu zabezpečiť účinnú ekonomickú kontrolu činnosti podnikov štátom.

V počiatočnej etape NEP-u trusty fungujúce na chozrasčotných princípoch mali širokú hospodársku samostatnosť. Ich vedenie disponovalo celým majetkom a produkciou, stanovovalo ceny výrobkov, trusty mali právo vstupovať na zahraničný trh. V značnej miere pracovali na komerčnom základe. Z toho sa robí niekedy záver, že chozrasčot, ktorý mal v počiatočnom štádiu nepochybne komerčný charakter, je vlastne negáciou plánovitého princípu v riadení. NEP však nenegoval úlohu plánu. Ako napísal Lenin, „NEP *nemení* jednotný štátny hospodársky plán a *nevybočuje* z jeho rámca, ale inak *pristupuje* k jeho uskutočneniu“ [21].

Úlohu, ktorú Lenin prisudzoval chozrasčotu pri výstavbe ekonomických základov socializmu, možno pochopiť z jeho stanoviska, že tento typ hospodárenia podnikov v najbližšej budúcnosti sa „určite stane prevládajúcim, ak nie jediným“ [22]. Avšak Lenin nikdy neurobil defini-

tívny záver o nevyhnutnosti využívať tovarovo-peňažné vzťahy a chozrasčot po vybudovaní ekonomických základov socializmu. Najdôležitejšie je ale to, že hlboké štúdium Leninových názorov a historických podmienok ich vzniku umožňuje pochopiť teoreticko-metodologický prístup k riešeniu teoretických a praktických problémov, pochopiť logiku vývoja jeho názorov a tým i ich historický význam a platnosť pre súčasnú etapu výstavby socialistickej spoločnosti.

Nesmierne cenný Leninov teoretický a praktický prínos k formovaniu sústavy socialistickej výrobných vzťahov spočíva aj v odhalení ekonomickej formy prechodu maloroľníctva k socializmu. Touto formou je družstevníctvo. V podmienkach nacionalizácie všetkých výrobných prostriedkov a štátnej moci proletariátu „... pre nás je“ — zdôrazňoval Lenin — „číry rast družstevníctva (...) totožný s rastom socializmu...“ [23].

Leninom formulované princípy hospodárenia v období budovania ekonomických základov socializmu, jeho závery o nevyhnutnosti rešpektovať ekonomické zákony v jednotnom plánovitom riadení, spájať centralizované riadenie s ekonomickou samostatnosťou podnikov a ekonomicky stimulovať výrobu na základe využívania tovarovo-peňažných nástrojov, majú platnosť aj pre etapu výstavby rozvinutého socializmu. Sú vskutku teoreticko-metodologickým východiskom pre zdokonaľovanie sústavy plánovitého riadenia ako formy zosúladenia výrobných vzťahov s dosiahnutou úrovňou rozvoja výrobných síl, pre zvyšovanie efektívnosti spoločenského hospodárenia a na tomto základe pre plnšiu realizáciu základného cieľa spoločenskej výroby v socializme.

Literatúra

- [1] LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava, SVPL 1954, s. 129—130.
- [2] LENIN, V. I.: Spisy 25. Bratislava, SVPL 1955, s. 257—258.
- [3] LENIN, V. I.: Spisy 28. Bratislava, SVPL 1954, s. 230.
- [4] LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava, SVPL 1954, s. 218.
- [5] LENIN, V. I.: Spisy 32. Bratislava, SVPL 1955, s. 310.
- [6] LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava, SVPL 1954, s. 78.
- [7] LENIN, V. I.: Spisy 26. Bratislava, SVPL 1955, s. 302.
- [8] LENIN, V. I.: Spisy 42, Bratislava, Epocha 1970, s. 47.
- [9] LENIN, V. I.: Spisy 26, Bratislava, SVPL 1955, s. 372.
- [10] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 317.
- [11] LENIN, V. I.: Spisy 27. Bratislava, SVPL 1954, s. 233.
- [12] LENIN, V. I.: Spisy 26. Bratislava, SVPL 1955, s. 373.
- [13] LENIN, V. I.: Vybrané ekonomické práce. Bratislava, Pravda 1979, s. 416.
- [14] LENIN, V. I.: Vybrané ekonomické práce. Bratislava, Pravda 1979, s. 409.
- [15] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 233.
- [16] LENIN, V. I.: Polnoje sobranije sočinenij 43, s. 398.
- [17] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 146.
- [18] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 77.
- [19] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 91.
- [20] LENIN, V. I.: Spisy 35, Bratislava, SVPL 1958, s. 488.
- [21] LENIN, V. I.: Spisy 35, Bratislava, SVPL 1958, s. 475.
- [22] LENIN, V. I.: Spisy 42, Bratislava, Epocha 1970, s. 331.
- [23] LENIN, V. I.: Spisy 33. Bratislava, SVPL 1955, s. 417.

Dodávateľsko-odberateľské vzťahy a plánovité riadenie investičného procesu

FIDRMUC, Jaroslav

Expozícia problému

Plánovité riadenie hmotných vzťahov v národnom hospodárstve — napriek tomu, že je predmetom sústavnej pozornosti aj najvyšších stranických a štátnych orgánov v procese zdokonaľovania riadenia — je stále oblasťou, ktorá je nielen jednou z najzložitejších a najcitlivejších, ale aj najporuchovejších v procese dynamického rozvoja socialistického reprodukčného procesu. Oprávnené ju možno charakterizovať dokonca ako najslabší článok riadenia.

V riadení investičného procesu to platí obzvlášť, už preto, že investičná výstavba je procesom výrobným a dodávateľským, z veľkej časti individuálnym, v ktorom sa dodávateľsko-odberateľské vzťahy musia vždy znova a v iných podmienkach i súvislostiach nadväzovať, často s mnohými dodávateľmi a subdodávateľmi. Pôsobí tu však aj osobitná príčina. Pri významnej účasti celospoločenských zdrojov na úhrade investičných nákladov (či už priamo zo štátnych zdrojov, alebo odpisom investičných úverov) je investičná ekonomika stále oddelená od prevádzkovej ekonomiky v podnikoch, a to v takej miere, že požiadavky podnikov na dodávky pre investičný rozvoj sú — pokiaľ sa ich nepodarí limitovať racionálnymi kritériami — prakticky neobmedzené. Dochádza k tomu úmerne úlohe objemových ukazovateľov v hodnotení podnikov, pre plnenie ktorých nové kapacity predstavujú jednu z kľúčových, a pritom najvýhodnejších podmienok.

Pravda, sám plán investičnej výstavby (a jeho plnenie) nevzniká a priori, ale je založený na výhladoch rozvoja národného hospodárstva a jednotlivých odvetví, nevzniká len z neúmerňných požiadaviek podnikov. Pre národné hospodárstvo však vznikajú veľmi nepriaznivé dôsledky, zvlášť keď centrum tlaku podnikov-investorov ustupuje a dodávateľské organizácie sú prinútené zobrať do plánu realizáciu viac stavieb, ako

stačia ich kapacity, a ešte menej kapacity podnikov, zabezpečujúcich im dodávky investičných materiálov. Enormnosť požiadaviek na dodávky investičných materiálov, nezodpovedajúca obmedzeným možnostiam výroby, takto vyvoláva globálnu nerovnováhu. Prakticky po celé plánovacie obdobie nie sú úlohy plánu vzájomne vybilancované potrebnými materiálmi a rozpory sa riešia až počas realizácie plánu za cenu zvyšovania rozostavanosti, nižšej kvality a vyšších nákladov budovaných stavieb.

Globálna nerovnováha je sprevádzaná ešte citeľnejším problémom čiastkovej, štruktúrnej nerovnováhy. Skutočnosť, že sa pravidelne nezabezpečujú materiály a výrobky pre nové spoločenské priority (napr. pre občiansku výstavbu), svedčí o tom, že výroba investičných statkov ako materiálovo-výrobná základňa dodávateľov v investičnom procese zaostáva v štruktúrnych zmenách za požiadavkami investičnej výstavby.

Dodávatelia síce niekedy aj zo subjektívnych príčin odmietali uzatvárať hospodárske zmluvy o dodávkach, využívajúc skutočnosť, že aj novelizované právne normy v oblasti dodávateľsko-odberateľských vzťahov (napr. vyhláška č. 44 a 45 — Základné podmienky pre dodávky chemického a spotrebného priemyslu, ktorá platila iba od 1. 8. 1978) mali len fakultatívny charakter a dodávateľov i odberateľov iba odkazovali na to, aby uzatvárali dohody, ale nikto ich na to právne nezaväzoval. Súbor opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980 však už stanovuje povinnosť pokryť pred štvrtročím plánovaný rozsah dodávok hospodárskymi zmluvami; výnimky stanoví právny predpis.

V súčasnej praxi vidíme, že tam, kde požiadavky odberateľov zodpovedajú zdrojom kvantitatívne i kvalitatívne, hospodárske zmluvy sa uzatvárajú vcelku riadne, včas a na celý rozsah plánovaných úloh. Avšak dodávatelia odmietajú uzatvárať hospodárske zmluvy, resp. zmluvne potvrdzujú len časť plánovanej produkcie, alebo iba určitý sortiment a v neskorších dodacích lehotách, ak potreby prevyšujú zdroje, alebo aby mohli v prípade potreby prednostne uspokojiť odberateľov na základe záväzných úloh štátneho plánu (hoci objednávky dostanú až do-
datočne).

Tu vidieť, že právne vzťahy odrážajú iba úroveň ekonomických vzťahov — ich problémy. Príčiny subjektívneho charakteru, ako nedisciplinovanosť v dodržiavaní predpisov, uprednostňovanie úzko rezortných a lokálnych záujmov i vyslovene protispoločenské správanie, pravda, môžu situáciu aj podstatne zhoršovať.

Nerovnováha v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch má na druhej strane aj opačné dôsledky: núti odberateľov vytvárať si neúmerne vysoké výrobné zásoby. Tento problém výrazne zhoršuje aj skutočnosť, že dodacie lehoty stanovujú dodávatelia v prevažnej väčšine na kvartál (takže odberateľ musí mať zásoby s rezervou na 90 dní), že technolo-

gické zariadenie, najmä zo zahraničia treba záväzne objednať ešte pred spracovaním projektovej úlohy (dodávateľia podrobné dispozície aj pre stavebné úpravy posielajú až s dodávaným technologickým zariadením) atď.

Tieto nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch spôsobujú nielen neúmerný rast výrobných zásob, ale aj neúmerné zvýšenie nevyhnutných skladových priestorov, a osobitne manipulácie s materiálom.¹

Všetky tieto naozaj zásadné nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch ako v najcitlivejšom, ale aj kľúčovom úseku riadenia investičného procesu nemožno v rozhodujúcej miere odvodzovať z príčin subjektívneho charakteru. Dokiaľ nie je zabezpečená rovnováha medzi investičnými zdrojmi a potrebami, dokiaľ centrom odsúhlasené požiadavky odberateľov sú podstatne vyššie ako disponibilné investičné zdroje, dotiaľ vždy zostane určitá nepokrytá potreba.

To však ukazuje, že hlavné príčiny uvedených nedostatkov je potrebné hľadať v metódach plánu, ako najdôležitejšieho a rozhodujúceho článku riadenia investičného procesu, v pláne ako hybnej sile a stimule rastu ekonomiky.

Zdokonalenie metód plánu a priame centrálné riadenie

Na prvý pohľad nedostatočný súlad medzi objemom investícií, kapacitou stavebníctva, materiálmi a finančnými zdrojmi, prejavujúci sa tak výrazne v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, vyplýva z podcenenia bilančnej väzby ukazovateľov a zdrojov. Takto často aj odôvodňuje nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch teória i prax a zdôrazňuje, že práve to vedie k predlžovaniu doby výstavby a k oneskoreniu uvádzaniu nových výrobných kapacít do prevádzky, k rozptyleniu investičných prostriedkov.

Avšak skutočné príčiny sú omnoho hlbšie. Zvlášť v investičnej výstavbe ide o výrobky s dlhou priebežnou dobou výroby, v ktorej výrobnú prípravu musia dodávateľia začať v čase, keď im ešte nie sú známe úlohy vykonávacieho štátneho plánu. Československé plánovacie orgány sa zatiaľ iba usilujú o to, aby sa schvaľovali hmotné bilancie a plány rozdelenia najneskôr v lehotách stanovených pre predkladanie vykonávacích plánov. Navyše, v národnom hospodárstve sa pre rok 1979 na úrovni štátneho plánu bilancovalo iba 180 vybraných položiek, na úrovni ústredných orgánov 107 vybraných položiek a na úrovni stredného článku riadenia 100 vybraných položiek.

¹ O tom, že tento stav nie je nevyhnutný, svedčí porovnanie praxe investičnej výstavby jaderných elektrární v ČSSR so SFRJ, kde na rozdiel od nás prebiehajú dodávky pre túto výstavbu plynule, takmer bez skladovania a zásob [skúsenosť zo služobnej návštevy s. Šmatláka, riaditeľa Investičnej výstavby energetiky Slovenska, koncernovej účelovej organizácie, v SFRJ].

V tejto súvislosti hlbšie príčiny nedostatkov dodávateľsko-odberateľských vzťahov v priamom centrálnom riadení investičného procesu treba hľadať:

1. v nedostatočnej dĺžke plánovacieho horizontu;
2. v nedostatočnom počte plánovaných a bilancovaných položiek a v nedostatkoch systému gescií;
3. v nedostatočnej znalosti skutočných potrieb;
4. v nedostatkoch vzťahu plánu a využiteľných kapacít a v nedostatkoch systému rezerv;
5. až potom v nedostatkoch samej bilančnej metódy, v podcenení bilančnej väzby ukazovateľov.

1. V dodávateľsko-odberateľských vzťahoch sa objednávacie lehoty v prevažnej väčšine pohybujú od dvoch do desiatich mesiacov. V investičnej výstavbe, pri výrobkoch s dlhou priebežnou dobou výroby, objednávacie lehoty sú však omnoho dlhšie, a v súčasnosti sa prejavuje v praxi tendencia ich ešte predlžovať. Jednak preto, že rastie technická a materiálová náročnosť, najmä investičných, technologických, ale napokon aj stavebných celkov a zariadení, jednak rastie ich náročnosť aj pre zahraničné dodávky, jednak s rastúcimi požiadavkami na investičnú výstavbu rastie aj reťaz preferencií, ktoré predlžujú objednávacie lehoty a zvyšujú ťažkosti pri dodávkach ostatných investičných zariadení a celkov.

Pritom čím sú v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch dlhšie objednávacie lehoty, tým je vzťah medzi plánovacím rozhodnutím na jednej strane, a objednávacími lehotami i hospodárskymi zmluvami na druhej strane slabší.

Z toho vyplýva, že z hľadiska zdokonalenia dodávateľsko-odberateľských vzťahov je potrebné predĺžiť plánovací horizont — vykonávací plán — v investičnej výstavbe najmenej na čas, ktorý by sa kryl s objednávacou lehotou rozhodujúcich investičných zariadení a celkov spolu s časom ich realizácie v investičnej výstavbe.²

Iste je to úloha mimoriadne náročná, narážajúca na mnoho prekážok, okrem iného na čoraz rýchlejšie zmeny techniky i cien materiálov. Na podporu tohto návrhu však možno uviesť, že dôsledné plánovanie uspokojenia investičných potrieb vyžaduje záväzný plánovací horizont dokonca na celé obdobie fungovania investícií, čo napr. v energetickej oblasti už často vyžaduje plánovací horizont presahujúci aj rok 2000. (Na toto obdobie sa už aj v súčasnosti uzatvárajú niektoré medzinárodné dohody o spolupráci, napr. o dodávkach zemného plynu alebo elektrickej energie.)

² Autori G. Svěrák a K. Horčíčka [1] navrhujú v tejto súvislosti „pre výroby, pri ktorých preverená objednávacia lehota je dlhá, rozpísať na organizácie s rozpisom plánu na bežný rok aj návrh plánu na obdobie, ktoré by sa krylo s dĺžkou lehoty“. I o tomto podstatne menej náročnom návrhu podotýkajú, že „realizácia tohto je však veľmi problematická“.

Tým by sa pomohlo odstrániť súčasný závažný rozpor v investičnom plánovaní, spočívajúci v tom, že sa schváli projektová úloha s dohodnutým alebo určeným dodávateľským systémom, čo však ešte neznamená, že sa v pláne s týmito investíciami naisto počíta. Naopak, do vykonávacieho plánu môžu byť nakoniec zaradené celkom iné investície, hoci z ešte neschválenej projektovej úlohy a dodatočnými plánovacími rozhodnutiami sa môže meniť už zabezpečený dodávateľský systém. To nelenže vnáša neistotu do prípravy investícií, ale neustále núti opätovne sa zaoberať dodávateľsko-odberateľskými vzťahmi, namiesto dôslednej a systematickej práce na príprave investičnej výstavby. Iba pri predĺžení plánovacieho horizontu v súlade s dĺžkou objednávacích lehôt rozhodujúcich investičných zariadení sa môže projektová úloha, ktorá je zatiaľ len dôležitým technickým dokumentom, stať aj významným plánovacím dokumentom.

Z hľadiska tohto cieľa Súbor opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva určuje dodávateľsko-odberateľským vzťahom, prerokovaným v etape projektovej úlohy pri stavbách stanovených záväzne štátnym plánom, postavenie predbežného plánovacieho rozhodnutia pre rezervovanie príslušných dodávateľských a rozhodujúcich poddodávateľských kapacít — pri centralizovaných stavbách s podmienkou zaradenia do plánu a bez časovej záväznosti; dodávateľsko-odberateľským vzťahom, prerokovaným v etape záveru prác na úvodnom projekte a zaradení stavby do ročného plánu, určuje postavenie záväzného plánovacieho rozhodnutia na zabezpečenie dodávateľských a rozhodujúcich poddodávateľských kapacít, príp. kusových dodávok pre celé obdobie výstavby.

2. Značné možnosti podstatného prehĺbenia plánovania investičnej výstavby a jej podmienok v rozvoji dodávateľsko-odberateľských vzťahov poskytuje zvýšenie počtu osobitne plánovaných a bilancovaných položiek rozhodujúcich výrobkov. V ostatnom čase na všetkých článkoch riadenia sa bilancuje iba niekoľko sto vybraných položiek, no súčasná výpočtová technika, a predovšetkým výpočtová technika v budúcich plánovacích obdobiach umožní tento počet výrazne zvýšiť. Vecné vybilancovanie pritom vytvára pre účinné a adresné tlaky na dosiahnutie rovnováhy investičných zdrojov a potrieb oveľa väčšie možnosti ako iba globálne hodnotové bilancovanie.

V národnom hospodárstve sa však vyrába niekoľko miliónov druhov výrobkov, z ktorých veľká časť sa používa či už priamo alebo nepriamo práve v investičnej výstavbe. Navyše existuje rozsiahly dovoz investičných zariadení, veľkých celkov i drobných súčiastok a jednotlivých materiálov nevyrábaných v ČSSR. Nedostatok každého z nich, bez ohľadu na ich často nepatrnú cenu, môže vyvolať v zásobovaní investičnej výstavby a celého národného hospodárstva veľké poruchy a početné i zdĺhavé arbitrážne spory o sortimentné plnenie, hoci globálne sa plánované úlohy plnia.³

³ Tieto doslova obrovské ťažkosti a opakované neplodné vyčerpávajúce rokovania, ktoré sa často presúvajú až na najvyššiu úroveň hospodárskeho riadenia, vedú k imperatívnym názorom, ozývajúcim sa najčastejšie z pozícií odberateľov: „Funkcií odberateľsko-dodávateľských vzťahov v investičnej výstavbe treba dať zodpovedajúce miesto. V praxi to znamená tieto vzťahy minimalizovať a do značnej miery ich nahradit' plánovacími aktmi“ [2].

V šiestej päťročnici sa plánovacie a riadiace orgány v československom národnom hospodárstve usilovali a usilujú o nápravu pri záväzných stavbách (i keď nie vždy úspešne). Bude iste veľmi významné, ak sa to v siedmej päťročnici (lepšie) podarí aj v oveľa početnejšom okruhu centrálné plánovaných stavieb (režim zabezpečovania dodávok pre ne sa zblízuje s režimom zabezpečovania kategórie záväzných úloh), k čomu má prispieť i to, že dodávateľ bude dokonca povinný spolupracovať na prípravnej a projektovej dokumentácii a uzatvárať prípravné hospodárske zmluvy; rovnako bude povinný ešte pred začatím stavby uzatvárať zmluvy na celý rozsah výstavby.

Avšak ťažko si predstaviť ďalšie veľmi podstatné rozšírenie plánovacích aktov v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch z centrálné plánovaných stavieb aj na ostatné stavby, vrátane drobnej podnikovej výstavby, a z rozhodujúcich výrobkov a materiálov aj na všetky ďalšie, potrebné pre investičnú výstavbu. Zvýšil by sa tým mimoriadne počet rozpisovaných plánovaných úloh, ktorých počet je už teraz príliš vysoký a vytvára významné nedôslednosti a rozpory.

Napríklad pre stavby predstavujúce záväzné úlohy by sa mali dôsledne zabezpečiť všetky dodávky a subdodávky, čo však vždy nie je v detailoch možné. Následne sa vytvára spravidla neriešiteľný nesúlad v prioritách, vyplývajúcich už z rozpisu plánu, ktorý sa ponecháva na dohodu medzi dodávateľom a odberateľom. Vecné rozpísanie obrovského počtu plánovaných úloh takmer na celú produkciu (a v tomto zmysle minimalizovanie dodávateľsko-odberateľských vzťahov) ďalej obmedzuje na minimum optimalizačné postupy, socialistickú podnikavosť a pružné zmeny dodávok v závislosti od rýchlo sa meniacich potrieb odberateľov.

Oveľa väčšie možnosti tu poskytuje rozširovanie systému gescií — zodpovednosti dodávateľov za zásobovanie národného hospodárstva a uspokojovanie odôvodnených potrieb dodávateľov, k čomu tiež postupne dochádza.

Ani uplatňovanie tejto metódy však nie je v súčasnosti bez závažných nedostatkov. Prax poukazuje na atomizovanie zodpovednosti za zásobovanie napr. náhradnými súčiastkami a niekedy sa dožaduje vytvorenia obchodno-zásobovacích chozrasčotných združení v materiálno-technickom zásobovaní. Prednosti koncentrácie obchodných činností v špecializovaných organizáciách sa tu bezpochyby nedoceníli.

Prax oprávnene kritizuje aj deformovaný postoj podnikov a riadiacich orgánov k zodpovednosti dodávateľov, či už ide o rozsah, štruktúru, alebo sortiment dodávok, prejavujúci sa v nimi často vyhlásovanej zásade, že ich zodpovednosť je vraj obmedzená do výšky dodávok predchádzajúceho roka, a aj v štruktúre a sortimente sa pridržiavajú obmedzenejšej zodpovednosti.

Oproti tomu hlavný arbitér SSR vo svojom výklade Hospodárskeho zákonníka zdôrazňuje, že „dodávateľ má zľadovať a uzavierať dodávkové zmluvy aj so zreteľom na trend vzrastu predchádzajúcich dodávok. Môžeme preto hovoriť o zodpovednosti aj nad rozsah minulých dodávok, ak mal vývoj dodávok vzrastajúci trend“ [3].

Z hľadiska ekonomickej teórie je na tejto právnickej formulácii zaujímavé to, že zdôrazňuje indexovú metódu v zabezpečovaní dodávateľsko-odberateľských vzťahov.

Indexová metóda ako osobitná plánovacia metóda nebola nikdy vyhlásená a pres-

nejšie formulovaná. V praxi sa však používala všade tam, kde chýbala presnejšia znalosť diferencovaných potrieb, kde sa uplatňovali rovnostárske tendencie — napr. v rozdeľovaní investičných zdrojov a limitov, i prostredníctvom nej sa vyvíjal tlak na čoraz rýchlejšie rastúci rozsah výstavby. V počiatočných fázach socialistickej výstavby nechýbalo jej určité teoretické i praktické zdôvodnenie. V súčasnosti sa jej použitie už stáva anachronizmom, môže však aj teraz zohrávať progresívnu úlohu — konkrétne v konfrontácii s deformovanými postojmi dodávateľov.

3. Otázke priameho vyjadrovania ukazovateľov investičných potrieb a spracúvania výhľadových štúdií o investičných potrebách na úrovni ústredných a investorských orgánov sme sa venovali v inej publikovanej štúdiu [4]. Rovnako dobrú a dlhodobú výhľadovú znalosť investičných potrieb svojich odberateľov musia mať ich dodávatelia. Predstavu o svojej odbytovej náplni si musia vytvárať na základe normatífov spotreby (v ČSSR však — na rozdiel od ZSSR, NDR i BLR — normatívy spotreby, napr. náhradných súčiastok, aj ich renovácie zväčša chýbajú), dlhodobých prognóz, výhľadov, prieskumov dopytu, ale aj racionálneho ovplyvňovania tohto dopytu reklamou, sústavnými informáciami o inováciach a vedecko-technickom pokroku v dodávaných investičných materiáloch a zariadeniach a inými formami čoraz užšej a kvalitatívne vyššej spolupráce s odborníkmi.⁴

Preto je nevyhnutné vytvoriť a rozpracovať socialistický systém riadenia výroby z hľadiska potrieb odberateľov ako integrálnu súčasť centrálného plánovitého riadenia národného hospodárstva, ktorý by azda bolo možné nazvať plánovitý marketing, ako osobitnú a významnú plánovaco-ekonomickú metódu riadenia výroby z hľadiska potrieb dodávateľsko-odberateľských vzťahov.

Až po zladení dlhodobých prognóz a výhľadov s plánovitým marketingom možno potom vypracúvať plány výroby, materiálno-technického zásobovania a dopravy, a napokon uzatvárať hospodárske zmluvy o dodávkach a vybavovať objednávky. Pravda, ide aj o to, aby bol dodávateľ — gestor hmotne zodpovedný za zásobovanie svojich odberateľov, s dovedením hmotnej zodpovednosti až na jednotlivých pracovníkov.

4. Pri vybilancovaní vzájomných dodávok a stanovovaní plánovaných úloh dodávateľským organizáciám nemožno vyťažiť kapacity viac ako predstavuje ich plné využitie. Táto zdanlivo samozrejma požiadavka sa nadriadenými orgánmi dodávateľov v praxi nielen často porušuje, ale dokonca sa jej porušovanie aj teoreticky zdôvodňuje tým, že vraj vyššie úlohy ako predstavuje plné využitie kapacít, vedú dodávateľov k odhaľovaniu skrytých rezerv a k hľadaniu všetkých možností ako dosiah-

⁴ V podstate v takýchto dodávateľsko-odberateľských vzťahoch ide o riadenie výroby z hľadiska potrieb odberateľov, ktoré v podmienkach trhového hospodárstva, a teda riadenia výroby z hľadiska potrieb trhu dostalo názov marketing. Vo vyspelých kapitalistických krajinách sa marketingu venuje mimoriadna pozornosť a jeho princípy (pravda, deformované kapitalistickými výrobnými vzťahmi) sa podrobne rozpracúvajú.

V krízovom období 1968—1969 sa preberanie princípov marketingu stalo integrálnou súčasťou šikovskej koncepcie trhového socializmu, a samozrejme sa aj v rámci nej hlboko zdiskreditovalo.

nuť požadované kapacity zdokonaľovaním vnútropodnikovej organizácie, rozvíjaním medzipodnikovej kooperácie, a osobitne iniciatívou pracujúcich.

Vedúcich pracovníkov dodávateľských organizácií však vedie preťaženosť ich kapacít úlohami obsiahnutými už v pláne, ku ktorým pribúdajú navyše úlohy direktívne ukladané v priebehu plnenia vykonávacieho plánu, jednak k vytváraniu skrytých rezerv, jednak k odmietaniu úloh aj celospoločensky skutočne naliehavých, alebo k zdôvodňovaniu ich neplnenia objektívnymi príčinami nedostatku kapacít.

Preto sa v praxi — od ústredných plánovacích orgánov až po jednotlivé dodávateľské organizácie — už dlhší čas prejavuje úsilie o zdokonalenie, resp. (v podnikoch) vytvorenie systému rezerv, a to už pri rozpise plánu. V podstate ide ešte o niečo viac — bilancovať a plánovať nie na maximum, ale optimum využitia kapacít s prihliadnutím na všetky ťažkosti, ku ktorým pri plnení plánovaných úloh dochádza.

A vážnych ťažkostí, ku ktorým sa v pláne neprihliada, je naozaj veľa. Dodávateľské organizácie v investičnej sfére si napr. sťažujú, že pri určovaní im plánovaných úloh sa vychádza z globálnych ukazovateľov kapacít určených na základe priemerného počtu pracovníkov a priemernej produktivity práce, neprihliada sa však vôbec na nemocnosť, ktorá sa v pláne nerešpektuje. Neberie sa zreteľ ani na nevyhnutné rezervy pre prírodné kalamity, napr. v dodávateľských stavebných a montážnych organizáciách, hoci ich náplň práce sa z veľkej časti uskutočňuje v priestore závislom od výkyvov počasia. (Sú však aj ľahko mobilizovateľné rezervy, osobitne práve v stavebníctve, napr. vo využívaní pracovného času, zvyšovaní smennosti atď.)

Na ústredných orgánoch sa zdôrazňuje nevyhnutnosť vytvoriť väčšie investičné rezervy pre vedecko-technický pokrok a pre pružné urýchlenie rastu produkcie na export i pre vnútorný trh.⁵ V jednotlivých dodávateľských podnikoch prechod na komplexný experiment riadenia efektívnosti a kvality osobitne zdôraznil na jednej strane potrebu vypracúvať progresívne plány (na ktorých sa podniky hmotne zainteresujú), na druhej strane v záujme zvyšovania samej efektívnosti a kvality potrebu pracovať s rezervami; inak totiž problematiku experimentu nemožno zvládnuť.

Pracovať s rezervami v tomto chápaní neznamená nevyužívať kapacity, ani plány tým nestrácajú svoj mobilizačný charakter, a teda nie je to ani politicky chybná koncepcia, ako sa niektorí domnievajú, ale naopak, je to nevyhnutná podmienka nerušeného a rovnomerného rozvoja národného hospodárstva, možnosti jeho optimalizácie i progresu.

⁵ „Pri spomalení dynamiky rastu drobných investícií a strojov nezahrnutých do rozpočtu kladie plán dôraz na vyššiu náročnosť v efektívnosti využitia týchto prostriedkov. Ukazuje sa najmä nevyhnutnosť koncentrovanejšieho použitia týchto prostriedkov na komplexné programy racionalizácie a modernizácie, ale aj na investície, ktoré môžu vo výrobe prispieť k zvýšeniu exportných či antiimportných dodávok, alebo dodávok pre vnútorný trh. Z tohto hľadiska je nevyhnutné vytvoriť aj vyššie rezervy pri rozpise plánu“ [5].

5. Vlastné uplatnenie bilančnej metódy v podmienkach súčasnej strategickej prestavby riadenia, adekvátnej vedecko-technickému pokroku a prioritám efektívnosti a kvality, musí spĺňať tieto nové požiadavky:

a) Byť súčasťou postupného prechodu k nepretržitému plánovaniu, keď je potrebné odstrániť uzavretosť a izolovanosť nielen jednotlivých ročných vykonávacích plánov, ale aj jednotlivých päťročníc.

Cestou k tomu je pri súčasnom uplatňovaní komplexného experimentu riadenia efektívnosti a kvality v stavebníctve prechod k dvojročnému kľzavému plánu, hoci iba s ročným vykonávacím plánom. Dvojročný kľzavý plán umožňuje nielen dôslednejšiu preventívnu a komplexnú prípravu plánovaných úloh, a tým rovnomernejšie a plynulejšie využívanie kapacít, čo je prvoradým predpokladom aj pre zvýšenie efektívnosti a zníženie rozostavanosti. Utvára aj bezprostredne lepšie podmienky na komplexné zabezpečenie materiálových dodávok, najmä úzkoprofilových, i na riešenie zložitých kooperačných vzťahov pri pomerne veľkom počte subdodávateľov, typickým práve pre investičnú výstavbu.

Prechod k viacročnému kľzavému plánu (aj v stavebníctve, aj v ďalších odvetviach spätých s investičnou výstavbou sa perspektívne ukazuje optimálnym skôr päťročný kľzavý plán, s charakterom už vykonávacieho plánu) požaduje aj od bilancí ich kontinuálnu prepojitelnosť.

b) Na zabezpečenie plynulosti investičného procesu v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch je potrebná nielen kontinuálna prepojitelnosť bilancí, ale aj ich dlhodobosť v komplexnom časovom prepojení a vecnom vybilancovaní investičných zdrojov. To si nevyhnutne vyžaduje záujem všetkých partnerov v investičnom procese, čo je veľmi náročné na kvalitu dlhodobých prognóz, výhľadov, noriem spotreby, päťročného plánu a v neposlednom rade aj objednávok.

Príznačné je, že dokument ÚV KSSZ a Rady ministrov ZSSR o ďalšom zlepšení riadenia sovietskeho národného hospodárstva z júla 1979 osobitne zdôrazňuje potrebu dlhohodovej vyváženosti úloh štátneho plánu, poukazujúc, že sa stanovil spôsob vypracúvania materiálových bilancí na 10-ročné obdobie, na päťročnicu i na rok, a určujúc, aby sa v podstate roku 1980 dokončil prechod výrobných združení (podnikov) na priame dlhodobé hospodárske styky s uzatváraním hospodárskych zmlúv medzi nimi na čas piatich rokov.

Aj československé skúsenosti presvedčajú, že dodávatelia si vyžadujú objednávky s čoraz dlhohodobejším predstihom, k čomu prispievajú obavy z porúch reprodukčného procesu, či už narušenia subdodávok, alebo nevyhnutnosti plnenia naliehavých úloh mimo plánu a nad jeho vyťažené kapacity. Práve z posledných dôvodov situácia došla tak ďaleko, že dĺžka objednávacích lehôt, požadovaná dodávateľmi, prevýšila únosnú mieru, veľmi vážne narušuje pružnosť reprodukčného procesu a ústredné plánovacie orgány dnes oprávnené vytyčujú požiadavku preskúmať, či dnešné objednávacie lehoty sú výrobo-technicky zdôvodnené.

c) Od začiatku socialistickej výstavby sa tradične používala bilančná metóda na zabezpečovanie väzieb medzi plánovanými úlohami z hľadiska kvantity. Ani to však v súčasnosti nestačí. Nestačí zabezpečiť pre pri-

pravované investície dostatok investičných zdrojov v množstve, ale prvoradá je zabezpečiť ich v požadovanej akosti.

Nemusí to byť vždy najvyššia akosť. Naopak, do ostrého protirečenia s požiadavkou efektívnosti sa dostáva napr. zabezpečenia kvalitnejšej (a drahšej) ocele pre stavby, ktoré takúto oceľ nepotrebujú, použitie ocelových konštrukcií, hoci niekedy je to zbytočné atď. Avšak ešte do ostrejšieho protirečenia s investičnými potrebami, a dnes už aj s požiadavkou efektívnosti (po zvýraznení cenového postihu nekvality) sa dostáva použitie napr. okien a dverí tretieho stupňa kvality, ktoré sa po vykúrení novostavieb krivia, pretože boli vyrobené z čerstvého dreva.

Východiskom je prejsť na bilancovanie podľa stupňov kvality, kde rovnako priamo úlohou — ako zabezpečiť potrebné množstvo investičných prostriedkov — sa stáva ich zabezpečenie v potrebnej kvalite. Podstatne prísnejší pohľad prinesie takéto bilancovanie i na problém zámenny investičných prostriedkov, či už za kvalitatívne horšie (hoci lacnejšie), alebo kvalitatívne lepšie (ale drahšie), ako je požadovaná kvalita. Zatiaľ sa však striktné kvalitatívne požiadavky uplatňujú len na technicky najnáročnejších úsekoch, inde je požiadavka zabezpečenia potrebnej kvality (v rozpore s investičnými potrebami) ešte hlboko podcenená.

Súčasťou plánu je aj plánovanie miezd, cien, zisku a finančných nástrojov, ako daní, odvodov, úroku, penále a pod. Využitie týchto ekonomických stimulov je späté s nepriamymi metódami regulovania socialistickej ekonomiky. Nielen v riadení dodávateľsko-odberateľských vzťahov v investičnej výstavbe, ale v riadení celej socialistickej ekonomiky ich význam rastie, z čoho však vznikajú niektoré obavy, ktoré vyplývajú z toho, že sa ešte nepodarilo dosť účinne podriaďiť ekonomické stimulovanie centrálnemu plánu, resp. preto, že metódy nepriameho regulovania sa umelo stavajú proti plánovacím metódam, namiesto toho, aby boli ich súčasťou.⁶

Podobne je to aj so ziskom, ktorý, ako správne zdôrazňuje v obsiahlej štúdií o zisku v priemysle kolektív ekonomov NDR [7], môže plniť funkciu ekonomického stimulu len na základe jeho centralizovaného plánovania, rovnako ako finančné nástroje s ním spojené — odvody, úroky, penále a pod.

Problém je najmä v tom, že tieto ekonomické stimuly sa nedostatočne využívajú práve ako hodnotiace ukazovatele plánu. Azda žiadna oblasť riadenia národného hospodárstva neukazuje túto skutočnosť tak výrazne ako oblasť riadenia dodávateľsko-odberateľských vzťahov v investičnom procese.

Pravda, nepriame metódy regulovania ekonomiky v socialistických

⁶ Príznačné je, že napr. N. J. Petrakov zdôrazňuje potrebu vybilancovať ponuku a dopyt, okrem iného v rovnovážnej cene, ktorá v jeho chápaní nie je ničím iným ako cenou optimálneho plánu. „...rozmanitosť podmienky, ktorá určuje úroveň ceny, nachádza svoj konečný, konkrétny prejav v rovnovážnej cene, t. j. v cene, ktorej dopyt a ponuka sú vybilancované“ [6].

podmienkach sú ešte málo rozpracované, a preto sa stále znovu opakujú prípady zneužitia pokusov o podstatné zvýšenie úlohy ekonomických stimulov v riadení.

Z hľadiska potrieb zdokonaľovania dodávateľsko-odberateľských vzťahov, zvlášť v investičnej výstavbe ako v najcitlivejšom a kľúčovom úseku hospodárskeho rozvoja, je však najdôležitejšie výrazne zvýšiť odmenu za plnenie, resp. naopak, sankcie za neplnenie dodávateľsko-odberateľských záväzkov.

Plán, pravda, je zameraný na plnenie plánovaných úloh včas, kvalitne a hospodárne. Inak to ani nemôže byť, pretože by stratil svoj mobilizačný charakter. Z toho vyplýva, že hlavnou zárukou plnenia plánu by v ňom mali byť ekonomické postihy, čo nevyklučuje, ba skôr predpokladá, že VHJ (podniky) majú vopred určenú pomerne vysokú odmenu za komplexné splnenie úloh, rovnako ako aj svoj podiel z nej jednotliví pracovníci podniku (osobné kontá), pretože tento systém predpokladá dôsledné dovádzanie osobnej zodpovednosti až na konkrétne osoby.

Je zrejmé, že tu ide o mnohé a nezvyklé prístupy. Socialistická spoločnosť síce nepokladá represie za hlavný nástroj výchovy a stimulácie, nepochybne bude ešte viac oceňovať kvalitnú prácu a všestranné plnenie čoraz náročnejších úloh, ale jedna zo základných zásad socializmu — každému podľa jeho práce — musí sa čoraz nástojčivejšie a bez výnimiek požadovať aj v tejto oblasti. V období hospodárskych ťažkostí, akým v súčasnosti ČSSR prechádza, je potrebné úlohu hmotných postihov v ekonomickom stimulovaní zdôrazniť o to výraznejšie, predovšetkým práve ako metódu zabezpečenia plánu.

I na tomto úseku riadenia národného hospodárstva treba pamätať na upozornenie súdruha G. Husáka v jeho záverečnom slove na 13. zasadnutí ÚV KSČ, že musíme „... s väčším dôrazom hľadať nové prístupy, efektívnejšie cesty, ako zabezpečiť progresívny rozvoj nášho hospodárstva, ako udržať a upevniť životnú úroveň ľudu...“

Hlbšie rozpracovanie problematiky ekonomickej stimulácie v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch, naplnenie všeobecných téz konkrétnym rozborom, bude si však vyžadovať ešte veľa náročnej práce a diskusií na všetkých úrovniach riadenia investičného procesu.⁷

Literatúra

- [1] SVĚŘÁK, G. — HORČIČKA, K.: Problematika lhůt v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch. Plán. Hospod., 1979, č. 2, s. 9.
- [2] AUSTERLITZ, H.: Investiční výstavba v roce 1975 z hlediska dodávateľů. Invest. Výst., 13, 1975, č. 2, s. 38.

⁷ Z hľadiska hmotnej zainteresovanosti dodávateľov, ale aj investorov, projektantov a budúcich užívateľov kapacít po ich odovzdaní do prevádzky bližšie pozri v štúdii [8].

- [3] IVANČÍK, E.: Rešpektovať celospoločenské záujmy. S hlavným arbitrom SSR o zodpovednosti dodávateľov za zásobovanie nášho hospodárstva. Pravda, 8, 7. 1979, s. 4.
- [4] FIDRMUC, J.: K problematike ukazovateľov investičného plánu. Polit. Ekon., 27, 1979, č. 6.
- [5] UJHÁZY, K.: K plánu investiční výstavby na rok 1975. Invest. Výst., 13, 1975, č. 1, s. 7.
- [6] PETRAKOV, N. J.: Choizajstvennaja reforma: plan i ekonomičeskaja samostoja- tel'nost' predpriyatij. Moskva, Mysl 1971, s. 39.
- [7] Kolektiv: Pribyl v socialističeskoj promyšlennosti. Moskva, Finansy 1970, s. 28, 37.
- [8] FIDRMUC, J.: Vypovedacia schopnosť ukazovateľov, hmotná zainteresovanosť a riadenie investičného procesu. Polit. Ekon., 28., 1980, č. 5.

МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЕ СНАБЖЕНИЕ И ПЛАНОВОЕ УПРАВЛЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННЫМ ПРОЦЕССОМ

ФИДРМУЦ, Ярослав

Главные причины недостатков в материально-техническом снабжении в управлении инвестиционным процессом нужно искать в методах плана как важнейшего звена управления. В качестве способов совершенствования методов планирования, приведенных в статье, можно привести: предложение на расширение планируемого горизонта в инвестиционном строительстве, в оптимальных пропорциях времени, соответствующих обоснованным срокам заказа решающих инвестиционных средств плюс срок их реализации в инвестиционном строительстве, на разработку планомерного маркетинга и системы работы с резервами; разработка балансового метода и по отдельным категориям качества; предложение на значительное повышение премий и, наоборот, санкций за невыполнение обязательств поставщиков и потребителей, что соответствует принципу, что конечной целью каждого коллектива трудящихся должно быть обеспечение общественных потребностей. В сущности, в этом направлении движется система мероприятий по совершенствованию системы планового управления народным хозяйством в ЧССР после 1980 года.

MATERIAL-TECHNICAL SUPPLYING AND PLANNED MANAGING OF THE INVESTMENT PROCESS

FIDRMUC, Jaroslav

The main reasons of the deficiencies in the material — technical supplying in the investment process managing are to be searched in the plan methods as the most important link of management. From the ways to improving the plan methods mentioned in the article, we can mention the following: the proposal to lengthen the planning horizon in investment-construction, in optimizing the time, which would be identical with reasonable order term of the decisive investment equipment plus time of their realization in the investment constructing; development of the planned marketing and system of work with reserves; developing the balance-methods also according to particular quality degrees; proposal to significantly increase rewards and, on the other side, sanctions for fulfilling resp. not fulfilling the supplier-customer obligations what responds to the principle, that the final goal of every working collective must be the satisfying of social needs. Substantially this is the direction of a complex of measures to improve the planned management system of the national economy in ČSSR after the year 1980.

Analýza účinnosti základných prostriedkov pomocou ročníkových produkčných funkcií

IVANIČOVÁ, Zlatica

Efektívnosť využívania základných prostriedkov možno merať viacerými spôsobmi. Pre potreby národohospodárskeho plánovania sa získava obraz o stave využívania základných prostriedkov na základe vypracovanej sústavy hodnotových ukazovateľov. Do tejto sústavy patria koeficienty fondovej náročnosti, fondovej vybavenosti práce, pracovnej náročnosti, účinnosti základných prostriedkov a iné.

Svoju pozornosť, ako to vyplýva aj z názvu predkladaného článku, sme obrátili na výskum koeficienta účinnosti základných prostriedkov, ktorý má význam nielen ako zovšeobecňujúci ukazovateľ využívania základných prostriedkov, ale aj ako ukazovateľ zohľadňujúci kvalitatívne zmeny v dynamike.

Ako analytický nástroj sme zvolili ročníkové produkčné funkcie, pričom základná myšlienka tvorby tohto typu produkčných funkcií spočíva v skutočnosti, že základné prostriedky nie sú homogénne, ale z hľadiska svojej kvality vnútorne diferencované.

2. Ročníková produkčná funkcia typu Leontiefa

Medzi jednoduché produkčné funkcie, ktoré zohľadňujú vekovú štruktúru základných prostriedkov, patrí modifikácia Leontiefovej produkčnej funkcie.

Model I.

Uvažujme produkčnú funkciu, ktorá má len sčasti ročníkový charakter. Uvedený typ funkcie rozlišuje vyrobenú produkciu (hrubý národný dôchodok) na starých základných prostriedkoch rôznych ročníkov, ktoré sú ešte v prevádzke v roku $t-1$, a na nových základných prostriedkoch,

ktoré sa zavádzajú do prevádzky v roku t , resp. vyprodukovaný hrubý národný dôchodok určitým počtom pracovných síl v čase $t-1$ a prírastok pracovných síl v čase t .

Hodnotu základných prostriedkov v čase t určíme na základe bilancie základných prostriedkov

$$F_t = p_t \cdot Y_t \quad (1)$$

resp.

$$F_t = F_{t-1} + \Delta F_t \quad (2)$$

kde

- p_t — koeficient fondovej náročnosti,
- F_t — hodnota základných prostriedkov v čase t ,
- Y_t — hodnota hrubého národného dôchodku v čase t ,
- F_{t-1} — hodnota základných prostriedkov v čase $t-1$,
- ΔF_t — prírastok základných prostriedkov v čase t .

Predpokladajme, že $\Delta Y_{t-1,t}$ vyjadruje prírastok produkcie, ktorý bol vytvorený na základe lepšieho využívania starých základných prostriedkov a $\Delta Y_{t,t}$ prírastok produkcie v dôsledku zavedenia nových základných prostriedkov, ako výsledok pôsobenia investičných faktorov. Potom

$$Y_t = Y_{t-1} + \Delta Y_{t-1,t} + \Delta Y_{t,t} \quad (3)$$

Na základe uvedeného môžeme definovať koeficient fondovej náročnosti v čase t v tvare

$$p_t = \frac{F_t}{Y_t} = \frac{F_{t-1} + \Delta F_t}{Y_{t-1} + \Delta Y_{t-1,t} + \Delta Y_{t,t}} \quad (4)$$

Pre presnejšiu analýzu vplyvu jednotlivých zložiek na rast, resp. pokles koeficienta fondovej náročnosti je vhodné počítat koeficient rozkladom

$$p_t = \frac{F_t}{Y_t} \approx \frac{F_{t-1}}{Y_{t-1} + \Delta Y_{t-1,t}} + \frac{\Delta F_t}{\Delta Y_{t,t}} \quad (5)$$

Tento spôsob konštrukcie koeficientov bol definovaný len v teoretickej polohe, pretože štatistické údaje dovoľujú len túto analýzu:¹

$$\Delta p_t = \frac{\Delta F_t}{\Delta Y_{t-1,t} + \Delta Y_{t,t}} = \frac{\Delta F_t}{\Delta Y_t}$$

V tomto prípade však celkový efekt využitia základných prostriedkov, či už existujúcich, alebo novozavedených, pripisuje sa novým základným prostriedkom.

¹ Uvedeným problémom sa zaoberá E. Holub [2].

V predkladanom článku chceme poukázať na možnosť rozkladu koeficienta p_t na dve zložky, a to p'_t , koeficient fondovej náročnosti starých základných prostriedkov, definovaný v tvare

$$p'_t = \frac{F_{t-1}}{Y_{t-1} + \Delta Y_{t-1,t}} \quad (6)$$

a k_t , koeficient fondovej náročnosti nových základných prostriedkov, definovaný v tvare

$$k_t = \frac{\Delta F_t}{\Delta Y_{t,t}} \quad (7)$$

Dosadením (6) a (7) do (2) a úpravou dostaneme vzťah

$$p'_t Y_t - \frac{p'_t}{k_t} \Delta F_t = F_{t-1}^2$$

resp.

$$Y_t = \frac{1}{p'_t} F_{t-1} + \frac{1}{k_t} \Delta F_t \quad (8)$$

Ak položíme $1/p'_t = \alpha^s_t$ a $1/k_t = \alpha^n_t$, vzťah (8) má tvar

$$Y_t = \alpha^s_t F_{t-1} + \alpha^n_t \Delta F_t \quad (9)$$

kde

α^s_t — koeficient účinnosti starých základných prostriedkov,
 α^n_t — koeficient účinnosti nových základných prostriedkov.

Vzťah (9) je jednoduchou Leontiefovou produkčnou funkciou, na základe ktorej možno odhadnúť koeficienty α^s_t a α^n_t , a tým identifikovať vplyv novozavedených a starých základných prostriedkov na rast produkcie.

Model II.

Úplný ročníkový tvar Leontiefovej produkčnej funkcie možno odvodiť z jednoduchej Leontiefovej produkčnej funkcie za predpokladu, že zá-

² Definovaný tvar rovnice využíva E. F. Baranov pri tvorbe dynamického modelu medziodvetvovej bilancie [1].

kladné prostriedky nie sú homogénne a že sa líšia ročníkom zavedenia do prevádzky. Potom vzťah (9) môžeme formulovať:

$$Y_t = \sum_{\tau = -\infty}^t \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t} \quad (10)$$

kde

- Y_t — produkcia v čase t ,
 $\Delta F_{\tau,t}$ — hodnota prírastkov základných prostriedkov ročníka τ v čase t ,
 $\alpha_{\tau,t}$ — koeficienty účinnosti základných prostriedkov ročníka τ v čase t ,

pričom

$$F_t = \sum_{\tau = -\infty}^t F_{\tau,t}$$

Rovnicu (10) rozložíme na dve časti

$$Y_t = \sum_{\tau = -\infty}^0 \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t} + \sum_{\tau = 1}^t \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t} \quad (11)$$

kde prvá časť rovnice opisuje tvorbu spoločenského produktu v čase pred skúmaným obdobím a druhá časť sa týka tvorby spoločenského produktu v skúmanom období.

Nech

$$\sum_{\tau = -\infty}^0 \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t} = \alpha^s_t \tilde{F}_{0,t} \quad (12)$$

kde

$$\tilde{F}_{0,t} = \sum_{\tau = -\infty}^0 \Delta F_{\tau,t} \quad (13)$$

a

$$\alpha^s_t = \frac{\sum_{\tau = -\infty}^0 \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t}}{\sum_{\tau = -\infty}^0 F_{\tau,t}} \quad (14)$$

Za predpokladu, že platí (13) a (14), môžeme model II formulovať v tvare

$$Y_t = \alpha^s_t \tilde{F}_{0,t} + \sum_{\tau = 1}^t \alpha_{\tau,t} \Delta F_{\tau,t} \quad (15)$$

Pri riešení tohto modelu vzniká otázka, aké hodnoty nadobúdajú parametre α^s_t , $\alpha_{\tau,t}$ pre $\tau = 1, 2, \dots, t$. Hodnoty týchto parametrov nie sú konštantné. Na zistenie trendu vývoja koeficientov účinnosti tak sta-

rých, ako aj nových základných prostriedkov sme zvolili netradičný postup. Najprv a priori predpokladáme rozloženie parametrov α^s_t , $\alpha_{\tau,t}$ pomocou rôznych tvarov funkcií. Parametre, ktoré sa vyskytli vo zvolených funkčných tvaroch, odhadujeme metódou najmenších štvorcov, a potom spätne určujeme hodnoty parametrov α^s_t a $\alpha_{\tau,t}$.

3. Odhad účinnosti základných prostriedkov

Napriek tomu, že základné vzťahy medzi premennými sú známe (model I a model II), možno ich špecifikovať viacerými spôsobmi. Možnosť alternatívnej špecifikácie vyplýva z možnosti rôznej kombinácie jednotlivých vysvetľujúcich premenných, v našom prípade prírastkov základných prostriedkov.

Výber vhodnej alternatívy špecifikovanej rovnice je daný kritériami testovania, podľa ktorých posudzujeme štatistickú významnosť kvantifikovaných vzťahov. Rovnako je potrebné preskúmať aj ekonomickú interpretovateľnosť vybranej alternatívy.

Kvantifikácia a testovanie zvolených regresných funkcií tvorí dôležitú etapu nového prístupu k riešeniu danej problematiky. Konkrétne, zvolili sme päť rôznych spôsobov odhadu parametrov Leontiefovej ročníkovej funkcie, pričom vychádzame z týchto predpokladov, resp. postulatov:

a) hodnota stavu základných prostriedkov v každom období t sa podľa ročníkov ich uvedenia do prevádzky τ mení;

b) koeficient účinnosti základných prostriedkov nie je konštantný;

c) koeficient účinnosti základných prostriedkov možno rozdeliť na dve časti, a to na koeficient účinnosti starých základných prostriedkov a koeficient účinnosti nových základných prostriedkov;

d) nové základné prostriedky sú účinnejšie ako staré základné prostriedky;

e) v každej špecifikácii Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie predpokladáme iný tvar funkcie, opisujúcej priebeh hodnôt koeficientov nových a starých základných prostriedkov;

f) zväčšovanie hodnoty ročných prírastkov základných prostriedkov neznamena, že sa bude proporcionálne zväčšovať hodnota národného dôchodku;

g) na základe nadobudnutých hodnôt štatistických testov možno rozhodnúť o tom, ktorá špecifikácia najvhodnejšie opisuje priebeh hodnôt koeficientov účinnosti základných prostriedkov.

Poznamenávame, že skúmanie vývoja koeficientov účinnosti vykonávame na základe štatistických údajov o vekovej štruktúre základných výrobných prostriedkov³ aktívnej i pasívnej zložky (stroje, zariadenia,

³ Pre skrátený zápis používame v článku základné prostriedky. Pre odhad účinnosti používame štatistické údaje o základných výrobných prostriedkoch.

budovy a stavby) a o hodnote hrubého národného dôchodku v SSR za roky 1967–1976.⁴

Špecifikácia 1

Prvý spôsob výpočtu koeficienta účinnosti robíme na základe modelu II a nazvali sme ho *prírastkovou analýzou*. Tento názov pre kvantifikáciu parametrov sme zvolili preto, že pre každý rok (1967 až 1976) používame nový tvar sústavy regresných rovníc. Ak napríklad prvá sústava regresných rovníc obsahuje ako jednu z vysvetľujúcich premených iba poslednú hodnotu prírastku základných prostriedkov, druhá sústava regresných rovníc sa od predchádzajúcej líši tým, že obsahuje hodnoty prírastkov základných prostriedkov za dva posledné roky atď. Celkove vzniká desať regresných rovníc, pričom odhadom každej sústavy dostávame inú hodnotu koeficienta účinnosti.⁵

Všeobecne môžeme sústavu zapísať v tvare

$$Y_t^{(k)} = \alpha_t^s \left[F_{t-1} - \sum_{\tau=1}^{k-1} \Delta F_{t-\tau,t} \right] + \alpha_t^n \sum_{\tau=0}^{k-1} \Delta F_{t-\tau,t} + e_t \quad (16)$$

kde

- k – k -ta sústava regresných rovníc,
- α_t^s – účinnosť starých základných prostriedkov,
- F_{t-1} – hodnota starých základných prostriedkov z rokov $t-1$ a predchádzajúcich, fungujúcich v roku t ,
- $\Delta F_{t-\tau,t}$ – stav hodnoty prírastku základných prostriedkov fungujúcich v roku t , zavedených do prevádzky v roku $t-\tau$,
- α_t^n – účinnosť prírastkov základných prostriedkov skúmaného obdobia,
- e_t – náhodná porucha.

Ďalšiu špecifikáciu odhadu parametrov Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie robíme na základe modelu I, ostatné na základe modelu II.

Špecifikácia 2

Odhad parametrov ročníkovej produkčnej funkcie typu Leontiefa v tvare

$$Y_t = \alpha_t^s F_{t-1} + \alpha_t^n \Delta F_t + e_t$$

uskutočňujeme na základe predpokladov, že parameter α_t^s je lineárnou homogénnou funkciou dvoch parametrov

$$\alpha_t^s = f(p_1 + tp_2)$$

⁴ Použité štatistické údaje sú uvedené v práci [3].

⁵ Spôsob zostavenia štatistických radov je uvedený v práci [4].

a parameter α^n_t je konštatný, t. j. odhad vykonávame na základe regresnej rovnice

$$Y_t = [p_1 + tp_2] F_{t-1} + \alpha^n \Delta F_t + e_t$$

Špecifikácia 3

Pri ďalšej modifikácii odhadu parametrov vychádzame z Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie v tvare

$$Y_t = \alpha^s_t F_{0,t} + \alpha^n_t \sum_{\tau=1}^t \Delta F_{\tau,t} + e_t$$

kde $F_{0,t}$ je hodnota starých základných prostriedkov do roku 1967. Odhad parametrov uvedenej funkcie spočíva v nahradení parametra α^n_t kvadratickou funkciou

$$\alpha^n_t = f(p_1 + \tau p_2 + \tau^2 p_3)$$

pričom α^s_t je konštantné, t. j. rovnica, pomocou ktorej odhadujeme parametre, má tvar

$$Y_t = \alpha^s_t F_{0,t} + \sum_{\tau=1}^t (p_1 + \tau p_2 + \tau^2 p_3) \Delta F_{\tau,t} + e_t$$

Špecifikácia 4

Pri ďalšej alternatívnej analýze trendu vývoja koeficientov účinnosti starých a nových základných prostriedkov vychádzame z tvaru Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie, uvedenej v špecifikácii 3. Na odhad parametrov však volíme iné typy funkcií. Vývoj koeficienta starých základných prostriedkov aproximujeme funkciou

$$\alpha^s_t = f(p_1 + p_2 \ln t)$$

a vývoj koeficienta nových základných prostriedkov apromixujeme funkciou

$$\alpha^n_t = f(p_3 + \tau p_4 + \tau^2 p_5)$$

Dosadením zvolených funkcií do ročníkovej produkčnej funkcie dostaneme rovnicu

$$Y_t = [p_1 + p_2 \ln t] F_{0,t} + \sum_{\tau=1}^t (p_3 + \tau p_4 + \tau^2 p_5) \Delta F_{\tau,t} + e_t$$

Koeficienty α^s_t a α^n_t , získané po dosadení odhadnutých parametrov p_1, p_2, p_3, p_4, p_5 metódou najmenších štvorcov do zvolených funkcií, sú uvedené v tabuľke 1.

Špecifikácia 5

Posledný spôsob odhadu parametrov, ktorý v práci uvádzame, vychádza — tak ako v predchádzajúcich dvoch špecifikáciách — z Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie

$$Y_t = \alpha^s_t F_{0,t} + \alpha^n_t \sum_{\tau=1}^t \Delta F_{\tau,t} + e_t$$

Analýzu vývoja trendu parametrov α^s_t a α^n_t robíme za predpokladu, že

$$\alpha^s_t = f\left(\frac{p_1}{t}\right)$$

a

$$\alpha^n_t = f(p_2 + p_3 \ln \tau + \frac{p_4}{\tau})$$

Po dosadení zvolených funkčných tvarov vývoja parametrov dostaneme takýto tvar rovnice:

$$Y_t = \left(\frac{p_1}{t}\right) F_{0,t} + \sum_{\tau=1}^t \left(p_2 + p_3 \ln \tau + \frac{p_4}{\tau}\right) \Delta F_{\tau,t} + e_t$$

4. Zhodnotenie použitých modifikácií výpočtu

Na základe dosiahnutých štatistických testov a ekonomickej interpretovateľnosti odhadnutých parametrov [4] sme sa rozhodli uviesť len prvý a štvrtý variant výpočtu (tab. 1).

Tabuľka 1

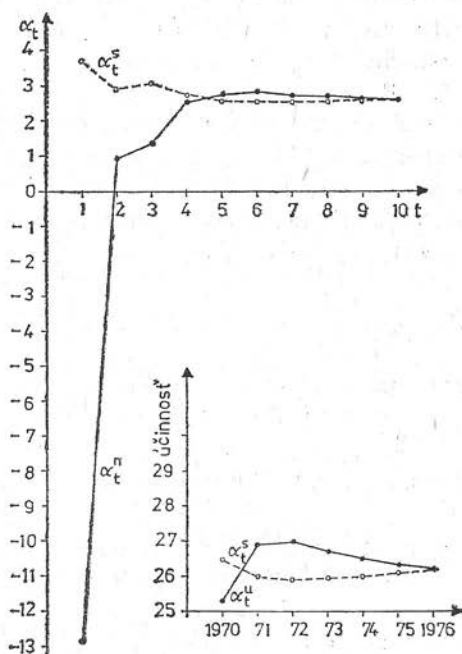
Vypočítané a odhadnuté hodnoty koeficienta účinnosti základných prostriedkov

Rok t	Variant 1		Variant 4		Skutočný $\alpha_t = Y_t/F_t$
	α^s_t	α^n_t	α^s_t	α^n_t	
1967	0,37563	-1,28395	0,36556	-0,45965	0,29402
1968	0,29022	0,09703	0,33106	-0,06295	0,29255
1969	0,29454	0,13903	0,31063	0,25536	0,28976
1970	0,26533	0,25393	0,29625	0,49527	0,27785
1971	0,25953	0,26919	0,28509	0,65678	0,27728
1972	0,25902	0,26924	0,27596	0,73989	0,27164
1973	0,25966	0,26738	0,27256	0,74460	0,26765
1974	0,26064	0,26540	0,26161	0,67091	0,26788
1975	0,26150	0,26390	0,25571	0,51882	0,26699
1976	0,26239	0,26239	0,25046	0,28833	0,25241
$\bar{\alpha}$	0,27886		0,29049		0,27580

Pohyb hodnôt koeficienta účinnosti starých základných prostriedkov, vynechaním najvyššej a najnižšej hodnoty v špecifikácii 1, je z intervalu 0,259 až 0,294 a v špecifikácii 4 z intervalu 0,250, až 0,331. Po porovnaní priemerných hodnôt $\bar{\alpha}^{(1)} = 0,27885$ a $\bar{\alpha}^{(4)} = 0,29049$ (kde indexy v zátvorkách predstavujú špecifikáciu) môžeme konštatovať, že sa líšia iba o 4 %, a teda trend vývoja koeficientov účinnosti starých základných prostriedkov možno v skúmanom období aproximovať logaritmickou funkciou.

Trend vývoja koeficientov účinnosti nových základných prostriedkov je v špecifikácii 1 a 4 približne rovnaký.

V prvom, resp. v druhom roku možno využitie novozavedených prostriedkov považovať za neefektívne (koeficient účinnosti je záporný), potom účinnosť základných prostriedkov rastie, a po šiestich, resp. ôsmych (špecifikácia 1, resp. 4) rokoch klesá. Trend vývoja koeficientov účinnosti starých a nových základných prostriedkov je zobrazený na obrázku 1 (špecifikácia 1).

Obr. 1. Meranie trendu vývoja účinnosti starých a nových prostriedkov (špecifikácia 1)

Uvedené výsledky nás vedú k záverom (ktoré sú podmienené zvoleným prístupom):

1. Koeficient účinnosti nie je konštatná veličina, ale mení sa podľa rokov zavedenia základných prostriedkov do prevádzky, pričom v prvých rokoch rastie, potom klesá.

2. Potvrdila sa hypotéza, že účinnosť novších základných prostriedkov je väčšia ako starých.

3. Prírastky základných prostriedkov v prvom roku ich fungovania nespôsobujú rast národného dôchodku.

4. Priemerná hodnota odhadnutého koeficienta účinnosti starých základných prostriedkov je v oboch uvedených špecifikáciách približne rovnaká.

5. Výpočtom koeficientov účinnosti základných prostriedkov pomocou odhadu parametrov Leontiefovej ročníkovej produkčnej funkcie, pri vhodne zvolenej hypotéze o funkčnom rozdelení parametrov, dosahujú sa približne rovnaké výsledky ako pri použití vzťahu $\alpha = Y/F$.

6. Účinnosť základných prostriedkov má v rokoch 1967 až 1967 klesajúcu tendenciu. Odhadnuté koeficienty starých základných prostriedkov v rokoch 1967–1976 v niektorých rokoch stúpajú (1968–1969, 1971–1976). Uvedený rast možno interpretovať ako dôsledok vplyvu vedecko-technického pokroku, presnejšie, spredmetneného technického pokroku. Tento vplyv sa však eliminuje vysokým tempom rastu fondovej vybavenosti pracovníkov, t. j. substitúciou živej práce novou technikou. Tento istý jav, a súčasne aj vysoké náklady na zavádzanie novej techniky spôsobujú, že v priemere klesá aj účinnosť nových základných prostriedkov.

Na záver by sme chceli poznamenať, že by bolo potrebné rozšíriť údajovú základňu, čo sa nám, žiaľ, pre nekomplexnosť a pre krátke časové rady nepodarilo urobiť. Napriek tomu si však myslíme, že uvedené výsledky poskytujú určité podklady pre ďalšiu a hlbšiu analýzu vývoja a efektívneho využívania základných prostriedkov.

Literatúra

- [1] BARANOV, E. F.: Problemy razrabotki shemy dinamicheskoj modeli mežotraslevogo balansa. Ekon. mat. Met., 1968, č. 1.
- [2] HOLUB, E.: Investičné koeficienty a ich modifikácia v dynamických modeloch. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, VŠE 1974.
- [3] IVANIČOVÁ, Z.: Meranie vplyvu spredmetneného a nespredmetneného technického pokroku na rast produktivity práce v SSR v rokoch 1967–1976. Ekon. Čas., 27, 1979, č. 9.
- [4] IVANIČOVÁ, Z.: Meranie fondovej účinnosti a produktivity práce pomocou ročníkových modelov. [Kandidátska dizertačná práca.] Bratislava, VŠE 1978.

АНАЛИЗ ПОЛЕЗНОГО ДЕЙСТВИЯ ОСНОВНЫХ ФОНДОВ С ПОМОЩЬЮ ГОДОВЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ФУНКЦИЙ

ИВАНИЧОВА, Златица

Даная статья посвящена измерению развития полезного действия основных фондов на основе двух типов годовых производственных функций Леонтьева (Модель 1 — частично годовая структура; Модель 2 — полная годовая структура).

Хотя основные отношения между переменными заранее известны (Модель 1 и Модель 2), специфику отношений можно определить несколькими способами. Альтернативное определение специфики отношений между переменными вытекают из возможности различного комбинирования всех независимых переменных, в данном случае из приростов основных фондов. Выбор подходящей спецификации определяется статистическими тестами. Необходимо также исследовать возможность экономической интерпретации фиксированной спецификации.

Учитывая полученные результаты, можно сказать что

1. полезное действие основных фондов сначала 6—7 лет растет, в последующие годы убывает;
2. прирост основных фондов в течение первых лет не влияет на рост национального дохода;
3. у новых основных фондов коэффициент полезного действия выше чем у старых основных фондов;
4. полезное действие основных фондов в годах 1967—1976 падает.

ANALYSIS OF THE FIXED CAPITAL EFFICIENCY BY MEANS OF VINTAGE PRODUCTION FUNCTIONS

IVANIČOVÁ, Zlatica

This paper deals with the measuring of development of the capital efficiency by two variants of the Leontief vintage production functions (Model I — the part-vintage structure, Model II — the entire vintage structure).

In spite of the fact, that the fundamental relations between the variables are defined, we can specify the parameters of the Model I and Model II in different ways. The possibility of an alternative specification of parameters follows from different combinations given by the increases of capital. The selection of a convenient specification is determined by the help of statistical tests. Simultaneously we must consider the economic interpretation.

With regard to the obtained results we can make the final conclusions:

- the capital efficiency of the new capital during the six years is growing, after the sixth or the seventh year it is decreasing,
- in the first year the increase of the new capital does not cause a growth of the social product,
- the new capital is more efficient than the old one,
- the capital efficiency in the years 1967—1976 is decreasing.

Kritika koncepcií socialistickej ekonomiky v prácach teoretikov „novej ľavice“

HERMANNOVÁ, Lýdia

1. „Neomarxizmus“ a vznik ekonomických koncepcií „novej ľavice“

Jednou z charakteristických črt ekonomického myslenia v kapitalistických krajinách v druhej polovici 60. a 70. rokov je vznik rozličných „radikálnych“, opozičných teoretických smerov, ktoré otvorene kritizujú spoločensko-ekonomický systém súčasného kapitalizmu a vládnúcu buržoázu ekonomickú teóriu. Kritický pohľad na súčasný kapitalizmus vyústil do hlásania nevyhnutnosti „radikálnych“ zmien v západných krajinách (prestavu sociálnych, ekonomických a politických inštitúcií) a v prikláňaní sa ku kritickým teóriám, predovšetkým k marxizmu.

Vznik „radikalizmu“ v buržoáznej politickej ekonómii, sociológii a filozofii bol výsledkom vzájomného dlhodobého pôsobenia takých dôležitých vnútorných a medzinárodných faktorov, ako je prehlbovanie všeobecnej krízy kapitalizmu, strata dôvery časti inteligencie k vládnucej politickej a ekonomickej línii a k hospodárskej politike, rozčarovanie z buržoázneho reformizmu, ako aj koexistencia dvoch svetových sociálnych systémov.

Všetky tieto okolnosti spôsobili, že početné skupiny inteligencie vo vyspelých kapitalistických krajinách, a najmä mládež, dostali sa do konfliktu s existujúcim spoločenským zriadením. Hľadanie odpovedí na naliehavé sociálno-ekonomické otázky si vynútilo obrat týchto vrstiev k marxizmu. V dôsledku mnohých objektívnych a subjektívnych príčin sa však tento obrat často zdeformoval na program akéhosi „nového variantu“ marxizmu, alebo tzv. „neomarxizmu“.

Filozofické východiská „neomarxizmu“ rozpracovala predovšetkým frankfurtská škola [2], ktorá uskutočnila revíziu marxizmu z pozícií abstraktného antropologického humanizmu. Do centra pozornosti postavila abstraktne chápanú problematiku odcudzenia. Vykonštruovala

konflikt medzi „mladým“ Marxom, alebo Marxom humanistom, a Marxom ako autorom Kapitálu. Na tieto filozofické východiská nadväzovali aj teoretické koncepcie „novej ľavice“.

Z teoretického hľadiska predstavuje „ľavicový radikalizmus“ (predovšetkým americký) zmes zjednodušeného chápania marxistickej politickej ekonómie a niektorých buržoázných sociálno-ekonomických koncepcií. Radikálni ekonómovia na jednej strane priznávajú cenný prínos K. Marxa do ekonomickej vedy a snažia sa využívať jednotlivé kategórie marxistickej politickej ekonómie. V podstate však svoje teórie často budujú na psychologických, antropologických a sociologických koncepciách a nechápu dostatočne vnútornú logiku Marxovho ekonomického učenia. Svojou kritikou kapitalistického systému pomáhajú k rozvíjaniu antikapitalistickej ideológie a vytvárajú perspektívne podmienky pre základnú premenu spoločnosti, čo je nóvum v buržoáznom myslení. Na druhej strane sa podstatne menej venujú pozitívnemu rozpracovaniu otvorených otázok ekonomickej vedy.¹

Nie je ľahké podať presnú a ucelenú charakteristiku teoretických a ideologických pozícií radikálnej politickej ekonómie. Hnutie „novej ľavice“ je vnútorne veľmi nejednotné, čo sa prejavuje v diferenciacii ideovo-teoretických a ideologických názorov; zahŕňa anarchistov, maloburžoázných radikálov, buržoázných demokratov, progresívnych liberálov „novej generácie“. Ich politickými ideálmi sú K. Marx, Mao Ce-tung, V. I. Lenin, L. D. Trockij, E. Che Guevara, F. Gastro, R. Luxemburgová. Táto nejednotnosť názorov stúpcov „novej ľavice“ predpokladá aj ich diferencovaný prístup k radikálnej politickej ekonómii a neumožňuje definitívne zhodnotiť a jednotne určiť tento smer americkej politickej ekonómie. Samozrejme, že rozličný je aj stupeň ich kritiky, resp. negácie kapitalizmu. Je to pestrý konglomerát, ktorý zrodila kríza kapitalistickej spoločnosti a kríza buržoáznej politickej ekonómie a celej buržoáznej ideológie.

V radikálnej politickej ekonómii centrom záujmu sú:

- predstavy o kapitalistickom spoločenskom systéme a kritike buržoázných apologetických koncepcií kapitalizmu;
- predstavy o reálnom socializme a v tejto súvislosti aj názory na problémy „tretej cesty“ rozvoja spoločensko-ekonomických systémov;
- vzťah k marxisticko-leninskej politickej ekonómii;
- politické aspekty maloburžoázných utopických radikálov.

Aké sú teoreticko-ideologické pramene radikálnej politickej ekonó-

¹ „Neomarxizmus“ sa sformoval prakticky vo všetkých vyspelých kapitalistických krajinách, najviac však v USA, kde sú na to vytvorené objektívne príčiny — hlboké korene špecificky amerického maloburžoázneho radikalizmu. Aj najplyvnejším predstaviteľom radikálneho myslenia vôbec a duchovným otcom „novej ľavice“ bol v mnohých smeroch pokrokový americký sociológ C. Wright Mills. Mills však akceptoval marxistickú teóriu len ako prvok tzv. komplexnej spoločenskej vedy, pretože, ako sám hovoril, dejiny myslenia o spoločnosti, ako aj skúmanie spoločenských vzťahov súčasnosti nie je možné pochopiť bez pochopenia Marxovej teórie.

mie? Vplyv je rôznorodý: významný je jednak vplyv súčasnej maloburžoáznej politickej ekonómie, filozofie a sociológie, vplyv koncepcií, ktoré kritizujú militarizáciu kapitalistickej ekonomiky, nehumánnosť a neracionálnosť imperializmu,² jednak sa opiera o teórie, ktoré pre-hodnocujú úlohu rozvojových krajín.

Podstatný vplyv na ideológiu „novej ľavice“ mali a majú idey H. Marcuseho, nemeckého filozofa a sociológa, ktorý emigroval do USA v období hitlerovskej diktatúry. V celom rade svojich prác Marcuse kritizuje kapitalizmus, predovšetkým americký, obviňuje ho z byrokratizácie amerického života, kybernetizácie práce a myslenia, z prekrúcania demokracie, z násilia a vojen. Avšak tejto kritike kapitalizmu chýbajú akékoľvek revolučné závery. H. Marcuse zakrýva základné nedostatky súčasného kapitalistického zriadenia a upozorňuje na menej významné problémy, zakrýva základné protirečenia kapitalistického spôsobu výroby a všetky nedostatky súčasnej západnej spoločnosti zvaľuje na „zle používanú techniku“, na jej negatívne následky pri manipulácii s ľuďmi. Uvedený názor je východiskom jeho teórie „odcudzenia človeka“.

Čím ďalej tým väčší vplyv v radikálnej politickej ekonómii majú také ekonomicko-teoretické problémy, ako je hospodársky rast, zospoločenšenie výrobných prostriedkov, kde pri vedeckom riešení týchto otázok je nevyhnutné materialistické chápanie histórie a marxistickej politickej ekonómie.

Radikálna politická ekonómia sa často vyhlasuje za „originálneho“ nasledovníka K. Marxa. S marxizmom sa však väčšinou zoznamujú sprostredkovane, cez jeho „neomarxistickú“ interpretáciu a revolučný odkaz Marxovej teórie ostáva nepochopený.

2. Predstavy „novej ľavice“ o reálnom socializme

Pseudorevolučnosť radikálnej politickej ekonómie sa najviac prejavuje v reakčno-utopickom charaktere ich myšlienok o socializme.

Metodologickým východiskom takejto ideológie je teória „negatívnej dialektiky“ H. Marcuseho, ktorá je namierená proti kapitalizmu aj socializmu. Jeho antivedecká interpretácia marxistického učenia a abstrahovanie od politických, ekonomických a sociálnych rozdielov dvoch protikladných spoločensko-ekonomických systémov mu umožnili a priori zotrieť rozdiel medzi kapitalizmom a socializmom a konštruovať formálne analógie na „industriálne spoločnosti“.

Aj koncepcia „totálnej negácie“, ktorú hlásajú predstavitelia „novej

² Niektoré myšlienky prebrala radikálna politická ekonómia od J. K. Galbraitha. Napríklad jeho všeobecnú teóriu reforiem; Galbraith ju definuje ako nejakú „spoločnú stratégiu“ racionálnych sociálnych činností, ktoré by sa mohli stať platformou pre zjednotenie ľudstva a pre rozvoj pocitu sociálnej zodpovednosti. Blízkosť jeho názorov s názormi radikálov sa prejavuje i v tom, že tak Galbraith, ako aj radikáli hovoria o „nadmernej spotrebe“ a zdôrazňujú tézu o „kvalite života“.

lavice“, obsahuje zásadné odmietanie oboch súčasných spoločensko-ekonomických systémov. Ostro odmieta kapitalizmus, ale zároveň tvrdí, že socializmus vôbec neponúka „skutočnú alternatívu“ kapitalizmu. Kritika socialistického spoločenského zriadenia má silne reakčný charakter, pričom za základ si berú (najmä „Javí radikáli“ v západnej Európe) trockistické koncepcie, ktoré chápu socializmus ako nejakú „prechodnú spoločnosť“. Hlavným predstaviteľom takéhoto druhu koncepcií je E. Mandel. Vo svojej práci [4, s. 225–273] píše: „Ani teórie, podľa ktorých by sovietska ekonomika bola ekonomikou nového typu (ani kapitalistická, ani socialistická), spoločnosťou «managerov» (Burnham), byrokratov (L. Laurat), byrokratického kolektivismu (Rizzi, Shachtman), spoločnosťou riadenou «novou triedou» (M. Džilas), nemôžeme považovať za správne. Zástancovia týchto teórií správne tvrdia, že sovietsky spôsob výroby nie je kapitalistický. Ale nechápú, že to, čo je nesocialistické v ZSSR — veľmi veľká sociálna nerovnosť, privilégia byrokracie, neexistujúca samospráva výrobcov atď. — je produktom minulosti a kapitalistického okolia ... je to prechodná etapa medzi kapitalizmom a socializmom...“

Ako dôkaz toho, že ZSSR nie je socialistickou krajinou, E. Mandel uvádza, že tu pretrvávajú triedy — robotnícka, roľnícka — „... ktorých historické, a niekedy aj bezprostredné záujmy sú protikladné, pretože sociálna nerovnosť sa značne zvýšila, úroveň rozvoja výrobných síl zostáva za úrovňou najvyspelejších kapitalistických krajín“. Buržoázny charakter nerovností vidí Mandel aj v spôsobe odmeňovania, ktoré existuje v ZSSR. Píše: „... sovietska ekonomika je v skutočnosti protirečivou kombináciou nekapitalistického spôsobu výroby a ešte úplne kapitalistického spôsobu rozdeľovania.“

Podľa E. Mandela socializmus v praxi vôbec neexistuje. Spoločenské zriadenie v ZSSR považuje za prechodné štádium medzi kapitalizmom a socializmom, čo je prejavom silného vplyvu trockizmu.³

Na záver Mandel dodáva, že protirečenie medzi nekapitalistickým spôsobom výroby a buržoáznym spôsobom rozdeľovania je základným protirečením sovietskej ekonomiky, avšak, „hypercentralizované byrokratické riadenie ekonomiky rozvinulo toto protirečenie do extrému a nadobudlo jasne antagonistický charakter“ (tamtiež).

E. Mandel oddeľuje vzťahy vo výrobe od vzťahov pri rozdeľovaní, nechápe socialistické výrobné vzťahy ako jeden ucelený systém, neuznáva objektívne ekonomické zákony socializmu a reálne existujúci socialistický hospodársky mechanizmus vysvetľuje ako subjektivistické kombinovanie kapitalistických a socialistických prvkov.⁴

³ Marxistickú kritiku E. Mandela pozri v práci [6].

⁴ Teória odmeňovania podľa kvality a množstva vykonanej práce znamená podľa E. Mandela ... „primitívnu obhajobu rozdielov v odmeňovaní v ZSSR“. Takýto princíp údajne pripúšťa, že „... sa udržia rozdiely v odmeňovaní s cieľom stimulovania ekonomickej efektívnosti“ (tamtiež). To sú podobné teoretické východiská ako v buržoáznej kritike socializmu, iba že sa zahalujú pseudorevolučnými frázami.

Pseudomarxizmus radikálov dokazujú aj ich argumenty o úlohe centrálného plánu v socialistickej ekonomike. E. Mandel v tejto súvislosti píše: „Rozumný vzťah medzi plánom a trhom je v tom, že plán musí maximálne využívať trh, musí riadiť trh prostredníctvom stimulov ... aby sa ponechala spotrebiteľovi a podnikom ilúzia slobody voľby.“ E. Mandel síce priznáva, že centrálné plánovanie, ktoré sa uskutočňuje v ZSSR, je plánovanie reálne, pretože „... štát môže centrálné určovať úroveň a mieru prírastku výroby a akumulácie“. Avšak dodáva, že „... prvky anarchie, samozrejme, ostávajú v rámci tohto plánovania a ich úloha je taká istá, ako úloha prvkov plánovania v kapitalistickej ekonomike: opravujú, ale nepotláčajú základné sociálne charakteristiky ekonomiky“ [4, s. 225–273].

E. Mandel vychádza z tézy, že prežívanie tovarovej výroby v socialistickej hospodárskom mechanizme vyplýva z nedostatočného rozvoja výrobných síl a dodáva, že rozvoj výrobných síl v ZSSR je na nižšom stupni ako v najvyspelejších kapitalistických krajinách. Obhájenie tézy o zachovaní tovarovej výroby v podmienkach socializmu znamená podľa Mandela obhájenie zachovania spoločenskej nerovnosti a odcudzenia práce v tejto „čudnej socialistickej spoločnosti“. E. Mandel však stotožňuje tovarovú výrobu v podmienkach socializmu s kapitalistickou tovarovou výrobou a nechápe, že tovarová výroba môže existovať v rozličných historických formách, že môže existovať aj plánovité využívanie tovarovo-peňažných vzťahov. Neuznáva kvalitatívny rozdiel medzi pôsobením zákona hodnoty a úlohou tovarovo-peňažných vzťahov v podmienkach kapitalizmu a socializmu.

Pri takomto prístupe viacerí teoretici „novej ľavice“ prichádzajú k záveru, že využívanie tovarovo-peňažných vzťahov v socializme znamená návrat ku kapitalistickému hospodárskemu mechanizmu. Plánovité využívanie tovarovo-peňažných vzťahov a materiálnej zainteresovanosti v reálnom socializme odsudzujú rovnako ako pravicovorevizionistické modely „trhového mechanizmu“.

V rámci rôznorodých prístupov „novej ľavice“ vyskytujú sa však aj opačné názory. Niektorí radikálni ekonómovia vidia práve v „trhovom socializme“ vhodný prostriedok na zvýšenie demokracie, ohraničenie moci „vládnúcej elity“ v socialistickej krajinách a odstránenie „vykořisťovania“ a „odcudzenia“ a pod.

Charakteristickou črtou „ľavých radikálov“ je ich otvorené nepriateľstvo voči reálnemu socializmu. Najjasnejšie sa to prejavuje v prácach západoeurópskych teoretikov „novej ľavice“, už spomínaného E. Mandela, ďalej u Ch. Bettelheima, A. Gorza, E. Altvatera, Ch. Neusüssa a iných.

Otvorene reakčný charakter ľavicovo-radikálnej kritiky reálneho socializmu sa prejavil najmä v rokoch 1968–1969 v súvislosti so spoločenským vývojom v Československu. E. Altvater a Ch. Neusüss [1, s. 19] sa dožadujú prebudovania teoretických východísk kritiky socializ-

mu a prechádzajú otvorene na pozície antikomunizmu. Podľa ich názoru základným protirečením v krajinách reálneho socializmu je protirečenie medzi vedúcimi silami spoločnosti (strana a štátne orgány) a širokými masami pracujúcich. Toto protirečenie vraj povedie k rozkladu „prechodnej spoločnosti“. Podobné výmysly o rozličných „konfliktoch“ v socialistickej spoločnosti sa v antikomunistických teóriách uplatňujú už dávno. Tu sa ukazuje, ako sa pri kritike reálneho socializmu zblížujú pozície buržoázneho antikomunizmu, pravicového revizionizmu (príkladom môžu byť práce československých emigrantov) a „lavicového radikalizmu“.

„Lavicoví radikáli“ vysvetľujú hospodárske funkcie socialistickeho štátu ako byrokratické uplatňovanie moci. Podceňujú význam rozvoja výrobných síl a tvrdia, že socializmus by mal viac usilovať o emancipáciu človeka (zrušenie „odcudzenia“ a formovanie niektorých morálnych hodnôt) než o technický pokrok a rast materiálneho blahobytu. Nechápu, že všestranný rozvoj človeka je podmienený rozvojom výrobných síl a stuňom vyspelosti socialistickej ekonomiky. Nechcú pochopiť, že v rozvinutej socialistickej spoločnosti (mimo chodom, tento termín neuznávajú a nepoužívajú, z čoho vyplýva, že socializmus ako predmet svojej kritiky nemôžu poznať) nastáva isté preskupovanie v hierarchii hodnôt a cieľov rozvoja, napr. výraznejší trend na formovanie socialistickeho spôsobu života, na vytváranie podmienok pre všestranný rozvoj spoločnosti.

Ako si predstavujú „lavicoví radikáli“ budúcu socialistickú spoločnosť? Ideálom v oblasti ekonomickej a politickej má byť spoločnosť, v ktorej sa dôsledne uplatňujú princípy úplnej decentralizácie. Zdôrazňujú vznik akýchsi federácií samosprávy malých komún, ktoré údajne sú jediné schopné zabezpečiť humanizáciu práce a odstrániť odcudzenie. Avšak miesto, charakter komún, ich vzájomné vzťahy a vôbec celý mechanizmus riadenia a fungovania komún nie je jasný ani stúpencom tejto koncepcie. V podstate sa teoretici „novej lavice“ priznávajú k istej idealizácii čínskych komún [9].

Demokratizáciu v politickom živote môže údajne zabezpečiť existencia komún, ktoré vytvoria podmienky pre slobodu a demokraciu jednotlivca, všestrannú rovnosť a rovnoprávnosť, čo vytvorí ideálne predpoklady pre blahobyt a všestranný rozvoj nielen jednotlivca, ale aj celej spoločnosti.

Keď hodnotíme predstavy „lavicových radikálov“ o budúcej socialistickej spoločnosti, treba zdôrazniť naivnosť a maloburžoáznu ideologickú funkciu, ktorú objektívne spĺňa ich koncepcia decentralizovaného „komúnneho socializmu“. Táto je vybudovaná na nepochopení vzťahov medzi centrálnymi orgánmi a nižšími článkami riadenia a tomu zodpovedajúcou hierarchiou organizačnej štruktúry, nepochopením vzťahu medzi úrovňou rozvoja výrobných síl a sociálnym obsahom, ktorý nadobúdajú spoločenské formy fungovania výrobných síl.

Koncepcia „komúnnej socialistickej ekonomiky“ je hlboko maloburžoázna a utopická. Jediná možná cesta k prekonaniu kapitalistického súkromného vlastníctva pri dosiahnutej úrovni rozvoja výrobných síl je odovzdanie výrobných prostriedkov do spoločenského vlastníctva. K. Marx, F. Engels a V. I. Lenin, na ktorých sa radikáli často odvolávajú, vždy hovorili o nevyhnutnosti centralizácie výrobných prostriedkov vo forme spoločenského vlastníctva ako základného predpokladu plánovitého proporcionálneho rozvoja spoločenskej výroby. V podmienkach vysoko rozvinutých výrobných síl a vedecko-technickej revolúcie autonómia pracovníkov jednotlivých podnikov a malých závodov je prakticky nemožná. Hospodárstvo komún by nebolo schopné riešiť také problémy, ako využívanie techniky, vedy, automatizácie a taktiež vysoko kvalifikovanej pracovnej sily, a uplatňovanie princípov centrálného plánovania a riadenia spoločenského reprodukčného procesu.

Špeciálne sa maloburžoázno-utopický charakter „ľavoradikálnych“ názorov prejavuje aj v ich stanovisku o otázkach ekonomických stimulov v podmienkach socializmu. Tu sa prejavuje tendencia k ekonomickému rovnostárstvu a k nahrádzaniu ekonomických stimulov v socializme morálnymi stimulmi.

Americká radikálna politická ekonómia sa vcelku menej zaoberá problémami socialistickej ekonomiky ako západoeurópski „ľaví radikáli“, pri kritike reálneho socializmu však v mnohom stojí na podobných pozíciách. Jej predstavitelia kritizujú reálny socializmus za to, že stále viac zvyšuje objem výroby, investícií, namiesto toho, aby socialisticke krajiny riešili problém „odcudzenia“.

Ako príklad predstáv amerických radikálnych ekonómov o socializme môže slúžiť práca H. Shermana *Radikálna politická ekonómia* (pozn. 8). Shermanova koncepcia socializmu sa opiera jednak o neomarxistický antropologizmus, jednak uplatňuje sociologický prístup k politickej ekonómii socializmu, k jej predmetu, no využíva aj niektoré prvky buržoáznych ekonomických teórií. Autor mechanicky porovnáva kapitalizmus a socializmus a jeho výklad politickej ekonómie socializmu má v podstate rovnakú štruktúru ako výklad politickej ekonómie kapitalizmu. Pri výklade politickej ekonómie socializmu si zvolil túto štruktúru: hodnota a plán; vykorisťovanie v socializme; rast, plytvanie a znečisťovanie životného prostredia v socializme; cyklická fluktuácia v socializme; socialistický štát a demokracia; rasizmus, sexizmus a odcudzenie v socializme. Tú istú štruktúru má v jeho práci časť o politickej ekonómii kapitalizmu.

Takéto mechanické porovnávanie neumožňuje preniknúť do podstaty socialistickej výrobných vzťahov, skúmať ekonomické zákony socializmu a ich vzájomnú spätosť a je nepochybné, že uvedené okruhy problémov nie sú skutočne základnými otázkami a kategóriami politickej ekonómie socializmu, prípadne ani v podmienkach socialistickej ekonomiky neexistujú.

Príbuznosť „ľavicovo-radikálnych“ postojov k reálnemu socializmu s buržoáznymi koncepciami sa prejavuje napríklad aj v hodnotení hospodárskeho mechanizmu socializmu a marxistickej teórie ako východiska pre plánovité riadenie národného hospodárstva. H. Sherman v súvislosti so zavádzaním nových metód plánovania (lineárneho programovania a modernej výpočtovej techniky) hovorí o „... konflikte medzi zákonom hodnoty a modernými metódami plánovania...“ v podmienkach socializmu [8, s. 229]. Súhlasí s názorom väčšiny amerických ekonómov, ako napr. R. Campbella, A. Zaubermana, že je vylúčené, aby platila aj marxistická teória hodnoty, aj racionálne sovietske plánovanie.

H. Sherman v duchu filozofie antropologizmu hlása ideu humánnej spoločnosti. Jeho predstava spočíva v tom, že konečným cieľom ľudstva by malo byť odstránenie a zrušenie „práce ako driny“ a dosiahnutie toho, aby sa práca stala „túžbou“. Tieto jeho myšlienky však vyznievajú veľmi abstraktne. Zrušenie odcudzenia a „oslobodenie“ človeka úplne odtrháva od ekonomických podmienok a stavia ich iba ako morálny problém, nezávislý od materiálnej výroby.

Podobne ako Mandel, aj Sherman uvádza koncepciu „prechodného obdobia“. Toto „prechodné obdobie“ je podľa autora charakteristické spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov, ale s ešte prevládajúcimi princípmi buržoázneho rozdeľovania dôchodkov. H. Sherman síce priznáva, že súkromný zisk ako zdroj dôchodkov sa v podmienkach socializmu ruší a výška mzdy závisí väčšinou od množstva a kvality vykonanej práce. No zároveň hovorí aj o výnimkách, spomína existenciu akejsi „elity“ v krajinách socializmu, t. j. takej kasty, ktorá nedostáva mzdu za vykonanú prácu, ale za „kontrolu spoločenských výrobných prostriedkov“. Sú to údajne bezpracné dôchodky „elity“, plynúce do určitej miery z vykorisťovania pracujúcich. H. Sherman takto spochybňuje nielen základ socialistickej spoločnosti — spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, ale aj jeho základné odlišnosti od kapitalistickej ekonomiky z hľadiska postavenia pracujúcich [8, s. 234–241].

Všetci radikáli sa prakticky zhodujú v tom, že reálny socializmus síce odstránil súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, ale neodstránil vraj odcudzenie človeka, byrokráciu a — podľa niektorých autorov — ani vykorisťovanie. Tieto svoje názory argumentujú radikáli tým, že v súčasnej etape vedecko-technickej revolúcie technický rozvoj nevyhnutne vedie k odcudzeniu človeka, a že socialistické krajiny „napodobňovaním“ technického rozvoja kapitalistických krajín automaticky preberajú aj negatívne javy kapitalistického ekonomického systému.

Kategóriu „vlastníctva“ chápe Sherman a mnohí iní ekonómovia „novej ľavice“ v právnom zmysle a podstatu socialistického vlastníctva stotožňuje s konkrétnymi formami (napr. so štátnym vlastníctvom). Odtiaľ je už len krok k buržoáznym koncepciám o „vlastníctve vládnúcej elity“ v socialistických krajinách, ktorá vraj vykorisťuje ostatné obyvateľstvo.

Popiera objektívny charakter socialistických výrobných vzťahov a vysvetľuje ich ako výsledok subjektivistických rozhodnutí „vládnúcej elity“.

„Lavicovo-radikálna“ kritika reálneho socializmu väčšinou používa argumenty, ktoré sú v podstate prebrané z rozličných buržoáznych teórií a niekedy si aj navzájom protirečia.

Viacerí teoretici „novej lavice“ vychádzajú z predpokladu, že reálny socializmus je takisto ako súčasný kapitalizmus „industriálnou spoločnosťou“, pre ktorú je typické preceňovanie významu technického rozvoja, mánia hospodárskeho rastu, zodpovedajúca záujmom upevňovania moci „vládnúcej byprokracie“, preceňovanie materiálnych stimulov a podceňovanie morálnych aspektov rozvoja človeka a pod. Na základe tohto argumentu odporúčajú „liečiť“ neduhy oboch spoločensko-ekonomických systémov podobnými metódami „demokratizácie“. V skutočnosti sú však tieto návrhy namierené proti princípom socializmu.

Koncepcie radikálnych ekonómov boli bezprostrednou reakciou na neschopnosť buržoázneho štátu i vládnúcej teórie riešiť sociálno-ekonomické problémy v súčasnom kapitalizme. Tieto problémy však — podobne ako mnohí predstavitelia sociálno-ekonomického prúdu v buržoáznom ekonomickom myslení — považujú za zákonitý dôsledok moderného vedecko-technického rozvoja, ku ktorému dochádza tak v súčasnom kapitalizme, ako aj v rozvinutom socializme. Preto vystupujú ako kritici nielen kapitalistického spoločensko-ekonomického systému, ale ostro vystupujú aj proti reálnemu socializmu. Ich predstavy o formách premeny kapitalizmu a o budúcom usporiadaní socialistickej spoločnosti majú vcelku utopický, reakčný charakter. Práve v týchto otázkach sa ideológia „novej lavice“ najmarkantnejšie dostáva do protirečenia s marxisticko-leninskou teóriou, a zároveň sa „zblížuje“ s prevládajúcimi smermi buržoázneho atikomunizmu i s niektorými protisocialistickými tézami súčasného pravicového revizionizmu.

Literatúra

- [1] ALTVATER, E. — NEUSÜSS, Ch.: Bürokratische Herrschaft und gesellschaftliche Emanzipation. Neue Kritik, 1969.
- [2] HRZAL, L. — NETOPIĽÍK, J.: Boj proti revizionizmu v československej filozofii. Bratislava, Pravda 1976.
- [3] KOZLOVA, K.: Levoradikálnaja politekonomija v SŠA. MEMO, 1978, č. 2.
- [4] MANDEL, E.: Traité d'économie marxiste. Frankfurt/M. 1962.
- [5] MARCUSE, H.: One-Dimensional Man, Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. Boston 1964.
- [6] MÜLLER, K.: Zu den politökonomischen Auffassung des „linken“ Revisionismus. In: Meissner, H.: (ed.) Bürgerliche Ökonomie ohne Perspektive. Berlin, Dietz Verlag 1976.
- [7] RIPP, G.: Politická ekonómia a ideológia. Bratislava, Pravda 1976.
- [8] SHERMAN, H.: Radical Political Economy. Capitalism and Socialism from a Marxist-Humanist Perspective. New York, Basic Books 1972.
- [9] Economics of the New Left. [Symposium.] Quarterly Journal of Economics, Nov. 1972.

КРИТИКА КОНЦЕПЦИЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ЭКОНОМИКИ В ТЕОРИИ
„НОВЫХ ЛЕВЫХ“

ГЕРМАНОВА, Лыдия

Статья дает сущностный обзор и, одновременно, марксистскую критику концепций социалистической экономики в работах „лево-радикальных“ теоретиков на Западе.

В первой части автор занимается условиями, которые повлияли на возникновение „радикализма“ в буржуазной идеологии, показывает теоретические источники этого направления а также те основные вопросы, на которые сосредоточивается движение теоретиков „левых радикалистов“.

Вторая часть статьи посвящена мнениям приверженцев „новых левых“ на реальный социализм и на их представления о будущем идеальном социалистическом обществе. Именно в реакционно-утопическом характере их мыслей о социализме проявляется псевдореволюционность радикальной политической экономии.

CRITICS OF THE SOCIALIST ECONOMY CONCEPTIONS IN THE THEORIES OF THE
„NEW-LEFT“

HERMANNOVÁ, Lýdia

The article gives a basic survey and, at the same time, a marxian critics of the conceptions of socialist economy in the works of the „left-radical“ economists in the West.

In the first part the author deals with the circumstances influencing the creating the radicalism in bourgeois ideology. She also shows the theoretical resources of this current of economic thought as well as the basic problems to which is the movement of the „left-radical“ economists concentrated.

The second part of the article is devoted to the standpoints of the „new-left“ to real socialism and to their ideas on future ideal socialist society. The reactionary-utopical character of their ideas on socialism is the most distinct manifestation of the pseudo-revolutionary character of the „left-radical“ political economy.

Európsky menový systém v EHS a jeho problémy

ŠIBL, Drahoš

Pád bretton-woodskeho systému medzinárodných menových vzťahov medzi kapitalistickými krajinami na prelome 60. a 70. rokov, výrazne dokumentovaný devalváciami amerického dolára v roku 1971 a 1973, ukázal neudržateľnosť sústavy (relatívne) pevných menových kurzov, opierajúcich sa o zlatý a devízový štandard. Nerovnomerný hospodársky a politický vývoj kapitalizmu, presadzujúci sa veľmi intenzívne v celom povojnovom období, prispel k pádu medzinárodných kapitalistických menových štruktúr, vybudovaných na sklonku druhej svetovej vojny, opierajúcich sa o privilegované postavenie amerického dolára, a vychádzajúcich z vtedajšieho pomeru síl v rámci kapitalistického sveta. Kríza medzinárodných menových vzťahov kapitalistických krajín bola prológom k hlbokým a vzhľadom na množstvo zasiahnutých oblastí širokým krízovým javom a otrasom, ktoré poznačili svetový kapitalizmus v 70. rokoch.

Aktuálnou sa stala otázka stabilizácie medzinárodnej menovej oblasti. Predpokladom jej riešenia bolo zosúladenie pôsobenia dvoch výrazných, protikladných tendencií, presadzujúcich sa vo vzťahoch medzi kapitalistickými štátmi (a najmä vo vzťahoch medzi tromi centrami imperialistického súperenia — USA, západnou Európou, reprezentovanou predovšetkým krajinami EHS, a Japonskom, ktoré sa sformovali začiatkom 70. rokov): odstredivej a dostredivej tendencie. Obe tendencie sa výrazne presadzujú vo všetkých oblastiach vzťahov medzi kapitalistickými krajinami, teda aj v oblasti menových vzťahov. Na jednej strane odzrkadľujú špecifické záujmy a problémy jednotlivých národných imperializmov, na druhej strane všeobecné, spoločné záujmy imperialismu, vystupujúce predovšetkým vo vzťahu k svetovému socializmu, k rozvoju svetu a k domácejmu revolučnému hnutiu.

Odrážajúc uvedené protikladné tendencie, snahy o stabilizáciu medzi národnej menovej sféry nadobudli podobu pokusov kombinovať zavedenie voľnejšieho (v porovnaní s minulosťou) mechanizmu so zosilnením kontrolných funkcií medzinárodných organizácií.

Pristúpilo sa k novému mechanizmu menových kurzov, zvýšila sa ich pohyblivosť („plávajúce kurzy“, oficiálne akceptované na zasadnutí Medzinárodného menového fondu v Kingstone roku 1976) a došlo k novému oceneniu „osobitných práv čerpania“ (SDR). Tým sa malo reagovať na prehlbujúce sa živelné procesy a špekulačné pohyby kapitálu, utlmiť hlboké menovo-politické protirečenia medzi kapitalistickými štátmi.

Súčasne sa zvýšila aj kompetencia Medzinárodného menového fondu. Poskytovanie úverov sprevádzali rozsiahlejšie ekonomické a politické záväzky dlžníkov. Vzhľadom na to, že existujúca štruktúra Medzinárodného menového fondu umožňuje centralizovať prakticky všetky dôležité riešenia v rukách finančne najsilnejších imperialistických krajín, ktoré formou účasti túto inštitúciu ovládajú, uvedenú tendenciu možno hodnotiť ako ďalšie zosilňovanie monopolizácie na štátnej úrovni. Projekty na utvorenie špeciálnych fondov, ktoré sa v tejto súvislosti objavili, sledovali predovšetkým cieľ zabezpečiť spoločnú politiku veriteľských krajín voči dlžníckym krajinám.

Kingstonské dohody vyjadrujú zmenený pomer síl v obchodno-politickej sfére, spôsobený oslabením dominantného postavenia USA. Do určitej miery priznávajú aj novú úlohu, ktorú začínajú hrať rozvojové krajiny. Neprispejú ale k dlhodobiejšiemu riešeniu základných problémov kapitalistických medzinárodných menových vzťahov; svedčí o tom výrazne napr. zosilnenie inflačných procesov a nezamestnanosti v kapitalistických krajinách. Ich hlavný prvok — „plávajúce kurzy“ — nepreukázal schopnosť vystupovať ako mechanizmus neustáleho vyrovnávania platobných bilancií. V konečnom dôsledku prispel k využitiu politiky menových kurzov v záujme zahraničnej obchodnej expanzie, k rozvinutiu medzinárodnej menovej a obchodnej vojny, k novodobému protekcionizmu. Protikladnosť komplexu novoprijatých pravidiel hry prispela k ich neustálemu narušovaniu, najmä zo strany USA.

Ukázalo sa, že v podmienkach neustále sa meniaceho pomeru síl a zostrujúceho sa konkurenčného boja medzi tromi centrami svetového imperializmu je veľmi ťažké vybudovať účinný systém regulácie medzinárodných menových vzťahov.

Za týchto okolností vzniká v Európskom hospodárskom spoločenstve snaha vytvoriť v rámci tohto integračného zoskupenia „zónu menovo-politickej stability“, a tak ohraničiť ťažkosti súvisiace s úlohami dolára v systéme kapitalistických medzinárodných menových vzťahov, vytvoriť voči nemu účinnú menovo-politickú protiváhu.

Od „menovej refaze“ k Európskemu menovému systému

Úsilie o koordinovanú politiku EHS v menovej oblasti siaha do obdobia prelomu 60. a 70. rokov. Premietlo sa do projektu vybudovania

ekonomickéj a menovej únie EHS (Barrov plán, Wernerov plán, neskoršie Tindemansov plán na zriadenie tzv. Európskej únie):¹

Tieto plány však prakticky stroskotali. Na tom nič nemení skutočnosť, že napr. v inštitucionálnej oblasti v súvislosti s úsilím utvoriť spoločnú menu EHS a zriadiť nadnárodný menový orgán vznikol roku 1973 Európsky fond pre menovú spoluprácu (FECOM) ako určitý zárodok ústrednej banky EHS. Jeho úlohou bolo koordinovať činnosť centrálnych bánk krajín EHS, zabezpečiť mnohostranné intervencie na devízovom trhu, pripravovať vznik jednotnej rezervnej (západu) európskej meny a podporiť kurzovú stabilitu.

Existencia a činnosť tohto fondu nedokázala zabrániť tomu, aby cesta EHS k väčšej menovej stabilite prostredníctvom tzv. menovej refáze (v ktorej meny členských krajín EHS mali okolo stredného kurzu oscilovať v rozmedzí 2,5 %) skončila neúspechom, aby koncom roku 1978 z „menovej refáze“ nezostala len „satelitná zóna západonemeckej marky“², na ktorej mali podiel okrem NSR len Belgicko, Holandsko, Luxemburgsko a Dánsko (resp. pridružené Nórsko), teda len krajiny schopné zabezpečiť pohyb kurzu svojich mien v súlade s vývinom kurzu západonemeckej marky, resp. ktoré NSR subsiduje.

V týchto okolnostiach zosilneli snahy o oživenie „menovej refáze“, o prijatie nových konkrétnych opatrení vedúcich k menovej únii.³

Argumenty, vyslovované v prospech menovej únie, odzrkadľujú hlavné krízové procesy v kapitalistickom svete, ktoré sa nevyhli ani integračnému priestoru EHS. R. Jenkins, prezident Komisie ES, práve od jej vybudovania očakáva ich prekonanie. Tvrdí,⁴ že

— menová únia môže stimulovať rozvoj priemyslu a obchodu tým, že odstráni riziká zmien devízových kurzov a neistoty inflácie, a tak posilní dôveru medzi členskými štátmi;

— vybudovaním menovej únie sa západná Európa oslobodí spod závislosti od amerického dolára, ktorý je síce stále medzinárodnou rezervnou menou, svoje funkcie si však čoraz viac plní nedostatočne;

— menová únia umožní kontrolu inflácie, zníženie inflácie v dôsledku vonkajších vplyvov, umožní kolektívnu kontrolu cien a dopytu, ktorú jednotlivé krajiny strácajú;

— menová únia vytvorí nové stimuly pre ekonomický rast a tým aj pre zvyšovanie zamestnanosti;

— menová únia sa stane prostriedkom pre riešenie regionálnych disproporcií tým,

¹ Bližšie pozri ŠIBL, D.: Protirečivý charakter západoeurópskej integrácie. Bratislava Pravda 1977, s. 88–92 a 115–121; ŠIBL, D.: Krízový vývoj EHS a neúspešné úsilie buržoázie o jeho prekonanie. Ekonom. čas., 26, 1978, č. 6.

² European Community. Washington 1978, č. 209, s. 3.

³ Menovou úniou sa rozumie zavedenie jednotnej meny medzi zúčastnenými krajinami; jednotné pravidlá peňažného obehu; nahradenie národnej peňažnej a menovej politiky spoločnou politikou menovej únie; nahradenie národných centrálnych bánk spoločnou centrálnou bankou; zjednotenie národných menových rezerv do jednotného fondu menových rezerv; spoločný postup členov menovej únie voči nečlenským štátom a voči medzinárodným menovým a finančným organizáciám.

⁴ Pozri European Community. Londýn 1978, č. 3, s. 3–6.

že predpokladá vyššiu pomoc chudobným regiónom; bohatšie krajiny a regióny získajú nový priestor pre expanziu, stabilnejšie a bezpečnejšie trhy, chudobnejšie krajiny a regióny nadobudnú istotu, že sa ich ťažkosti nezhoršia;

— menová únia bude súčasťou procesu umožňujúceho EHS prijímať rozhodnutia o procesoch, nad ktorými zatiaľ nejestvuje kontrola, a to na vyššej ako národnej úrovni;

— bez pokroku na ceste k ekonomickej a menovej únii nemôže dôjsť k pokroku pri budovaní politickej únie.

Ako je zrejmé, uvádzané „za“ sú skôr želaniami než reálnou skutočnosťou. Vychádzajú z „ozdravujúcich účinkov“ zmien v menovej sfére, ignorujú však v plnej miere hlboké vnútorné a vonkajšie protirečenia kapitalistického systému, charakter kapitalistických výrobných vzťahov. Presadenie zmien v menovej sfére sa nepochybne do istej miery môže prejavíť v pozitívnom smere, môže posilniť „istoty“ podnikateľov. Samo osebe však nemôže vyriešiť komplex kľúčových ťažkostí, protirečení a problémov, pred ktorými EHS stojí.

Ničmenej, argumenty v prospech menovej únie sa v oficiálnych kruhoch EHS v podstate všeobecne akceptovali a stali sa východiskom pre konkrétnu akciu.

V apríli 1978 na kodanskom summite krajín EHS západonemecký kancelár H. Schmidt navrhol — a pre svoje návrhy našiel podporu francúzskeho prezidenta — komplex opatrení na stabilizáciu menovej oblasti. Vychádzal pritom z toho, že bez západonemeckej podpory by „dolár padol ako kameň“, vyjadril obavy o jeho osud a vyzval západoeurópske štáty, aby podnikli akcie, ktoré by „svetovú ekonomiku vyviedli zo súčasnej krízy“. Za „kľúč k svetovej obnove“ označili „menovú stabilitu“, ktorá by znamenala impulz pre investície v priemysle. Nestabilita brzdí obchod a investície; preto požadoval utvorenie novej „zóny menovej stability“ v EHS, neskoršie označovanej ako Európsky menový systém (EMS). Cieľom návrhu bolo vybudovať ochranu proti deštruktívnemu vplyvu amerického dolára, ktorý svojou nestabilitou rozvracia medzinárodné kapitalistické hospodárske vzťahy.⁵

Na summite v Brémach v júli 1978 prijali presný časový plán prípravy a zavedenia nového menového systému na obdobie do budúceho summitu v Bruseli. Zdôraznilo sa, že spoločné akcie v tomto smere majú viesť k dosiahnutiu vyššieho tempa ekonomického rastu, k zníženiu nezamestnanosti, inflácie, k rozvoju medzinárodného obchodu, k pokroku v energetickej oblasti, k zníženiu regionálnych disproporcií.

Bruselský summit v decembri 1978 prijal rozhodnutie o zavedení nového systému menových vzťahov medzi členskými krajinami EHS — dostalo sa mu názvu Európsky menový systém (EMS) — od 1. 1. 1979.

Ostré protirečenia medzi účastníkmi plánovaného EMS však umožnili len jeho oneskorené zavedenie, a to k 13. 3. 1979.

⁵ European Community. Londýn 1979, č. 1—2, s. 6.

Tabuľka 1

Podiel mien členských krajín EHS v ECU

Mena	Obsah jednotlivých mien v jednotke ECU	Percentuálny podiel jednotlivých mien na základe trhových kurzov v jednotke ECU k 1. 3. 1979
západonemecká marka	0,82800	33,02
francúzsky frank	1,15000	19,89
libra šterlingov	0,08850	13,25
holandský gulden	0,28600	10,56
talianska líra	109,00000	9,58
belgický frank	3,66000	9,23
dánska koruna	0,21700	3,10
írska libra	0,00759	1,11
luxemburský frank	0,14000	0,35

Prameň: IMF Survey. [Supplement: The European Monetary System.] 1. 3. 1979, s. 97.

Hlavné princípy Európskeho menového systému

1. Osou, o ktorú sa EMS opiera, je abstraktná rezervná a zúčtovania jednotka, definovaná ako „menový kôš“, skladajúci sa zo všetkých mien členských krajín EHS. Táto jednotka sa označuje ECU (European Currency Unit, nemecky ERE — Europäische Rechnungseinheit).

ECU vyjadruje priemerné kolísanie všetkých mien EHS a malo by byť viac-menej stabilné.⁶

ECU má slúžiť na vzájomné zúčtovanie obchodných a finančných transakcií (len) vnútri EHS (na základe skutočnosti, že národné meny ustanovili kurz voči ECU); na prepočty národných mien pri štatistikách a kalkuláciách; na vytváranie devízových rezerv členských krajín (ECU má teda mať vlastnú kúpnu silu); ako prostriedok na intervenčné ope-

⁶ Hodnota a zloženie ECU sú totožné s hodnotou a zložením tzv. Európskej zúčtovacej jednotky (European Unit of Account-EUA), ktorá je najstaršou zúčtovacou jednotkou na kapitalistickom menovom trhu. EUA sa tvorila v apríli 1975 s cieľom, aby sa jej prostredníctvom realizovali ekonomické a finančné transakcie, súvisiace s plnením Loméskej konvencie, uzatvorenej medzi EHS a 46 rozvojovými krajinami Afriky, karibskej a tichomorskej oblasti. Okrem toho sa používala pri operáciách Európskej investičnej banky (vyvíjajúcej činnosť v rámci EHS) a pri globálnych rozpočtoch EHS. EUA sa skladala z koša pevných čiastok 9 mien členov EHS. Počiatková hodnota 1 EUA sa rovnala 1 SDR. Pretože však kôš mien v EUA a SDR bol rôzny (v SDR išlo o kôš 16 hlavných kapitalistických mien), hodnota EUA po jej zavedení sa vyvíjala odlišne od hodnoty SDR. Napríklad k 1. 3. 1979 1 SDR = 1,28800 amerického dolára, kým 1 EUA = 1,35219 amerického dolára (podľa IMF Survey, 13. 3. 1979, s. 97).

Bolo rozhodnuté, že podiel mien, obsiahnutých v ECU, má sa opäť posúdiť a v prípade potreby revidovať do 6 mesiacov po vstupe EMS do platnosti a potom každých 5 rokov. Na základe žiadosti môže dôjsť k zmene vtedy, ak sa percentuálny podiel ktorejkoľvek meny, vychádzajúci z reálnych menových kurzov, zmenil o 25 % a viac.

rácie, úverové operácie a transakcie Európskeho fondu menovej spolupráce.

Kurzy ECU voči hlavným západným menám sa uverejňujú denne. V ECU sa budú vyjadrovať aj zlaté a devízové rezervy krajín EHS.

2. Utvoril sa spoločný devízový fond (European Monetary Cooperation Fund), nahradzujúci predošlý FECOM. Členské štáty EHS prispeli do tohto fondu 20 % svojich zlatých a 20 % svojich dolárových rezerv a určitou čiastkou svojich vlastných mien. Fond sa do dvoch rokov má zmeniť na „Európsky menový fond“.

Každá členská krajina EHS dostala právo čerpať z fondu úvery podľa určitých pravidiel. Čerpané úvery sa majú používať na intervenčné účely na devízovom trhu členských krajín, aby sa v stanovených hraniciach udržiaval kurz danej meny. O existenciu tohto fondu sa opiera existencia a fungovanie ECU.

Ústredné banky členských krajín EHS sú povinné intervenovať v prípade potreby. Používajú pritom tieto nástroje:

- veľmi krátkodobé úvery medzi centrálnymi bankami, splatné do 75 dní, a to bez obmedzenia výšky;
- krátkodobé úvery medzi centrálnymi bankami, splatné do 3 mesiacov, a to do maximálnej výšky 14 mld ECU (19 mld dolárov);
- strednodobú finančnú pomoc — maximálne 11 mld ECU — odsúhlasenú členskými štátmi; jej poskytnutie sa podmieňuje splnením určitých požiadaviek, schválených Radou, ktorým musí poberajúca krajina vyhovieť.

Uvedený mechanizmus smeruje na jednej strane k posilneniu kurzovej stability, na druhej strane súčasne znamená obmedzenie národnej menovej suverenity členských krajín, ich čiastočné podriadenie spoločným inštitúciám. To utvára priestor pre posilnenie ekonomického postavenia silnejších partnerov (hlavne NSR), pre ich prenikanie na trhy slabších partnerov.

3. Intervenčné operácie na devízových trhoch, t. j. nákup či predaj mien uskutočňovaný povinne centrálnymi bankami, majú umožniť udržovanie relatívne stálych väzieb medzi menami členských krajín EHS, narušované neustále sa meniacim dopytom a ponukou týchto mien. Povoľuje sa tolerancia vo výške 2,25 % od tzv. stredného kurzu (kurz určený podľa situácie v čase vzniku EMS, t. j. 13. 3. 1979). Taliansku sa dočasne umožnila vyššia tolerancia: 6 %.

4. V súvislosti s fungovaním EMS sa prijali niektoré opatrenia v prospech najmenej prosperujúcich členských krajín EHS. Európska investičná banka v tejto súvislosti poskytne týmto krajinám, ktoré sa účinne a plne zúčastňujú na mechanizme fungovania EMS, za zvláštnych podmienok počas 5 rokov pôžičku do výšky 1 mld ECU ročne, pri 3 % úrokovej miere. Prostriedky sa majú sústrediť na financovanie vybraných projektov a programov v oblasti infraštruktúry, pričom sa má dbať na to, aby v rámci EHS nedošlo k priamemu či nepriamemu na-

rušení konkurenčnej pozície jednotlivých odvetví. Prejavuje sa teda úsilie redukovať týmto spôsobom štruktúrnú nerovnováhu.

Podľa názoru Komisie ES „EMS je kľúčovým prvkom pri rozvíjaní európskej ekonomickej a menovej únie. Tento krok zodpovedá momentálnym potrebám menovej stability, ekonomickej obnovy a vytvárania nových pracovných príležitostí. Hlavným cieľom EMS je stabilizovať kurzy medzi menami a obnoviť vlastné fungovanie priamyselného a poľnohospodárskeho spoločného trhu, obnoviť dôveru medzi investormi a podnikateľmi.“⁷

Za touto veľmi všeobecnou formuláciou sa však skrýva veľké množstvo kompromisov, ku ktorým bolo treba pristúpiť, aby EMS — podľa uvedených slov nepochybne všestranne užitočný a vhodný — mohol vôbec vzniknúť a pôsobiť.

EMS a vnútorné protirečenia v EHS

Rôznosť náhľadov na EMS sa v členských krajinách EMS prejavila od prvej chvíle, čo sa na kodanskom summite EHS roku 1978 objavili jeho prvé presnejšie kontúry.

Napríklad vtedajší belgický ministerský predseda L. Tindemans vyjadril názor, že zavedenie EMS by mohlo znamenať obrovský zlom v integrácii krajín EHS. — Naproti tomu vtedajší britský ministerský predseda J. Callaghan spochybňoval Schmidtove návrhy, argumentujúc tým, že utvorenie EMS by malo nepriaznivý vplyv na americký dolár, pretože by jeho držiteľov viedlo k tomu, aby ich predávali a namiesto nich nakupovali ECU; že pripojením libry šterlingov k EMS by sa táto mena v krátkom čase nadhodnotila a britský export by sa stal menej konkurencieschopný; že navrhované riešenia by neprijal britský parlament. V britských postojoch sa výrazne prejavilo úsilie udržať tradičné „zvláštne vzťahy“ s USA. — Írsko v tejto súvislosti vyslovilo obavy, že v prípade svojho vstupu a v prípade, že Veľká Británia by nevstúpila do EMS, vzniklo by riziko, že sa preruší 150-ročná väzba medzi írskou a britskou librou. — Pokiaľ ide o postoje NSR, počítala s tým, že tlak na západonemeckú marku, ku ktorému dochádza v dôsledku znehodnocovania dolára (čo je pre NSR nevhodné, pretože to robí jej export drahším, a tým sa utvára nebezpečenstvo obmedzovania výroby), zomknutím niekoľkých mien by sa znížil. Z opačného hľadiska však túto situáciu posudzovali Veľká Británia, Írsko a Taliansko. Tieto krajiny vyslovili obavy, že tlak západonemeckej marky na zavedenie relatívne pevných kurzov znamená zhodnotenie ostatných mien, teda zníženie konkurenčnej schopnosti (zdraženie) ich exportu, obmedzenie výroby, rast nezamestnanosti, zoslabenie hospodárskych, politických a triednych vzťahov. Tieto krajiny by zavedením pevných kurzov v EHS prišli o výhody, vyplývajúce z pohyblivých kurzov.

Vyhraňované stanovisko k Európskemu menovému systému zaujali iniciátori tohto projektu: NSR a Francúzsko, aj keď ich postoj nebol rovnako motivovaný.

Francúzsko počítalo s tým, že prostredníctvom EMS získa prístup k devízovým rezervám NSR a ďalších silnejších partnerov, čo by posilnilo stabilitu franku, a tým pomohlo riešiť francúzske hospodárske problémy; že sa obnoví a posilní stabilita spoločnej poľnohospodárskej politiky EHS, na ktorej je Francúzsko osobitne zainteresované; že sa v medzinárodnej menovej oblasti vytvorí protiváha americkému doláru. Odtiaľ vychádza francúzska podpora menovej, nie však politickej integrácie.

NSR zdôrazňovala význam EMS z politického hľadiska. Očakáva, že prostredníctvom EMS bude môcť lepšie pôsobiť na EHS, lepšie tu presadzovať svoje záujmy, blokať vplyv USA na západnú Európu a namiesto neho presadzovať vplyv západo-

⁷ European File, 1979, č. 7, s. 6.

nemecký. Vychádzala z toho, že ak má západonemecká marka získať pozíciu oproti doláru, musí „podržať“ slabšie meny. Za západonemeckým záujmom o stabilitu prostredníctvom hospodárskej a menovej únie sa skrýva úsilie účinne ovplyvňovať ekonomickú konjunktúru a boj s infláciou, bez čoho vraj nemožno dosiahnuť rýchly hospodársky rast, zahraničnú expanziu a zvýšenie životnej úrovne. NSR súčasne presadzuje názor, že predpokladom hlbokoj ekonomickej integrácie je politická integrácia.

Ukázalo sa teda, že prístup k EMS je v jednotlivých členských krajinách EHS rôzne motivovaný, že sa veľmi zreteľne prejavuje rozpor medzi prioritnými záujmami jednotlivých národných imperializmov a spoločnými záujmami imperializmu ako systému. Túto skutočnosť ostatne dokumentoval už v predchádzajúcom období neúspech projektu budovania ekonomickej a menovej únie. Veľmi často sa uvádzali argumenty, že obrovské rozdiely v miere inflácie, nezamestnanosti, v tempe ekonomickeho rastu, v stave obchodnej bilancie atď., z ktorých vyplývajú rôzne národné prístupy, nie sú dobrým základom pre spoločnú menovú politiku v EHS. Vyslovovali sa aj oprávnené obavy z „dvojstupňovej integrácie“, ak sa všetky členské krajiny EHS do EMS nezapoja, teda obavy zo stavu, pri ktorom integračný proces v rôznych členských krajinách pôjde nerovnakým tempom a smerom, že teda spoločný trh v EHS sa premení na niekoľko spoločných trhov, charakterizovaných rôznym stupňom dokonalosti. Posilnenie tohto nebezpečenstva sa ukázalo aktuálne aj v súvislosti s očakávaným vstupom ďalších „druhostupňových“ krajín do EHS (Grécka, Španielska a Portugalska).

Protirečenia medzi členskými krajinami EHS viedli k tomu, že začiatok pôsobnosti EMS sa posunul až na marec 1979. Prispel k tomu v prvom rade konflikt medzi samými iniciátormi projektu EMS — NSR a Francúzskom. Francúzsko svoju účasť v EMS podmienilo vyriešením otázky financovania kompenzácií v rámci spoločnej poľnohospodárskej politiky EHS. Tieto kompenzácie sú najvýhodnejšie pre NSR, ktorá ich poberá vzhľadom na vyšší kurz západonemeckej marky voči ostatným menám EHS. Francúzsko sa postavilo proti ďalšiemu cenovému zvýhodňovaniu západonemeckého tovaru, argumentujúc tým, že zavedením EMS strácajú podpory západonemeckému poľnohospodárstvu svoje opodstatnenie.

Okrem toho, že k realizácii projektu EMS sa pristúpilo oneskorene, nepodarilo sa ho presadiť ani v pôvodne predpokladanej podobe. Veľká Británia zostala stranou EMS vzhľadom na svoju neschopnosť plniť záväzky, ktoré z členstva vyplývajú (libra šterlingov pritom ovplyvňuje chod EHS, pretože aj táto mena je súčasťou koša mien vchádzajúcich do obsahu ECU). Ako sme už uviedli, Taliansku povolili osobitné kurzové rozpätie. Írsko podmienilo svoj súhlas pridelom dodatočných prostriedkov na rozvoj z fondov EHS. Všetky tieto skutočnosti značne zoslabujú súdržnosť EMS.

Súčasne so vstupom EMS do platnosti krajiny EHS oznámili, že sa rozhodli obmedziť svoju spotrebu ropy na 500 mil. ton roku 1979 (t. j. o 25 mil. — o 5 % — v po-

rovnaní s pôvodnými predpokladmi). Potvrdilo sa aj rozhodnutie z roku 1978 — obmedziť závislosť od dovozu energie na 50 % celkovej spotreby roku 1985 a obmedziť import ropy roku 1985 na úroveň roku 1978 (470 mil. ton)⁸. Aj takýmto spôsobom členské krajiny EHS zdôraznili prioritný význam boja s infláciou.

Oficiálnym cieľom EMS je vytvoriť zónu menovej stability v Európe a väčšiu „konvergenciu“ finančnej a ekonomickej politiky v zúčastňujúcich sa krajinách prostredníctvom devízových kurzov a intervenčného systému spojeného s významnými úverovými možnosťami, čo by malo prehĺbiť integračný proces v EHS. Za týmto cieľom však stoja predovšetkým záujmy najmocnejších monopolov, pre činnosť ktorých projekt nepochybne utvára väčšie istoty. Posilnením nadvlády západonemeckej marky (menová pomoc NSR iným menám sa totiž poskytuje len pri splnení určitých požiadaviek) sa posilňuje hospodársky a politický vplyv západonemeckých monopolov.

Na EMS sa zúčastňujú krajiny veľmi odlišnej hospodárskej, politickej i menovej sily. Jeho fungovanie sa preto má uľahčiť rozsiahlymi finančnými podporami, ktoré majú poskytnúť silnejší partneri (hlavne NSR a Holandsko) slabším partnerom (predovšetkým Taliansku a Írsku). Pritom sa vychádza z toho, že kvalita EMS bude závisieť od kvality mien jednotlivých zúčastnených krajín a kvalita mien od kvality príslušných ekonomík, ktorá sa do menových vzťahov premieta. V ostatnom čase však jednotlivé meny vyjadrujú značne rozličné vnútorné podmienky, čo znamená nebezpečenstvo pre budúcnosť EMS.

Ak sa k zavedeniu EMS pristúpilo aj napriek argumentom, že najskôr treba vyrovnať ekonomické potenciály krajín EHS a až potom pristúpiť k zavedeniu menovej únie, možno očakávať, že problémy, pred riešením ktorých budú v budúcnosti postavené vedúce orgány EHS, budú o to zložitejšie. Prijaté riešenia totiž objektivne ponúkajú nové výhody silným a nevýhody slabším. Neutralizovať tieto tendencie iste nebude ľahké.

Odtiaľ vyplývajú početné pochybnosti o úspešnosti EMS, pokiaľ sa v podmienkach terajšej veľkej štruktúrnej nevyváženosti nebudú koordinovať základné ekonomické podmienky medzi členskými krajinami, predovšetkým stupeň ekonomického rastu a miera inflácie.

Existujúce obavy z fungovania EMS potvrdila skutočnosť, že pôvodné parity, prijaté 13. 3. 1979, boli zmenené už 23. 9. 1979, a to hlavne v dôsledku vplyvu tlaku zahraničných devízových trhov, spôsobeného pohybom mien za rámcom EMS.

O 5 % sa zmenil vzťah medzi západonemeckou markou a dánskou korunou, o 2 % medzi západonemeckou markou a francúzskym frankom, luxemburským frankom, holandským guldenom, talianskou lírou a írskou librou. Nezmenené ostali vzťahy medzi francúzskym frankom, belgickým frankom, luxemburským frankom, holandským guldenom, talianskou lírou a írskou librou.

⁸ IMF Survey, 19. 3. 1979, s. 93.

Realizované zmeny sa interpretujú tak, že je to pozitívny príspevok k lepšiemu vývoju na devízových trhoch, že napomáhajú stabilitu mien nezapojených do systému, že sú v súlade s pravidlami operácií predpokladanými pre EMS. Tieto „rozhodnutia dokazujú, že EMS môže účinne a rýchlo operovať prispôbením parít hlavným trendom na trhu“.⁹

G. Colley, írsky minister financií, hovoriaci na výročnom zasadaní Medzinárodného menového fondu (október 1979) za EHS vyjadril sa však oveľa triezvejšie: „Ak pozeráme do budúcnosti, sme si dobre vedomí potenciálnych ťažkostí vznikajúcich z inflačných vplyvov posledného rastu cien ropy. Súčasne sa stretávame s vnútornými inflačnými silami, ktoré v ostatnom čase v niektorých krajinách zosilneli. To zdôrazňuje nevyhnutnosť spoločných snáh zameraných na zníženie tempa inflácie v EHS. V EHS si plne uvedomujeme, že pre úspech EMS je dôležitá väčšia koordinácia ekonomickej a menovej politiky. Tomu prikladáme veľkú pozornosť. Sme si vedomí aj potreby koordinácie devízovej politiky voči tretím krajinám a potreby spoločnej akcie s menovými inštitúciami týchto krajín. Aj keď je ešte príliš skoro robiť úplné hodnotenie fungovania systému, veríme, že sa dosiahnu jeho základné ciele...“¹⁰

EHS a americký dolár

Úsilie EHS utvoriť prostredníctvom EMS „spoločný front“ proti americkej konkurencii znamená ďalší krok v „menovej vojne“ medzi EHS a USA. EMS je objektívne pokusom o oslabenie dolára ako stĺpu jednotného medzinárodného kapitalistického menového systému. Nie je náhoda, že iniciatívu utvoriť EMS vyvinuli práve Francúzsko a NSR, ktoré najviac postihovali otrasy americkej meny; preto práve v nich vzniklo úsilie oslabiť závislosť od amerického finančného kapitálu, čeliť náporu znehodnoteného dolára.

Napriek tomu, že americké ministerstvo zahraničných vecí v decembri 1978 vyhlásilo, že „USA veria, že nové európske menové dohody... o užšej menovej spolupráci v rámci EHS sú dôležitým krokom smerom k integrácii Európy, ktorú už dlho podporujeme“,¹¹ že teda USA oficiálne podporili vznik EMS, je nepochybné, že vznik EMS (a okolnosti, ktoré ho sprevádzali) nie je len výrazom hlbokých protirečení vnútri EHS, ale aj v širšom rámci svetovej kapitalistickej ekonomiky, medzi západoeurópskym centrom imperializmu a USA. Preto aj USA súčasne s podporou EMS vyjadrili obavy z ďalších strát pozícií americkej meny v medzinárodnom meradle a vyslovili nádej, že menová integrácia EHS sa nezameria proti americkému doláru, že nenaruší prácu Medzinárodného menového fondu a rastúce uplatňovanie SDR v medzinárodnom menovom systéme. USA teda potvrdili svoju snahu

⁹ IMF Survey, 15. 10. 1979, s. 329.

¹⁰ Tamtiež, s. 327.

¹¹ Community Report, 1979, č. 1. s. 2.

uchovať si vedúce postavenie v medzinárodnom kapitalistickom menovom systéme a na tento účel využiť Medzinárodný menový fond.

Pravda, vzťahy medzi EMS a úlohou amerického dolára sú zložité.

„Ako vodcovia EHS zdôraznili, EMS je plne v súlade s pravidlami Medzinárodného menového fondu... Vo svojom počiatočnom štádiu... skutočné (i obchodné) väzby medzi ním a dolárom budú nepriame. Na svetových devízových trhoch ECU nebude figurovať po boku — v konkurencii či ako alternatíva — dolára. Nik nebude môcť nadobúdať a zhromažďovať ECU, ani na ne premieňať nechcené doláre. EMS bude ECU používať výhradne na vyrovnávanie nevyrovnaných bilancií medzi centrálnymi bankami, zúčastňujúcimi sa na systéme. Ak je to tak, ECU sa nemôže stať rezervnou menou paralelne s dolárom, ktorý je až do siahľ v skutočnosti prioritnou svetovou rezervnou menou alebo potenciálnym súperom...“, píše H. P. Dreyer, bruselský korešpondent New York Journal of Commerce,¹² avšak zároveň upozorňuje na tri skutočnosti:

1. V prípade budúcich veľkých menových otrasov sa síce dolár nebude môcť predať za ECU, ale vymeniť za jednotlivé meny tvoriace ECU, najmä DM.

Na pôde Medzinárodného menového fondu sa v minulých rokoch uvažovalo o možnosti, aby verejní držitelia dolárov (hlavne vlády a centrálné banky) ich mohli premeniť na SDR. K tejto možnosti sa síce nepristúpilo, raz sa však o niečom podobnom môže začať uvažovať v súvislosti s ECU. Pre krajiny OPEC by to bolo napr. výhodné, pretože by im to dávalo väčšiu ochranu proti fluktuáciám, než je to pri vlastníctve dolárov.

Uvedená úvaha patrí skôr budúcnosti. Realizácia týchto myšlienok by si zrejme vyžadovala obsiahle rokovania medzi EHS a USA a nedali by sa pritom vylúčiť špekulácie súkromných vlastníkov. „Môže však nastať deň, keď ECU bude k dispozícii aj súkromným vlastníkom. Zatiaľ sa to však zdá byť vzdialené, takže je zbytočné uvažovať, čo by to znamenalo pre dolár“.¹³ Masové transakcie tohto druhu by mohli ohroziť ECU, jej celkovú hodnotu. V prípade dobrej reakcie na vzniknutú situáciu by to však posilnilo pozície ECU v rámci EHS.

2. Čím dlhšie bude ECU „mimo“ a podnikateľský svet sa bude prispôsobovať, tým viac ju bude možné používať na mnohé medzinárodné transakcie, napr. na vydávanie obligácií, úvery, depozity, na vyúčtovanie medzi verejnými a poloverejnými inštitúciami (inými ako centrálné banky EHS), medzi veľkými medzinárodnými organizáciami, teda tam, kde sa zatiaľ používal dolár. Rôzne zúčtovacie jednotky v ostatných rokoch síce v týchto smeroch nedosiahli priaznivé výsledky, čo však neznamená, že by pritom ECU nemohla byť úspešnejšia.

3. Podľa toho, ako ďaleko a rýchlo sa ECU stane životaschopným symbolom na medzinárodnej scéne, môže sa prípadne premeniť na obmedzenú, ale reálnu alternatívu dolára.

Nedá sa teda vylúčiť, že ECU by sa v budúcnosti mohla stať základňou, o ktorú by sa opieral kapitalistický svetový menový systém. Aj keď EMS zatiaľ bezprostredne neohrozuje dolár, aj keď nevzniká nová západoeurópska mena, ktorá by sa dala nakupovať, nedá sa vylúčiť, že ECU by sa fakticky na takúto menu mohla v budúcnosti premeniť.

Už dnes R. Jenkins, prezident Komisie EHS, hovorí: „Ak je pravdou, že jedným z vonkajších faktorov, ktorý rozhodoval pri vzniku EMS, bol

¹² Tamtiež, s. 2.

¹³ Tamtiež, s. 3.

pokles hodnoty dolára, je zároveň pravdou, že máme životný záujem na stabilite dolára, ak sa má EMS úspešne vytvoriť a ak má dobre vyrásť zo svojho detstva... Časť medzinárodnej zodpovednosti dolára teraz prejde na európske a iné meny... Ak sa medzinárodný menový systém bude uberať zlým smerom, ostatné krajiny budú spolupracovať so Spojenými štátmi pri nápravnej akcii.¹⁴

Zrejme len budúcnosť ukáže, do akej miery úvahy podobného druhu sú, či nie sú opodstatnené.

ЕВРОПЕЙСКАЯ ВАЛЮТНАЯ СИСТЕМА В СТРАНАХ „ОБЩЕГО РЫНКА“ И ЕЕ ПРОБЛЕМЫ

ШИБЛ, Драгош

Автор статьи характеризует проблемы международных валютных отношений капиталистических стран, развивающиеся вследствие крушения бреттон-вудской системы в периоде 60–70-х годов и показывает усилия капиталистических стран реагировать на эти проблемы. Показывает, каким образом в странах „Общего рынка“ начали реализовываться попытки создать в рамках этой интеграционной группировки „зону валютной стабильности“ и таким образом ограничить влияние проблем, связанных с ролью американского доллара в системе капиталистических международных валютных отношений. Эти попытки достигли своей кульминации образованием Европейской валютной системы в марте 1979 г. Автор анализирует главные принципы этой системы и дает оценку ее функционирования и перспективы как с точки зрения внутренних противоречий „Общего рынка“, так и с точки зрения противоречий между странами „Общего рынка“ и США. Введение Европейской валютной системы расценивается как выражение стремления стран „Общего рынка“ избавиться от американского доллара, выйти из кризисных явлений 70-х годов созданием собственного валютного блока и новых принципов для девизового, валютного и курсового сотрудничества между своими странами-членами.

EUROPEAN MONETARY SYSTEM IN THE EEC AND ITS PROBLEMS

ŠIBL, Drahoš

The author characterizes problems of international monetary relations of capitalist countries developing in consequence of the failure of the Bretton—Wood System in the break of the 60's and 70's and shows the efforts of capitalist countries to react to these problems. He shows, how in EEC started to be realized the efforts to create a „zone of currency stability“ in this integrational community and so to limit the difficulties connected with the role of U. S. Dollar in the system of capitalist international monetary relations. These efforts culminated by introducing the European monetary system in March, 1979. The author characterizes the main principles of this system and evaluates its functioning and perspectives from the standpoint of the movement of internal contradictions in the EEC and from the point of view of the contradictions between EEC and USA. The introduction of European monetary system is regarded as an expression of an effort of the EEC to free from U. S. Dollar and to overcome the crisis phenomena of the 70's by forming an own currency-block and new principles for the currency, monetary, and exchange-rate co-operation among its member countries.

¹⁴ Europe [Magazine of the European Community], 1979, č. 211, s. 4.

Glosy

Portugalské hospodárstvo v 70. rokoch

KRČ, Rudolf

25. apríl 1974 znamenal koniec „dlhej noci“ v živote portugalského ľudu — koniec vlády salazarovcov. Portugalsko nastúpilo zložitú cestu k demokracii. Zložitý politický vývoj je sprevádzaný nemenej zložitým ekonomickým vývojom. Predložený príspevok má za cieľ aspoň čiastočne priblížiť našim ekonómom túto menej známu — na konci Európy či začiatku Afriky, ako hovoria niektorí Portugalci, ležiacu — krajinu, resp. jej niektoré ekonomické problémy.

Portugalskú ekonomiku sedemdesiatych rokov charakterizuje na jednej strane rast priemyselnej výroby a na druhej strane výrazný pokles poľnohospodárskej výroby. Pritom celý rast prebiehal so značnými výkyvmi od celkových trendov. Priemyselná výroba, ktorá vzrástla od roku 1970 do roku 1979 o 72 %, pomerne silne klesla v revolučných rokoch 1973—1975. Od roku 1975 opäť výrazne rastie, až do roku 1978, odkedy sa opäť pozoruje určitá dezakcelerácia priemyselnej výroby.

V poľnohospodárstve, v ktorom klesla výroba obilnín od roku 1970 do roku 1974 o 40 %, nastal určitý rast v roku 1978. Dlhodobý pokles bol spôsobený predovšetkým poklesom plôch poľnohospodárskej pôdy, ktoré sa takisto postupne znižovali zhruba o 40 %. Výrazný bol aj pokles hektárových výnosov.

Napríklad v roku 1970 dosiahli 20 q pšenice z ha, kým v roku 1977 len 6—7 q, raž klesla zo 7—8 q, výnosy ovsu sa pohybovali v rokoch 1970—1979 v rozpätí 4—7 q, jačmeňa v rozpätí 5—9 q. Silne vlnovitý vývoj sa od roku 1971 do roku 1979 prejavoval aj v živočíšnej výrobe, predovšetkým v produkcii mäsa, a to tak hovädzieho, ako aj bravčového a hydiny. Od roku 1975 naopak veľmi silne stúpla produkcia mlieka, vajec, syrov, masla a iných mliečnych výrobkov.

Dezakcelerácia výroby v roku 1978—1979 vytvára vcelku depresívnu klímu.

Značne diferencovane, ale takisto s veľkými výkyvmi sa vyvíjala výroba v jednotlivých priemyselných odvetviach. Napríklad v ťažobnom

priemysle výroba klesla od roku 1970 do roku 1978 zhruba až o 35 %, od roku 1978 badať určitý vzrast. Naproti tomu v spracovateľskom priemysle ako celku bol napriek poklesu v revolučných rokoch celkový vzrast výroby. Oproti roku 1970 stúpila výroba do roku 1978 o 70 %.

Pri členení priemyslu na ľahký a ťažký možno vidieť rozdielny rast objemu výroby napriek tomu, že v oboch je rastúci trend. Po pomerne prudkom raste od roku 1970 nastáva v polovici roku 1973 silnejší, ale relatívne kratší pokles výroby ťažkého priemyslu, kým v ľahkom priemysle bol pokles menší, ale tempo rastu po roku 1975 je pomalšie. Od roku 1970 do roku 1978 vzrástla výroba v celom ľahkom priemysle cca o 70 %, v ťažkom asi o 80 %. V obidvoch však po roku 1978 nastáva dezakcelerácia rastu.

Jednoznačne stúpajúci trend so silným poklesom v roku 1975—1978 mala výroba elektriny, plynu a pary. Ich rast od roku 1970 predstavuje viac ako 85 %. V ľahkom priemysle — ktorý má tradične dominujúce postavenie — vykazovala rastúci trend výroba potravín, nápojov a tabaku. Roku 1978 vzrástla na vyše dvojnásobok výroby z roku 1970. Výroba v textilnom priemysle, ktorou je Portugalsko vo svete známe, rástla veľmi výrazne do polovice roku 1973 (rast cca o 60 % oproti roku 1970). Potom však silne klesala až do roku 1975, no koncom roku 1978 badať, na rozdiel od iných výrob, miernu akceleráciu výroby. Podstatne pomalší rast bol vo výrobe vína a korku, ktorá od roku 1970 do roku 1979 vzrástla približne o 30 %. Silnejší rast bol vo výrobe transformátorov (za 10 rokov vzrast takmer o 70 %), vo výrobe papiera (cca 70 %), v strojárstve (cca 45—50 %) vo výrobkoch z kovu (asi 60 %) a vo výrobe dopravných prostriedkov vzrast cca o 90 %. Vo výrobe neelektrických strojov vidieť výrazný rast len do revolúcie v roku 1973, výroba oproti roku 1970 sa viac ako zdvojnásobila, ašak po tomto roku výrazne poklesla. Po roku 1976 znovu začala stúpať a v roku 1978 bola asi o 50 % vyššia ako v roku 1970. Značne vlnovite sa vyvíjala aj výroba elektrických strojov a zariadení. Silné poklesy boli v rokoch 1972, 1975—1976. Napriek tomu však do roku 1979 vzrástla až o 65 %. Pomerne najmenším výkyvom podliehala výroba v odvetví chémie a káblov (celkový vzrast až takmer o 80 %) a v odvetví nekovových nerastov — celkový vzrast vyše 80 %.

V rokoch 1977—1978 sa oživila investičná činnosť tak v priemysle ako celku, ako aj v oboch jeho zložkách — ľahkom a ťažkom priemysle. V polovici roku 1978 dosahovali investície v priemysle vyše 4 mil. contos (t. j. 4 mld. escudov), kým v rokoch 1975—1977 menej ako 1 mld. Od druhej polovice roku 1978 nastal opäť silný pokles investičnej činnosti, a to tak v ľahkom, ako aj v ťažkom priemysle.

V rokoch 1970—1978 veľmi výrazne stúpila, napriek spomínanému vlnovitému vývoju, výroba mäsa. Porážka dobytka celkovo stúpila z 35 tis. ton (1970) na 60 tis. (1978). Po tomto roku nastáva opäť pokles. Výroba mlieka a masla stúpila od roku 1974 takmer na dvojnásobok, syrov na trojnásobok, vajec na jeden a pol násobok. Od roku 1978 však aj v týchto výrobkoch vidieť pokles výroby. Jednoznačne, už od roku 1973 klesá rybolov. V roku 1973 sa vylovilo vyše 100 tis. ton rýb, kým v rokoch 1978—1979 menej ako 50 tis. ton.

Jedným z najvážnejších problémov portugalskej ekonomiky je problém zamestnanosti, resp. nezamestnanosti. Z celkového počtu 9 mil. 204 tis. obyvateľov Portugalska bolo v roku 1978 v produktívnom veku 45,2 %, t. j. 4 mil. 157 tis. Z nich bolo 3 mil. 808 tis. zamestnaných (91,6 %) a 348 tis. nezamestnaných (8,4 %). Pritom počet novonezamestnaných rastie. Napríklad prírastok osôb v produktívnom veku v roku 1978 oproti 1977 bol 50 tis. a z nich sa zamestnalo iba 22 tis. (28 tis. je ročný prí-

rastok nezamestnanosti]. V období od roku 1971 do roku 1979 sa celková zamestnanosť zvyšovala (rokoch 1971—1973), potom mierne klesala a od roku 1975 takmer do konca roku 1978 stúpala. Od posledného štvrťroku 1978 opäť klesá. Veľmi výrazný je pokles zamestnanosti v živočíšnej výrobe (dobytkárstve), kde v roku 1978 bola zamestnanosť len asi 73 % stavu z roku 1968.

Z celkového počtu zamestnaných pracovalo v roku 1978 30,2 % v primárnom sektore, 35,2 % v sekundárnom a 34,3 % v terciárnom sektore. V primárnom sektore najvýznamnejšie postavenie má poľnohospodárstvo, ktoré podľa starších údajov poskytuje obživu až 41 % obyvateľstva.

V investičnej činnosti, ako sme už spomenuli, existuje v ostatných rokoch stagnácia. Výnimku tvoria verejné investície, ktorým po zvrhnutí fašistického Salazarovho režimu venujú vlády značnú pozornosť. Dnes tvoria 50 % investícií a ich výrazný rast vidieť napr. aj z toho, že verejné investície v I. štvrťroku 1977 boli 1 525 mld escudov, kým v I. štvrťroku 1979 už 3 772 mld escudov, teda za dva roky dvojnásobný vzrast.

Už dlhé roky existuje pomerne veľký deficit v obchodnej bilancii. Tento deficit je dosť pohyblivý. V roku 1977 predstavoval 482 mil. escudov, v roku 1978 vzrástol na 636 mil. escudov a v roku 1979 sa očakáva pokles na 460 mil. escudov, pričom najvyšší pokles importu a exportu bol v roku 1975—1976. V roku 1979 sa očakáva pomerne výrazný vzrast exportu aj importu.

V marci 1979 najvýraznejšie položky exportu tvorili textil (35,7 %), víno, korok, papier (15,8 %), chemické výrobky (6,7 %) atď. V 1. štvrťroku 1979 sa očakával export vo výške zhruba 36 mld escudov. Z očakávaného importu cca 64 mld escudov 18,6 % tvorili minerálne produkty, 18,3 % potraviny, 16,8 % stroje a prístroje, vrátane elektrických, chemické výrobky 13,2 %, pohonné hmoty 8,5 %, textilné suroviny 8,7 % a pod.¹

Značne sa rozvíja aj turistický ruch, hoci v roku 1974—1975 aj ten prudko poklesol. Od roku 1975 do roku 1978 prechodne stúpala, avšak v roku 1979 sa opäť očakával pokles. V roku 1978 počet turistov bol približne 1,7 mil. osôb, z toho najviac zo Španielska (443 tis.), USA (242 tis.), NSR (193 tis.), Francúzska (162 tis.) atď. Pravda, v porovnaní s turistickými veľmocami, ako sú Taliansko, Grécko, Švajčiarsko, je aj turistický ruch značne nižší.

Pomerne zložitá je aj sociálna štruktúra portugalskej spoločnosti. Z celkovej aktívnej populácie tvoria 65,7 % námezdné pracujúci a 15,3 % pomáhajúci členovia rodiny; 2,1 % sú zamestnávateľia a 15,8 % samostatní výrobcovia. Vysoký je predovšetkým počet pomáhajúcich členov rodiny v primárnom sektore — 43,0 %, čo spolu s vysokým

¹ V roku 1978 bol import cca 228 mld escudov a export 107 mld escudov.

percentom samostatných výrobcov — 32,4 % — svedčí o malovýrobe, predovšetkým v poľnohospodárstve. V ostatných dvoch sektoroch je počet samostatných a pomáhajúcich členov rodiny nízky: v sekundárnom 5,7 % a 1,7 %, v terciárnom 11,2% a 4,5 %.

Podľa sčítania fariem v roku 1968 bolo v kontinentálnom Portugálsku 810 000 fariem s výmerou zhruba 5 mil. hektárov. Z tohto počtu asi 9200 fariem (1,1 %) vlastnilo vyše 2,5 mil. hektárov poľnohospodárskej pôdy. Na druhej strane bolo 480 000 fariem, ktoré mali menej ako 350 tis. hektárov, t. j. takmer 59 % roľníkov vlastnilo menej ako 7 % celkovej pôdy. Tento obraz ešte lepšie dokresľujú výskumy (z roku 1976) hospodárskeho rozvoja podľa plánovacích oblastí.

Ako príklad uvidíme podpriemerne rozvinutú horskú oblasť v severovýchodnom Portugalsku okolo mesta Vila Real, ktorá meria viac ako 11 tis. km² a žije v nej 495 910 obyvateľov, t. j. 6,1 % obyvateľstva Portugalska. V tejto oblasti 60,16 % vlastníkov pôdy má v rukách iba 14,11 % pôdy. Výmera na jedného vlastníka je od 0,05 do 4 ha; 0,32 % vlastníkov s majetkom nad 100 ha má 11,50 % pôdy. Spotreba elektrickej energie na 1 obyvateľa je iba 37,5 kWh za rok. Podobný obraz je v susednej oblasti, ktorá má po lisabonskej oblasti najvyššiu zamestnanosť (38,8 % z počtu zamestnaných v Portugalsku — oblasť Porta [severozápad prímoria]). Ide o oblasť, ktorá má rozlohu 8,5 tis. km², žije v nej cca 2,4 mil. obyvateľov (29,7 % obyvateľov Portugalska). Tu 87,45 % vlastníkov pôdy v skupine 0,05—4 ha vlastní iba 41,76 % pôdy, kým 0,031 % vlastníkov s výmerou viac ako 100 ha vlastní 4,25 % pôdy.

Celkove možno povedať, že medzi jednotlivými plánovacími oblasťami existujú veľké rozdiely, a to tak prírodné, demografické i ekonomické. Oblasti ležiace na západ krajiny sú prevažne rovinnaté, na východe, a najmä na severovýchode hornaté. Kým z 3 prímorských, prevažne rovinnatých oblastí je hustota obyvateľstva v 2 oblastiach nad 200 obyvateľov, v 4 hornatejších sa pohybuje okolo 50 obyvateľov.

Pomerne značné diferencie podľa oblastí existujú aj v detskej úmrtnosti. V jednotlivých plánovacích oblastiach sa pohybuje od 30,6 ‰ po 72,2 ‰ a v prímorských oblastiach je nižšia ako v hornatejších.

V hornatých oblastiach na východe Portugalska má v ekonomike oblasť vyšší podiel primárny sektor (vyše 50 % zamestnanosti a vyše 40 % produkcie). V týchto oblastiach je vysoká zamestnanosť v poľnohospodárstve (od 45 % po 75 %), pričom aj počet vlastníkov pôdy nad 100 ha je vyšší ako v iných oblastiach. Títo vlastnia niekoľkonásobne viac pôdy ako 50—60 % vlastníkov s výmerou od 0,05 do 4 ha (tab. 1).

Niet sa potom čo diviť, že národný dôchodok na 1 obyvateľa je veľmi nízky (v roku 1968 bol iba 450 dolárov).

Na vysokej úrovni sa udržuje miera inflácie.

V rokoch 1975—1978 nastal pomerne silný rast životných nákladov a pokles reálnych miezd. Napríklad v priemysle a v doprave za posledné 3 roky (1976—1978) vzrástli nominálne mzdy o 24,3 %, kým ceny spotrebných tovarov o 47,8 % (všetko merané v Lisabone). V dôsledku takéhoto zrýchleného vývoja cien poklesli reálne mzdy o 16,04 %. Na severe v Porté dokonca takmer o 22 %.

Tabuľka 1

Vybrané ukazovatele ekonomického rozvoja Portugalska podľa plánovacích oblastí

Ukazovateľ	Plánovacia oblasť						
	1	2	3	4	5	6	7
plocha v km ²	8 521	11 496	11 544	12 892	12 811	26 163	5 072
obyvateľstvo v mil.	2,396	0,496	1,199	0,484	2,659	0,574	0,268
hustota obyva- teľstva na 1 km ²	281,2	43,1	103,8	37,5	207,6	21,9	52,9
detská úmrtnosť v ‰	52,4	72,2	41,2	46,8	30,6	41,7	44,0
aktivita v ‰	40,8	43,5	36,0	44,5	50,1	40,5	47,9
Štruktúra zamestnanosti podľa sektorov v ‰							
I	24,6	68,8	44,1	53,3	16,1	58,7	43,9
II	44,8	10,0	28,2	24,1	32,6	14,4	24,2
III	30,6	21,2	27,7	22,4	51,3	26,8	31,8
Štruktúra produkcie podľa sektorov v ‰							
I	14,5	44,2	22,2	44,1	8,9	58,2	29,4
II	48,7	31,2	58,4	26,1	41,8	15,5	19,1
III	36,8	24,6	19,4	29,8	49,3	26,3	51,5
spotreba elek- trickej energie v kWh na 1 obyvateľa	187,8	37,5	91,2	82,9	151,8	49,0	47,8
zamestnanosť v poľnohospo- dárstve v ‰	44,12	46,90	40,7	56,3	50,5	74,5	52,7
stupeň urbanizácie v ‰	35,6	3,9	11,8	11,1	56,5	11,3	16,1
Štruktúra vlastníctva v poľnohospodárstve (v najnižšej a najvyššej skupine)							
0,05—4 ha							
počet vlastní- kov v ‰	87,45	60,16	87,60	65,24	81,98	50,94	60,51
plocha v ‰	41,76	14,11	44,98	11,94	22,60	1,79	11,49
nad 100 ha							
počet vlastní- kov v ‰	0,031	0,32	0,064	0,72	0,35	4,67	0,77
plocha v ‰	4,25	11,50	8,48	37,20	38,42	79,16	24,73

Poznámka: oblasť 1 — severozápadné Portugalsko, 2 — severovýchodné Portugalsko, 3 — severozápad stredného Portugalska, 4 — severovýchod stredného Portugalska, 5 — juhozápad stredného Portugalska, 6 — juhovýchod stredného Portugalska, 7 — juh.

Pre porovnanie uvádzame údaje o vzraste životných nákladov za niektoré západné krajiny. Nemecké štatistiky udávajú vzrast životných nákladov v Portugalsku o 71 %. Vyšší rast životných nákladov je iba v Španielsku o 72 % a v Argentíne. V NSR sa za toto obdobie podľa údajov Die Wirtschaft (1979, č. 1) zvýšili životné náklady o 11 %, v USA o 13 %, v Belgicku o 22 %, v Dánsku o 33 %, vo Francúzsku o 31 % atď.

Riešeniu zložitých ekonomických problémov Portugalska má pomáhať aj plánovanie, ktoré však má iba indikačný charakter. I keď boli znárodnené banky a uskutočnila sa čiastočná pozemková reforma (tá však bola v posledných rokoch pribrzdená), problémy sa naďalej riešia v zložitej sociálno-ekonomickej situácii veľkých oblastných disproporcií. Program rozsiahlej industrializácie Portugalska ešte stále čaká. Súčasné menové problémy, problémy konkurenčnej schopnosti portugalského hospodárstva, rast inflácie, problémy nezamestnanosti a emigrácie a pod., predstavujú zložité úlohy, ktoré musí táto „stará“, a predsa „mladá“ ekonomika riešiť. Značné úlohy musí plniť aj ekonomický výskum, v ktorom významné postavenie má výskum v Centro de Estudos de Planeamento, ktoré je podriadené Ministerstvu plánovania.

Literatúra

- [1] Situação socioeconomica. Lisabon, CEP 1979.
- [2] Balança de transacções correntes. Lisabon, CEP 1979.
- [3] Estabelecimento de um indicador dealerta para o plano. Lisabon, SEP 1970.
- [4] Função global das exportações. Lisabon, CEP 1979.
- [5] Critério de spencer de determinação das ponderações das média móveis. Lisabon, CEP 1979.
- [6] Estudo para e delimitação de regiões-plano I. Lisabon, CEP 1979.
- [7] Estudo para a delimitação de regiões-plano II. Lisabon, CEP 1979.
- [8] Projectos de investigação no dominio do planeamento regional e urbano. Lisabon, CEP 1979.
- [9] Export indicators. Lisabon, CEP 1979.

Recenzie

ŠIMKOVIC, Ján: **Systémové modelovanie v ekonómii**. Bratislava, ALFA 1979. 191 s.

V ostatnom čase sa v literatúre dost výrazne prejavuje úsilie o komplexný prístup k budovaniu a k využívaniu ekonomicko-matematických modelov, ktoré by súčasne umožňovali postrehnúť a vyjadriť zložitú ekonomickú problematiku aj vo vzájomných súvislostiach. Pri presadzovaní tejto tendencie môže systémový prístup, ako usporiadací princíp, znamenať podstatný prínos. Ukazuje sa, že je potrebný aj pri adekvátnom zobrazovaní vzájomne prepojených javov a procesov exaktnými formami modelov.

Knižná publikácia J. Šimkovica je u nás jednou z prvých monografií, ktorá sa zaoberá touto zaujímavou oblasťou úvah o užitočnosti a o potrebe zohľadňovať systémové a interdisciplinárne poznatky pri riešení zložitých ekonomických úloh modelmi. Sú to predovšetkým oblasti praktického využívania matematických metód pri ekonomických úlohách, ktoré si vyžadujú oboznámiť sa s poznatkami prác so systémami a s poznatkami o koordinácii celého pracovného procesu spojeného s modelovaním. Aj túto stránku treba zvlášť pripomenúť. Myslíme si, že je to práve táto skutočnosť, ktorá v poslednom období vyvoláva trvalý záujem o takéto publikácie. Sprístupňujú totiž čitateľom taký okruh poznatkov, ktorý do-

teraz nie je dostatočne uspokojený, pritom je však potrebný.

Recenzovaná kniha tu zaplňa určité medzery. Súčasne sprístupňuje čitateľovi aj značný rozsah nových poznatkov. Treba zdôrazniť, že autor k jej spracovaniu pristupoval fundovaným spôsobom. Opieral sa o ucelené zázemie poznatkov, ktoré ďalej rozvinul o mnohé nové a originálne myšlienky.

Za hlavnú nosnú niť myšlienok v knihe považujeme ucelený výklad, ktorý autor podáva k etapám prác spojených s úhrnným procesom modelovania. Modelovaním sa nechápu iba matematické prístupy, ale celý súbor metód, začínajúci slovnými modelmi, ktorý ďalej prechádza cez poloformálne modely a vyúsťuje v rýdzo matematické metódy. Do tejto množiny sa zahŕňa každý spôsob, pri ktorom sa nejaký zložitý neprehľadný jav, proces alebo situácia zobrazuje prehľadnejším spôsobom. Zobrazovanie sa uskutočňuje rôznymi spôsobmi, slovami, údajmi atď., až po aparát matematiky.

Každý model, príp. ich sústava sa v knihe považuje, so zreteľom na uplatňovanie systémového prístupu, za finálny produkt všetkých procesov predchádzajúcich konečnej verzii modelu. Z toho dôvodu pozostáva modelovanie z viacerých fáz, ktoré navzá-

jom súvisia a spätne sa ovplyvňujú. Autor výstižne nazval tento proces cyklom modelovania. Zdôrazňuje, že práce s modelovaním sa viažu na dodržiavanie dôsledného postupu už v rámci prvých etáp postupu prác. Tým má na mysli úkony spojené najprv so základnou charakteristikou určitej úlohy, ktoré predstavujú prvú východiskovú etapu. Potom nasleduje nadväzujúca časť, spojená s rozpoznávaním problému. Po problémovej analýze sa prechádza k etape formulácii problémov v danej úlohe atď. Tento cyklus nakoniec vyúsťuje v dedukciu základných predpokladov a vo vytvorenie vhodnej modelovej štruktúry, napríklad sústavou rovníc, reláciami atď. (Názorným obrázkom celého postupu je diagram na s. 136.) Zodpovedajúce poznatky, ktorých význam je najmä metodický, sú zhrnuté v štatiach o transformáciách a o identifikácii systémov.

Formálny spôsob analýzy ekonomických úloh je spravidla spojený — a podmienený — s určitým obmedzením, resp. zúžením dimenzií podstaty skúmanej úlohy. Súčasne je viazaný s analýzou štruktúry, s analýzou procesov a s funkčnou analýzou. Tento okruh otázok účelnou a ľahko zrozumiteľnou formou rozoberá v častiach o zjednodušovacích metódach pri identifikácii systémov a o systémovo-teoretickom inštrumentárii k analýze ekonomických procesov.

Tejto základnej predstave je podriadený obsah celej knihy, rozdelenej do šiestich častí. Ďalší výklad niektorých základných pojmov systémovej vedy a jej základných disciplín, niektorých systémovo orientovaných metód predstavuje iba nevyhnutné doplnenie. Sú potrebné na to, aby čitateľ knihy mohol dobre vniknúť do náročného okruhu otázok a rozpoznávať problémy. Do pozornosti sa súčasne

dostáva okruh interdisciplinárnych poznatkov, spájajúcich sa so systémovejšími prístupmi.

Prostredníctvom realizovaných modelových aplikácií, ku ktorým došlo u nás a v zahraničí v priebehu ostatných rokov, získali sa skúsenosti a rôzne vedomosti metodického povahy. Tieto umožnili autorovi knihy vymedziť rôzne relevantné stránky vlastného procesu modelovania a naznačiť ďalší smer ich možného rozvíjania, resp. aj to, kde sa nachádzajú kladné a záporné stránky ich terajšej existencie.

Autor sa pridrižiava jednoduchého spôsobu výkladu v celej knihe. Dobre využíva zrozumiteľnú formu vyjadrovania.

Prvá kapitola knihy je stručným prvým priblížením základných otázok systémového prístupu k modelovaniu. Pozornosť venuje iba najdôležitejším poznatkom v systémovom prístupe a v metodológii. Azda v úvode alebo na začiatku prvej kapitoly však bolo potrebné zreteľnejšie naznačiť zmysel a orientáciu, ktorým je podriadená základná niť myšlienok v knihe. Mnohé z úvah sa takto vyjasňujú čitateľovi až po jej celom prečítaní.

Z obsahu druhej kapitoly je zaujímavé a originálne zdôrazňovanie viac-rozmerného pohľadu s odkazom na existenciu parciálnych systémov. Pre ekonomické úlohy je totiž typické jestvovanie viacerých druhov štruktúr vzťahov. V štati o monoštruktúrach a multištruktúrach (v 5. kapitole) na príklade podniku, kde existuje sieť hmotných, finančných, organizačných a iných väzieb, upozorňuje na túto často zanedbávanú sféru medzirelácií, ovplyvňujúcich priebeh procesov. Dobré sú spracované úvahy o okolí a jeho základné rozlišovanie. Sú potrebné na definovanie systémov.

Oproti iným publikáciám obsahuje tretia kapitola nové myšlienky o rozlišovaní viacerých rozmerov pri možnom skúmaní priebehu transformačných procesov.

Štvrtá kapitola nadväzuje a rozvíja poznatky, ktoré boli v našej literatúre sprístupnené prácou J. Habra a J. Vepřeka *Systémová analýza a syntéza* (Praha, SNTL 1972).

Ťažiskom knihy je piata kapitola, ktorá má charakter teoreticko-metodologickej práce. Jej obsahovú stránku treba pozitívne hodnotiť už aj z toho dôvodu, že môže prispieť k vytváraniu zázemia poznatkov pri hľadaní problémovo orientovaných rozhodnutí nielen pomocou výrazne matematických modelov, ale aj pri aplikáciách iného druhu.

Moderný príspevok k objasňovaniu vnútornej filozofie systémového prístupu k modelovaniu predstavuje stať s opisom modelovacej situácie, jej procedurálnej a štrukturálnej stránky. Opisovaný spôsob všeobecného štruktúrovania modelu, rozlišovaním piatich skupín premenných, nazývaných modelovou bunkou, je zaujímavý ako určitý všeobecný metasystém modelu. Bokom nezostáva ani výklad o systémoch s viacerými modelovými bunkami, zaujímavý pre sústavy viacerých modelov. Je doplnený ilustráciou prostredníctvom väzieb v národnom hospodárstve (výrobou, spotrebou, investičnou výstavbou atď.).

V tomto oddiele sa posledná stať týka systematizácie pracovného postupu modelovacieho procesu. Svojím obsahom je zároveň aj vhodným prechodom k poslednej kapitole. Zdôvodňuje, prečo sa pripája určitý prehľad o systémovo orientovaných metódach.

Posledná, šiesta kapitola je napísaná vo forme krátkeho prehľadu o metódach. Chýba zdôvodnenie ich výberu do textu. Spôsob ich podania

je vedome stručný a v niektorých prípadoch sa obmedzuje iba na najzákladnejšie poznatky. Predpokladá sa, že v prípade potreby sa čitateľ obráti na inú podrobnejšiu literatúru, vyhradenú priamo tej-ktorej metóde.

Sympatickým aspektom práce je to, že sa robí rozdiel medzi modelovaním a postupom matematizáciou v prístupoch k ekonomickým úlohám. Iba povrchný pohľad na súčasný stav modelovania by mohol zväzdať k záveru, že má prebiehať prevažne prostredníctvom matematických zápisov. Autor rozlišuje aj iné formy modelovania. Súčasne však upozorňuje na historické príčiny, ktoré podporujú určitú matematizáciu. Na základe rozširujúceho sa zapájania výpočtovej techniky do hospodárskeho diania dochádza postupne k tomu, že aj pri slovných formách opisu sa často využívajú rôzne štatistické, matematické a iné metódy.

Autor publikácie stál do istej miery aj pred terminologickou povinnosťou. Ide o jedno z prvých pôvodných slovenských diel z tejto oblasti, a preto sa musel vyrovnáť s výrazmi, ktoré sú odbornému jazyku cudzie. Možno povedať, že túto úlohu zvládol dobre.

Na záver možno konštatovať, že vyšla potrebná kniha, ktorá je nesporné prínosom do našej pôvodnej ekonomickej tvorby. Výber problematiky a jej spracovanie ukazuje na možnosti ďalšieho rozpracovania v nadväznosti na túto publikáciu. Môže slúžiť širokému spektru čitateľov, vrátane poslucháčov vysokých škôl ekonomického a príbuzného zamerania. Zaslúži si pozornosť širšej odbornej verejnosti. Schopnosť autora podať jasný výklad sprístupňuje knihu širokému okruhu čitateľov.

MAŤUCHIN, G. G.: *Mirovyje finansovyje centry*. Moskva, Meždunarodnyje otnoše-nija 1979. 216 s.

Procesy internacionalizácie v sú-časnom kapitalizme aj v tzv. treťom svete sa prejavujú i vo finančnej sfére a vedú k vytváraniu medziná-rodného trhu kapitálu a k formovaniu medzinárodných finančných centier. Táto problematika nie je doteraz komplexne spracovaná ani v soviet-skej, ani v inej socialistickej litera-túre. Preto práca G. G. Maťuchina je dôležitým prínosom k marxistickému objasneniu formovania medzinárod-ných finančných centier, ich fungo-vania a vplyvu na kapitalistickú eko-nomiku ako celok.

Recenzovaná práca sa člení na 6 kapitol a 27 podkapitol.

V prvej kapitole, nazvanej *Formo-vanie svetových finančných centier*, autor vysvetľuje príčiny a podmienky ich vzniku.

Prehĺbenie všeobecnej krízy kapi-talizmu je sprevádzané zostrením vnútorných protirečení na trhu pô-žičkového kapitálu. Protirečenie me-dzi tendenciou k internacionalizácii národných kapitálových trhov a úsi-lím jednotlivých vlád riešiť problémy platobnej bilancie izoláciou národ-ných kapitálových trhov, viedlo ku konfliktu so starou štruktúrou finan-čných centier, ktoré boli súčasťou ná-rodných ekonomík. Terajšie finančné centrá nie sú spojené s úrovňou eko-nomického rozvoja určitej krajiny, ale sú súčasťou jednotného medziná-rodného trhu kapitálu, ktorý môže fungovať len pri jeho koncentrácii vo finančných centrách. Na to je ne-vyhnutný: a) prebytok kapitálu, b) svetové peniaze, c) vysoký stupeň organizácie transnacionálnych pe-ňažno-finančných inštitúcií.

Prebytok kapitálu je vždy spojený s jeho vývozom (vývoz nemusí byť

spojený s prebytkom]. Vývoz nie je však jedinou príčinou akumulácie prebytku na svetových finančných trhoch, je spojený aj s krízou meno-vo-finančného systému a s intenzív-nym stimulovaním exportov.

Medzinárodné finančné centrá si vyžadujú aj medzinárodné peniaze, akcie a obligácie. Na prelome 60. a 70. rokov prerástli národné meny do tzv. europeňazí. Sú to peniaze, ktoré sa vymykajú spod kontroly národ-ných orgánov a sú výsledkom prispô-sobovania sa menového systému si-tuácii, keď skutočné medzinárodné peniaze chýbali. Za europeniazmi sa objavili euroakcie a euroobligácie. (Vyjadrujú sa nielen v národných menách, ale aj v umelých jednot-kách, ktoré spočívajú na tzv. koši mien.)

Inštitucionálnym základom sveto-vých finančných centier sú banky a burzy. Kostru bankovej sústavy tvo-ria najväčšie národné banky a ich zahraničné filiálky. Sformovali sa zoskupenia národných bánk, spoločné dcérske banky alebo medzinárodné bankové konzorciá. Organizácia me-dzinárodného trhu cenných papierov je ešte v začiatkoch a nemá, ako zdô-razňuje autor, inštitúciu ako medzi-národná burza.

V druhej kapitole, s názvom *Štruk-túra finančných centier*, autor člení centrá na trhy zlata, menové trhy, trhy bankových úverov a cenných pa-pierov. Rozoberá príčiny a podmien-ky ich vzniku, fungovania a charak-teristické črty jednotlivých trhov.

Základným kameňom v budovaní medzinárodných trhov zlata bol Lon-dýn, kde Anglická banka začala po I. svetovej vojne rozpredávať zlato na nemonetárne účely. V súčasnosti

sú hlavnými trhmi zlata, okrem Londýna, kde obieha predovšetkým nemonetárne zlato, Zürich, ktorý je tiež trhom nemonetárneho zlata, New York, kde objektom kúpy a predaja je výlučne monetárne zlato, a ďalšie. Súčasné menové trhy pôsobia od roku 1958, keď najrozvinutejšie kapitalistické štáty umožnili pomerne voľný nákup a predaj zahraničných mien.

Trhom bankových úverov venuje autor recenzovanej práce najväčšiu pozornosť. Medzinárodné úverové trhy majú dve osobitosti, ktorými sa odlišujú od národných: 1. neexistujú exportné úvery; 2. je málo dlhodobých úverov, väčšina úverov sa poskytuje do 1 roku. Trhy úverov autor člení na trhy krátkodobých úverov — ich rozvoj je spojený hlavne s opatreniami národného úverového regulovania v USA (tzv. pravidlom Q) a trhy strednodobých úverov. Trhy cenných papierov predstavujú trhy euroakcií a euroobligácií. Trh eurokautií nepodlieha žiadnym národným pravidlám a regulovaniu obchodov s cennými papiermi.

V tretej kapitole, *Účastníci medzinárodných trhov kapitálu*, autor hovorí o vplyve medzinárodných monopolov, národných spoločností, centrálnych bánk, obchodných bánk, maklérskeho firiem a špekulantov na medzinárodný trh kapitálu.

Medzinárodné monopoly dávajú na trh krátkodobé prostriedky a usilujú sa získať strednodobé úvery, čím podrývajú likviditu medzinárodného trhu kapitálu.

Špecifikum činnosti národných monopolov spočíva podľa autora v tom, že vytvárajú na trhu „vlnenie“ — vo forme prílivov a odlivov krátkodobých zdrojov — v závislosti od priebehu ekonomického cyklu a od opatrení štátnomopolistického regulovania v jednotlivých štátoch.

Najväčšími účastníkmi medzinárodných menových trhov sú centrálné banky. Ich vzťah k trhu je dvojaký. Na jednej strane im medzinárodný trh bráni uskutočňovať efektívne politiku národného regulovania, na druhej strane sú samy nútené obracať sa v ťažkostiach na medzinárodný finančný trh. Celkovo však autor pokladá ich činnosť za najmenej destabilizujúcu. Obchodné banky a maklérske firmy vystupujú na trhu prevažne ako agenti a sprostredkovatelia — ich činnosť je nestabilná. Špekulanti sú najnebezpečnejším elementom eurotrhu, sú schopní ho nielen destabilizovať, ale aj paralyzovať.

Štvrtá kapitola, *Svetové finančné centrá rozvinutých kapitalistických štátov*, opisuje úverovo-finančnú činnosť Londýna, New Yorku, Zürichu, Paríža, Luxemburgu, Frankfurtu nad Mohanom a Tokia. Autor ich vybral ako najvýznamnejšie spomedzi finančných centier rozvinutých kapitalistických krajín. Pri skúmaní významu jednotlivých centier použil jednotnú schému, založenú na stupni rozvoja a podielu účasti toho-ktorého finančného centra na rozličných trhoch kapitálu, t. j. menového, úverového, trhu zlata a cenných papierov, prípadne poisťovacieho trhu. Na prvom mieste figuruje Londýn, ktorý má najrozvinutejší trh zlata, menový a poisťovací trh. Druhý je New York, ktorý reprezentuje hlavne trh zahraničných úverov a je prvotným zdrojom eurodolárov. Zürich má vedúce postavenie v kvalite menových operácií a je najväčším centrom reexportu kapitálu.

V piatej kapitole, ktorú autor nazval *Svetové finančné centrá rozvojuvých krajín*, rozoberá finančnú činnosť Singapúru, Hongkongu, Arabského Východu a „daňových oáz“. Je to prvý známy pokus o komplexné sprava-

covanie činnosti finančných stredísk krajín tretieho sveta.

Finančné centrá rozvojových krajín plnia v súčasnosti dve hlavné úlohy: a) sú kanálmi pohybu kapitálu z rozvinutých kapitalistických krajín do rozvojových krajín, a opačného pohybu ziskov a dividend; b) sú daňovými oázami, akýmsi trezorom alebo rezervoárom, ktorého obsah nepodlieha zdaneniu, a miestom uzatvárania nezákonných obchodov. Od finančných centier rozvinutých kapitalistických krajín sa odlišujú tým, že vo všeobecnosti v týchto krajinách neexistujú národné trhy kapitálov a sú takmer úplne podriadené medzinárodnému kapitálu.

Jediným finančným centrom rozvojových krajín, v ktorom sú zastúpené všetky druhy kapitálu s dobrými perspektívami, je Singapur. Naproti tomu Hongkong je finančným centrom regionálneho významu. Dôležitý je hlavne jeho vzťah k Číne, umožňujúci zahraničný obchod Číny s rozvinutými kapitalistickými krajinami.

Hovorí o Arabskom Východe ako o stabilnom finančnom centre by bolo podľa autora predčasné. Je iba zdrojom obrovských kapitálov krajín produkujúcich naftu, ktoré nenachádzajú doma dostatočne výnosné uplatnenie. Aj keď sa udrží ako veľký zdroj tzv. petrodolárov, bude potrebovať ešte dlhý čas na dosiahnutie úrovne finančného centra. Arabský Východ reprezentujú Kuvajt, Bahrajn a Zjednotené arabské emiráty. Prevažná časť finančných prostriedkov je štátna, väčšina je vo forme krátkodobých zdrojov a ich štruktúra si zachováva koloniálne črty.

„Daňové oázy“ autor rozdeľuje na tri oblasti — oblasť Karibského mora, oblasť prielivov medzi Francúzskom, Anglickom a Írskom a oblasť ostrovov Tichomorskej Polynézie.

V záverečnej kapitole nazvanej *Symptómy svetovej krízy likvidity*, autor si všíma prejavy prehlbovania všeobecnej krízy kapitalizmu v peňažno-úverovej oblasti kapitalistickej sústavy. Prejavujú sa trvalým narušením rovnováhy medzi príjmami a výdavkami, aktívami a pasívami, debetnými a kreditnými operáciami, spôsobujú úpadok podnikov a bánk, miest i národov. V 70. rokoch vznikla prvýkrát reálna možnosť svetovej krízy likvidity v medzinárodnom rozsahu. Stupňuje sa hlavne nedostatok dlhodobého kapitálu, pri stále vzrastajúcom prebytku krátkodobého kapitálu, zhoršuje sa platobná schopnosť rozvinutých a rozvojových krajín, zhoršujú sa celkové ukazovatele likvidity kapitalistických krajín, zoslabuje sa stabilita bankovej siete.

Autor uzatvára prácu konštatovaním, že aj keď majú tendencie rozvoja menovo-finančných vzťahov súčasného kapitalizmu protirečivý charakter, vo svojom súhrne sú svedectvom celkového zhoršenia a rastu nestability peňažno-finančných väzieb západného sveta.

Predložená práca G. G. Maľuchina je voľbou originálnej a málo rozpracovanej témy, bohatosťou faktografického materiálu a komplexným prístupom ku skúmanej problematike na základe marxisticko-leninskej teórie nesporne výrazným obohatením pôvodnej marxistickej literatúry.

Katarína Hubková

KUZNECOV, V. I.: *Mechanizm gosudarstvenno-monopolističeskogo regulirovanija francuzskoj ekonomiki*. Moskva, Nauka 1979. 286 s.

Sovietsky ekonóm V. I. Kuznecov patrí bezpochyby medzi najväčších

znalcov politicko-ekonomickej problematiky vo Francúzsku po druhej

svetovej vojne. Otázky hospodársko-politického vývoja, ktoré sú náplňou recenzovanej práce, pritom predstavujú iba jednu oblasť autorovej tvorivej činnosti. Rovnako pozoruhodná je i práca na poli kritiky francúzskeho povojnového buržoázneho ekonomického myslenia, ktoré ostávalo po dlhé roky viac-menej bokom záujmu marxistických ekonómov. Niektoré výrazné špecifické fungovania hospodárskeho mechanizmu vo Francúzsku vznikli predovšetkým ako dôsledok vnútorných východiskových ekonomických a politických podmienok povojnového rozvoja (dlhodobá hospodárska stagnácia a vojnové škody, silné pozície ľavicových síl v povojnovej vláde), ktoré si vynútili, a zároveň i umožnili rozsiahlu rekonštrukciu národného hospodárstva prostredníctvom dlhodobejšej, relatívne zložitejšej sústavy hospodárskej politiky, inštitucionalizovanej v rámci tzv. indikatívneho plánovania.

Recenzovaná monografia podáva hlbokú analýzu mechanizmu štátmonopolistického regulovania v krajine, ktorá pri uplatňovaní rôznych foriem a nástrojov hospodárskej politiky došla spomedzi rozvinutých kapitalistických krajín vari najďalej. Práca má deväť kapitol, v ktorých autor — po objasnení základných metodologických otázok skúmania mechanizmu regulovania kapitalistickej ekonomiky a náčrte hlavných špecifik povojnového hospodárskeho vývoja vo Francúzsku — vysvetľuje podmienky vzniku štátmonopolistickej hospodárskej politiky v tejto krajine, analyzuje funkciu národohospodárskeho plánovania a krátkodobého „konjunkturného“ regulovania. Vzhľadom na rôzne funkcie štátneho a súkromného sektora v kapitalistickom reprodukčnom procese zaujímajú v práci osobitné miesto ka-

pitoly venované štátnym podnikom a vývoju ich funkcií v sústave štátmonopolistických vzťahov, ako aj formovaniu a upevňovaniu súkromnomopolistickej sféry ekonomiky. Prácu uzatvára kapitola o vývojových tendenciách štátmonopolistického regulovania vo Francúzsku v podmienkach prehlbujúcej sa krízy kapitalistickej svetovej hospodárskej sústavy v 70. rokoch.

Z hľadiska vnútorných potrieb rozvoja i medzinárodnej odozvy, ktorú vyvolalo zavedenie indikatívneho plánovania vo Francúzsku, ústredné miesto v práci má štvrtá kapitola *Plán ako nástroj štruktúrneho regulovania ekonomiky*. Hneď v úvode autor upozorňuje, že funkciu plánu v sústave francúzskej hospodárskej politiky nemožno preceňovať, jednak z ekonomických dôvodov, vyplývajúcich z nezáväzného charakteru indikatívneho plánu, jednak vzhľadom na formálno-právne príčiny, dané hierarchiou mocenských vzťahov medzi hlavnými hospodársko-politickými centrami v krajine — Ministerstvom financií a národného hospodárstva a Generálnym komisariátom pre plánovanie, v rámci ktorých plánovacie orgány disponujú iba relatívnou samostatnosťou a o zásadných otázkach rozvoja ekonomiky rozhodujú koniec-koncov vždy, už tradične, vrcholné finančné inštitúcie. V zložitom procese vývoja funkcií, cieľov, metodiky a používaných nástrojov sa však plánovanie vo Francúzsku stalo hlavným nástrojom štátu na uskutočňovanie dlhodobejšej štruktúrnej politiky, vrátilo do štátmonopolistickej štruktúry ekonomiky ako jej organická súčasť.

Zmeny v charaktere a sociálno-ekonomickom obsahu plánovania odzrkadľovali predovšetkým upevňovanie štátmonopolistických vzťahov v ekonomike krajiny. Tento proces au-

tor ilustruje na vývoji kritérií rozdeľovania spoločenských zdrojov prostredníctvom plánu (od makroekonomického „dirigizmu“ 50. rokov k súčasným mikroekonomickým selektívne promonopolistickým hľadiskám regulovania odvetvovej štruktúry ekonomiky). Samostatné podkapitoly autor venuje metódam realizácie plánovaných cieľov (plán ako zdroj ekonomickej informácie, investičná politika štátu, akumulácia peňažného kapitálu) a osobitne sa zaoberá aj tzv. odvetvovými programami, ktoré sa najmä v ostatných rokoch stali jednou zo základných foriem francúzskeho plánovania. Zdôrazňuje, že práve odvetvové programy, ktoré predstavujú v podstate oficiálne odmietnutie pôvodnej makroekonomickej koncepcie francúzskeho plánovania, sú charakteristickým výrazom snáh najsilnejších skupín francúzskeho veľkokapitálu o prechod od „prežitých“ foriem k novým formám štruktúrneho regulovania a dokumentujú jednotu záujmov štátu a súkromnomonopolistického kapitálu, resp. štátnomonopolistický charakter súčasného francúzskeho plánovania.

Neoddeliteľnou súčasťou francúzskej hospodárskej politiky — okrem iného aj vzhľadom na nezáväzný charakter indikatívneho plánovania, ktoré nemôže zaručiť (a ako prax potvrdila, ani nezaručilo) stabilný a rovnovážny vývoj národohospodárskych vzťahov — je krátkodobé „konjunktúrne“ regulovanie. Jeho hlavné formy a ciele sa rozoberajú v piatej kapitole práce. Autor konštatuje, že permanentná potreba krátkodobých hospodársko-politických opatrení v nemalej miere brzdila realizáciu štruktúrnej politiky obsiahnutej v národohospodárskych plánoch, no na druhej strane, čím slabší bol efekt plánovania, tým aktívnejšie musel štát zasahovať krátkodobými stabili-

začnými opatreniami. Protirečeniu medzi cieľmi a spôsobmi realizácie krátkodobej politiky a plánovania venuje autor veľkú pozornosť. Dospieva k záveru, že po dlhodobom prehľbovaní tohto protirečenia došlo v 70. rokoch k určitému zmierneniu, resp. zosúladeniu oboch foriem regulovania, pričom ich spoločnou črtou sa stal predovšetkým čoraz výberovejší charakter v pôsobení na jednotlivé sféry hospodárskych činností. Príčinu tohto „zblíženia“ vidí jednak v prestavbe teoreticko-metodologických základov francúzskeho plánovania v duchu neoliberalistických princípov „slobody trhu“, ako aj v rastúcom vplyve samej krátkodobej politiky na štruktúrne regulovanie, jednak v určitém vstrebávaní niektorých prvkov štruktúrneho regulovania do „konjunktúrnej“ politiky.

K dôležitým prvkom francúzskej štátnomonopolistickej hospodársko-politickej štruktúry patrí štátny výrobný sektor, resp. štátne podniky. Ich postavenie a funkcie sa skúmajú v šiestej kapitole práce. Autor zdôrazňuje, že štátne podniky spadajú priamo do sústavy makroekonomického regulovania (ich činnosť podlieha bezprostredne kontrole štátu) a plnia tak funkciu jej najvyššieho článku, no na druhej strane, svojou výrobnou činnosťou pôsobia v mikrosfére, a to zároveň a s rovnakými cieľmi ako súkromné podniky. Ich postavenie v sústave štátnomonopolistických vzťahov sa preto vyvíjalo a modifikovalo v súlade so všeobecnou liberalizáciou hospodársko-politickej koncepcie. Vo fungovaní štátnych podnikov sa táto tendencia prejavila predovšetkým zmenami v riadení ich činnosti smerom k postupnému rozširovaniu hospodárskej autonómie, čo malo podľa oficiálnych cieľov napomôcť zvýšeniu ekonomickej efektívnosti ich hospodárenia. V praxi sa

však tento proces prejavil — vzhľadom na zväčša neziskové kritériá činnosti štátnych podnikov, ako aj na ďalšie hospodársko-politické, predovšetkým protiinflačné opatrenia štátu v 70. rokoch — výrazným zhoršením ekonomického postavenia a rastom zadĺženosti mnohých podnikov štátneho sektora, čo naopak, ich ekonomickú samostatnosť vážne ohrozilo. Prítom sa oslabila aj ich základná ideologická a hospodársko-politická funkcia pri presadzovaní makroekonomickej politiky štátu do odvetvovej mikrosféry.

Skutočnosť, že plánovanie a štátny sektor sa po vojne stali základom hospodársko-politického mechanizmu vo Francúzsku, mala okrem objektívnych príčin, daných úrovňou zospoločenšenia výrobných síl, aj ten dôvod, že politicko-ekonomická sila francúzskej veľkoberžozázie bola po vojne vážne oslabená. Proces centralizácie kapitálu a monopolizácie výroby, ako aj vznik najsilnejších centier hospodársko-politickej moci — finančných skupín, má preto pre pochopenie formovania štátmonopolistickej štruktúry francúzskej ekonomiky osobitný význam a V. I. Kuznecov venuje tejto problematike dve kapitoly (siedma a ôsma). Zdôrazňuje, že povojnový monopolizačný proces v krajine prebiehal predovšetkým na úrovni tradičných kartelových dohôv, ktoré fungovali ako nástroj protekcionizmu národnej ekonomiky pred zahraničnou konkurenciou, no súčasne prehlbovali jej izoláciu od vonkajšieho ekonomického prostredia a ďalej oslabovali jej konkurenčné pozície, čo sa začalo veľmi negatívne odzrkadľovať na vývoji francúzskych zahranično-obchodných vzťahov, najmä od 60. rokov, keď i vo Francúzsku dochádza k rastúcej internacionalizácii národného monopolného kapitálu a hospodárskych vzťahov v

bec. V nemalej miere práve v dôsledku nepriaznivého vývoja vonkajších ekonomických vzťahov sa proces centralizácie a monopolizácie kapitálu vo Francúzsku, zvlášť v ostatných rokoch, začal presadzovať v novej kvalitatívnej vyššej forme — prostredníctvom vytvárania finančných skupín, t. j. došlo k zlučovaniu, resp. zrastaniu bankových a priemyselných monopolov do mocných hospodárskych komplexov, ktoré vzhľadom na dosiahnutý stupeň svojej hospodársko-politickej moci odsunuli v ekonomickom mechanizme na druhé miesto nielen „živelné zákony trhu“, ale i štátne regulovanie ekonomiky. Z hľadiska mechanizmu národnej hospodárskej politiky vidí autor vo finančných skupinách jej novú formu, charakteristickú tým, že vedomé ekonomické regulovanie tu už neprebíha na štátmonopolistickej, ale finančno-monopolistickej úrovni. Osobitný význam, resp. veľké nádeje vkladá do finančných skupín francúzska veľkoberžozázie, hlavne v medzinárodných hospodárskych vzťahoch, kde sa predpokladá, že finančné skupiny majú oveľa priaznivejšie vyhliadky na obranu špecifických francúzskych záujmov ako samostatné spoločnosti.

V poslednej, deviatej kapitole recenzovanej monografie sa rozoberajú najnovšie tendencie hospodársko-politického vývoja vo Francúzsku, ktoré, tak ako nikdy doteraz, úzko súvisia s celkovým procesom zostružujúcej sa všeobecnej krízy kapitalizmu. Autor tu charakterizuje hlavné príčiny a následky krízy z rokov 1974—1975 na francúzsku ekonomiku a zaoberá sa zmenami, ktoré vyvolali prehlbovanie hospodárskych problémov v hospodársko-politickom mechanizme. Modifikácie hospodárskej politiky sú zrejme jednak v krátkodobom regulovaní, ktoré nadobudlo predovšetkým protiinflačný charakter, jed-

nak v mechanizme indikatívneho plánovania, v ktorom stratégia prekonania rastúcich hospodárskych problémov nadobudla v ostatnom, VII. pláne na roky 1976–1980, vyhranenú podobu „prioritných programov“ rozvoja niekoľkých špičkových odvetví. Táto orientácia svedčí predovšetkým o prehĺbení jeho štátnomonopolistického charakteru, resp. o upevnení mocenského vplyvu jeho súkromnopolistickej zložky, no na druhej strane sleduje aj úsilie zmierniť negatívne vplyvy tlaku zahraničnej konkurencie aspoň v niektorých francúzskych záujmových sférach. Zároveň s prehľubujúcou sa internacionalizáciou hospodárskeho života zvyšuje sa dôraz na zosúladienie národnej hospodárskej politiky s medzinárodnými hľadiskami ekonomického rozvoja, predovšetkým v rámci EHS.

V závere práce autor zdôrazňuje, že hlboké ekonomické problémy, do ktorých sa Francúzsko dostalo v 70. rokoch, vyvolali aj vážne sociálne a politické dôsledky. Na ich riešenie vypracovala Francúzka komunistická strana ekonomický program za demokratizáciu spoločensko-ekonomického systému v krajine, postavený na širokej protimonopolistickej ofenzíve všetkých pokrokových síl v krajine, s vyhlídkou na socialistickú orientáciu ďalšieho rozvoja.

Recenzovaná monografia prináša zasvätený pohľad do problematiky hospodársko-politického vývoja v kra-

jine, ktorá sa z hľadiska uplatňovania štátneho hospodárskeho intervenčionizmu dlho považovala za „vzorovú“. Mnohostrannou analýzou hlavných tendencií povojnového rozvoja francúzskej ekonomiky autor obohatil nielen oblasť poznania, ale i marxistickej kritiky hospodársko-politických koncepcií súčasnej buržoáznej politickej ekonómie. Jeho práca je o to záslušnejšia, že sa sústredil na krajinu, ktorá napriek „revolučnej“ — v rámci kapitalistickej svetovej hospodárskej sústavy — hospodársko-politickej praxi, bola v marxistickej literatúre do určitej miery zanedbávaná a ojedinelé výnimky sa strácali v záplave stránok venovaných anglo-americkéj oblasti.

Vzhľadom na prehľubujúcu sa internacionalizáciu hospodársko-politických vzťahov by si bola azda zaslúžila väčšiu pozornosť analýza vplyvu tejto tendencie na mechanizmus francúzskej národnej hospodárskej politiky. Na druhej strane, v súčasnosti sú tieto otázky už natoľko rozsiahle, že ich spracovanie by vyžadovalo samostatnú monografiu, a nie obmedzený priestor, napríklad jednej kapitoly. Napokon, autorovi išlo predovšetkým o zobrazenie a kritický rozbor problematiky vnútorného hospodársko-politického vývoja vo Francúzsku, a nie o analýzu jeho vonkajších ekonomických vzťahov. A tento cieľ práca V. I. Kuznecova bezpochyby splnila.

Zora Komínková

Dejiny politickej ekonómie socializmu

Autorenkollektiv: **Zur Geschichte der politischen Ökonomie des Sozialismus.** Berlin, Verlag die Wirtschaft 1978, 125 s.

Autorenkollektiv: **60 Jahre politischer Ökonomie des Sozialismus.** Berlin, Akademie Verlag 1979, 125 s.

Úlohou dejín politickej ekonómie socializmu je jednak poznať vývoj

vednej disciplíny, ktorú sleduje, jednak prispieť k jej ďalšiemu rozvoju

— uvádza sa v jednej z recenzovaných kníh. Ekonomov u nás akoby v dostatočnej miere nezaujímal taký významný nástroj poznania a jedna z potenciálnych pák vývoja. Oveľa viac pozornosti dejinám politickej ekonomie socializmu venujú v NDR, o čom svedčia aj uvedené práce z posledných dvoch rokov. Nadväzujú na poznatky, ktoré v tejto problematike dosiahli sovietski vedeckí pracovníci a tvorivo ich ďalej rozvíjajú. Prvá z uvedených kníh je prácou kolektívu autorov z Univerzity Karola Marxa a z Vysoké školy pedagogickej v Lipsku, vedúcou kolektívu druhej knihy je vedecká pracovníčka Ekonomického ústavu Nemeckej akadémie vied v Berlíne.

V tomto roku máme ešte i osobitný dôvod venovať viacej pozornosti prehlbovaniu poznatkov z dejín politickej ekonomie socializmu. 110. výročie narodenia V. I. Lenina nás vedie k oceneniu jeho úlohy ako zakladateľa a rozvíjateľa politickej ekonomie socializmu. Jeho veľká úloha v rozvíjaní tejto teórie je zrejماً tak z článkov oboch knížiek, ktoré sa priamo zaoberajú jeho prínosom, ako aj z článkov, ktoré sú zamerané na rôzne problémové okruhy politickej ekonomie socializmu.

Lipský autorský kolektív si zvolil cestu chronologického podania vývoja politickej ekonomie socializmu od vytvorenia základných hypotéz v prácach K. Marxa a F. Engelsa, cez Leninove ďalšie rozvíjanie, najmä už v čase existencie socializmu, až po boj marxistických ekonomov s názormi nepriateľov socializmu i s vlastnými chybnými stanoviskami v dvadsiatych a tridsiatych rokoch, teda v priebehu prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu. V tomto chronologickom rámci sa autori venujú problémovým okruhom, ktoré mali v tom čase značnú dôležitosť.

Východiskový základ pre hlbšie poznávanie politickej ekonomie socializmu tvorí príspevok, v ktorom sa autor zamýšľa nad predmetom a úlohami dejín politickej ekonomie socializmu. Nevychádza z definície predmetu tejto vednej disciplíny, ale dochádza k nej na základe ozrejmovania jej cieľov a úloh. Dejiny často vyvolávajú ešte aj u ekonomov výskumníkov predstavu, že ide o opisovanie chronologického vývoja. Preto je významné, že autor príspevku zdôrazňuje, ako pre dejiny vedy nestačí odrážať vznik a vývin danej vedy, ale musí voliť najvyššiu formu teoretického odrazu — výskum objektívnych zákonov a zákonitostí príslušnej oblasti výskumu. Stanovenie predmetu dejín politickej ekonomie socializmu zodpovedá objektívnym požiadavkám vedy, ak zahŕňa jednak presné určenie stavu politickej ekonomie dosiahnutého v príslušných spoločensko-historických etapách, jednak zachycuje dosiahnutý stupeň jej praktickej účinnosti. Nazdávame sa, že by bolo potrebné zdôrazniť nielen stav, ale aj vývojovú spätosť poznatkov dosiahnutých v etapách. Zaujímavý je postreh autora, že poskytovanie použiteľných poznatkov a rozsah ich skutočného použitia sú dôležitým kritériom zrelosti vednej disciplíny, jej úlohy v procese spoločenského vývoja. A práve o dosiahnutie čo najplnšej zrelosti v tomto zmysle by sme sa mali podľa nášho názoru usilovať aj pri budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti.

V druhom príspevku uvedenej knihy autor s hlbokou znalosťou odpovedá na otázku, ako klasici marxizmu-leninizmu položili základy politickej ekonomie socializmu. Skúma otázky, rozpracovaním ktorých prispeli K. Marx a F. Engels už v ranej fáze svojich teoretických prác do roku 1848 k vytvoreniu základov poli-

tickej ekonómie robotníckej triedy a k neskoršiemu vzniku a rozvoju jej súčasti — politickej ekonómie socializmu. Obdobie 1848—1875 tesne spája s historickými udalosťami, ktoré boli podnetom k ďalšiemu rozvíjaniu predpovedí o komunizme, najmä o základných poznatkoch o prechodnom období od kapitalizmu ku komunizmu, na ktoré tak tvorivo nadviazal V. I. Lenin. Svojou skorou prognózou o zákonitostiach komunistickej spoločnosti Marx a Engels pripravili teoretické poznanie základného ekonomického zákona a iných špecifických zákonov komunizmu. Prvoradý význam pre vznik politickej ekonómie socializmu mal poznatok klasikov, že spoločenské uvedomenie a plánovitost neodstraňujú objektivnosť ekonomických vzťahov, ale len kapitalistickú živelnosť, a preto aj v socializme je potrebné teoretické poznanie objektívnej economickej nevyhnutnosti. V súvislosti so zdôvodnením princípu rozdeľovania podľa práce, ako zvláštnosti socialistickej spoločnosti oproti komunistickej, K. Marx videl požiadavku obsiahlejšie charakterizovať spoločné znaky, ako aj osobitosti socializmu a komunizmu — fáz nového spôsobu rozvoja výroby a spoločnosti. Výklad autora svedčí o hlbokom podrobnom osvojení si a analýze myšlienok klasikov. V článku však niekedy s nevyhnutnými návratmi k chronológii pôsobí dosť nahustene. Pri výklade Leninových prístupov autor zdôrazňuje úzky vzťah teórie a praxe, ktorý od Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie určoval ďalší rozvoj politickej ekonómie socializmu. Lenin riešil teoretické otázky výstavby socializmu, ktoré nastoľoval život, pri plnom uvedomení si významu boja za víťazstvo socializmu na poli hospodárskom. Sám upozorňoval, že riešenie hospodárskych úloh je fažšie ako úloh vojen-

ských, že budovanie ekonomiky v novej spoločnosti vyžaduje viacej síl ako samé zbavenie moci vykorisťovateľov. Ďalší dôležitý Leninov postreh je obsiahnutý v konštatovaní, že sa nemôžeme naučiť riešiť úlohy dnes novými metódami, ak nás včerajšok nepoučí o nesprávnosti starých metód. Autor poukazuje v príspevku na to, že pri uskutočňovaní programu Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie Lenin vypracoval základnú štruktúru výstavby socializmu, ktorú rozvíjal na základe požiadaviek praxe v teoretickom zdôvodňovaní NEPu. Skúmanie požiadaviek praxe ho dovedlo i k zmene vlastného názoru na tovarovo-peňažné vzťahy a hodnotové kategórie v socializme. Autor na základe rozboru Leninových teoretických prístupov vlastne ukazuje použitie uvedených princípov — spätosti teórie s praxou, významu ekonomiky v živote spoločnosti a využívania poučení z minulosti.

Posledné dve časti zborníka sa zaoberajú vývojom politickej ekonómie socializmu v 20. a 30. rokoch v Sovietskom zväze. V dvadsiatych rokoch nesprávne názory na predmet politickej ekonómie socializmu brzдили jej rozvoj. Značnú váhu mali aj v iných otázkach postoje Bucharina, Bogdanova, Preobraženského. Osobitne si ceníme v tomto príspevku to, že autor vedel oboznámiť nielen s bojom marxistických ekonómov proti revizionistom a oportunistom, ale aj s procesom vytvárania správnych názorov samých ekonómov — marxistov.

Tridsiate roky boli zlomom vo vývoji ekonomiky aj politickej ekonómie socializmu. Autor veľmi dobre uviedol a rozobral, v čom spočíva kritika Bucharinovej knihy v Leninovej práci Poznámky ku knihe Bucharina Ekonomika prechodného obdobia, ktorá podstatne prispela k prekonaniu

Bucharinovho vplyvu i k vytvoreniu marxistického stanoviska mnohých ekonómov. Tak pokračovala kryštalizácia názorov a teória dosiahla taký stupeň, že ekonómi sa usilovali vypracovať systém všeobecnej ekonomickej teórie socializmu.

Základným aspektom, z ktorého sa posudzujú dejiny politickej ekonómie socializmu v práci *60 rokov politickej ekonómie socializmu*, je aspekt metodologický. Zborník však obsahuje aj práce zamerané na vývoj názorov na rôzne problémové okruhy politickej ekonómie socializmu. V prvom najobsiahlejšom príspevku o vytvorení a vývoji politickej ekonómie socializmu z ZSSR za osobitne zaujímavé považujeme práve tie časti, ktoré sa zaoberajú metodologickými aspektmi. Pri analýze vzťahu politickej ekonómie a jej dejín autorka zdôrazňuje, že politicko-ekonomické myslenie musí byť výsledkom vzťahov objektívnych ekonomických zákonov na jednej strane a poznávacej činnosti politekonómov na druhej strane. Preto myslenie treba skúmať nielen z hľadiska objektívneho obsahu, ale aj jeho subjektívnej formy. Zdôvodňuje prístup sovietskeho filozofa Koptina práve k tomuto subjektívnemu. Hodnotí tento prístup najmä preto, že poznávací proces socialistických výrobných vzťahov sa neraz považuje za proces pôbeho reflektovania týchto reálnych vzťahov. Nazdávame sa, že týmto zjednodušením sa sťažilo hlbšie poznanie objektívnych ekonomických zákonov a ich pôsobenia. Pozoruhodný je aj záver, že nie je správne empirické poznatky považovať za vedecké a teoretické myslenie za vedecké. V poznávacom procese nejde o následnosť empirického a teoretického, ale o ich spoločnú účasť na poznaní. Chápanie poznatkov nie ako niečo nemenné, ale ako proces vy-

žaduje pri skúmaní dejín politickej ekonómie socializmu brať do úvahy: priebeh nadobúdania poznatkov, odhalenie príčin rastu poznatkov a mechanizmu získavania poznatkov. Významné je sledovanie systémovej súvislosti vo vývoji politickej ekonómie socializmu, lebo v nej sa kategórie a zákony musia skúmať a predstavovať v ich skutočnej súvislosti a vzájomnom pôsobení. Pritom systém politickej ekonómie socializmu sa musí považovať za dynamický a otvorený, inak by nezodpovedal požiadavkám zmien v socialistickom hospodárstve.

Ďalší príspevok z pera sovietskeho autora ukazuje na príklade 3 Bogdanových prác, ako sa strácal ich pôvodne marxistický charakter. Vysvetľuje Bogdanovovu všeobecnú náuku o organizácii, z ktorej vychádzal i pri zostavení schémy vývoja spoločnosti. Kriticky rozoberá psychologizovanie výrobných vzťahov v Bogdanovom chápaní, podceňovanie úlohy vlastníctva v ich systéme, čo znamená, že zanedbáva tie ich prvky, ktoré charakterizujú ich špecifikum v rôznych sociálno-ekonomických typoch spoločnosti. Nazdávame sa však, že konštatovanie autora o Bogdanovom prínose pre rozvoj kybernetiky pri zdôraznení úplnej nesprávnosti jeho svetonázorového nazerania by vyžadovalo bližšie vysvetlenie.

V príspevku o štúdiu dejín a povedomí dejín ako predpokladov a súčasť aktuálneho politicko-ekonomického bádania ide autorovi o to, aby na skúmaní niekoľkých teoretických problémov ukázal, ako poznanie ich analýzy v minulosti prispieva k ich riešeniu v prítomnosti a v budúcnosti. Na tomto základe zdôrazňuje potrebu spracovania dejín ekonomicko-matematického smeru, pričom bude dôležité zhodnotiť vplyv použitých modelových metód na tvorbu ekonomickej teórie. Osobitne si treba vši-

mať boj názorov s buržoáznymi teóriami v tejto oblasti a inštrumentáriam používané v nich. Splnenie tejto požiadavky už v skoršom období by bolo podľa nášho názoru uľahčilo a uskorilo zaujatie správneho stanoviska k využívaniu ekonomicko-matematických metód v socializme.

Z možnosti čerpania cenného poučenia z minulosti vychádza i článok, v ktorom autor z úloh postavených v pláne GOELRO vyvodzuje závery pre formovanie materiálno-technickej bázy komunizmu dnes. Berie do úvahy jednak priamy vplyv elektrifikácie na výrobný proces, ale všimá si aj teritoriálne aspekty plánu GOELRO, pričom zdôrazňuje najmä vyrovnanie ekonomickej úrovne mesta a dediny. Teritoriálny aspekt plánu GOELRO treba však chápať širšie, aj ako vytváranie hybnej sily hospodárskeho rozvoja územných celkov na základe elektrifikácie.

Z hľadiska dnešnej situácie zdrojov surovín a ich cien vo svete nemožno azda ani dost zdôrazniť význam spätného pohľadu na oceňovanie prírodných zdrojov v ZSSR, obsiahnutého v ďalšom príspevku. Spôčiatku všeobecná mienka o neobmedzenosti surovinových zdrojov v ZSSR nevyvolala potrebu, aby sa ich ekonomické oceňovanie nastolilo ako teoretický problém. Presadzoval sa aj prístup, menej racionálnym využívaním zdrojov usporiť ďalšie investície. Po vojne nový industrializačný rozmach svojimi nárokmi na suroviny vyžadoval ich ocenenie, boli rozpracované viaceré teoretické prístupy, osobitne v súvislosti s požiadavkami hospodárskej reformy. Ani jeden z nich však nerieši problém komplexne, je potrebné ich kombinovanie.

Značnú medzeru, ktorá vzniká — možno povedať — zanedbávaním otázky zahraničného obchodu v dejinách politickej ekonómie socializmu, svo-

jím prínosom pomáha zapĺňať článok o vývoji teórie socialistického zahraničného obchodu. V rámci skúmania optimalizácie socialistických zahraničných obchodných vzťahov autor zdôrazňuje nevyhnutnosť racionálneho vytvárania vzťahu centrálnych a decentralizovaných rozhodnutí. Z pohľadu na vývoj obsahu a úloh zahraničného obchodu v ZSSR dochádza k záveru, že až do povojnových rokov tu zahraničný obchod plnil prevažne komplementárne úlohy, potom substitutívne. V členských štátoch RVHP sa pri štúdiu vzájomných vzťahov medzi efektívnosťou socialistického národného hospodárstva a jeho zahraničnými obchodnými vzťahmi vyvinuli dosiaľ štyri fázy. Nazdávame sa, že z autorovej charakteristiky týchto fáz vyplýva, že v prvých dvoch fázach išlo skôr o sledovanie efektov vyvolaných týmito vzťahmi, kým v ďalších už aj o zameranie na ich cieľavedomé vytváranie.

Posledné dva príspevky o vývoji názorov na základný ekonomický zákon socializmu a o diskusiách o zákone hodnoty a cenotvorbe spĺňajú požiadavku sledovať tieto základné teoretické otázky už v priebehu výstavby socializmu. V prvom tvorí východisko Stalínova definícia základného ekonomického zákona socializmu, lebo obsahom príspevku je prevažne jej kritická analýza uskutočnená sovietskymi ekonómami. Zdôrazňuje sa význam prístupu, ktorý vyžaduje, aby základný ekonomický zákon bol odvodený zo základného výrobného vzťahu a naň sa aj vzťahoval. V druhom príspevku sa problematika sleduje na vývoji vzájomného vzťahu teoretických názorov na pôsobenie zákona hodnoty v socializme a teoretických názorov na cenotvorbu. Z dejinného vývoja tejto problematiky, ako je stručne podaný v príspevku, je jasné, že čím viac sa ekonómi

zameriavali na kvalitatívne stránky výrobného procesu, tým viac museli prehlbovať svoju analýzu pri vytváraní koncepcií cenotvorby, ktoré tieto stránky brali do úvahy.

Tematická rozmanitosť príspevkov recenzovaných prác dovolila len stručne uviesť ich zameranie a podnety. Táto rozmanitosť však súčasne svedčí o zábere ekonómov NDR pri štúdiu dejín politickej ekonomie so-

cializmu a o ich tvorivom zamýšľaní sa. Publikácia lipských autorov s nevšednou znalosťou podáva poznatky, kým práca berlínskeho kolektívu viac poukazuje na otvorené problémy a uvádza podnety pre ďalšie rozpracúvanie. Obidve sa však takto navzájom dopĺňajú pri práci na spoločnom diele socialistických ekonómov — spracúvaní dejín politickej ekonomie socializmu.

Zdenka Sláviková

Správy

5 rokov časopisu *Ekonomičeskoje sotrudničestvo stran-členov SEV*

Od roku 1975 vychádza informačný bulletin *Ekonomická spolupráca krajín-členov RVHP*, ktorý vydáva sekretariát RVHP v Moskve. Počas tohto krátkeho obdobia sa časopis stal významným pomocníkom realizácie cieľov medzinárodnej socialistickej ekonomickej integrácie. Oboznamuje čitateľov so všetkými významnými problémami, ktoré riešia orgány RVHP v záujme upevňovania a zdokonaľovania tohto procesu, hovorí o tom, ako pristupujú jednotlivé členské štáty RVHP k riadeniu hospodárskych procesov bezprostredne súvisiacich s medzinárodnou socialisticou ekonomickou integráciou.

Toto poslanie robí časopis nenahraditeľným informačným zdrojom pre všetkých pracovníkov, ktorí sa v nejakej miere podieľajú na zabezpečovaní integračných procesov, teda najmä pre pracovníkov centrálnych orgánov riadenia, ale aj pre stá-

le širší okruh pracovníkov podnikovej sféry, ktorá sa svojou činnosťou stále viac zapája do týchto procesov. Veľký význam má časopis aj pre vedeckých pracovníkov rôznych vedných odborov. Napokon je zaujímavý aj pre širšiu odbornú verejnosť, pre učiteľov a poslucháčov vysokých škôl, pre lektorov a propagandistov. Časopis vychádza šesťkrát do roka v ruskom jazyku, pričom názvy jednotlivých príspevkov sú v jazykoch členských krajín RVHP.

Plniac svoje základné poslanie, časopis prináša články popredných politických a hospodárskych činiteľov jednotlivých členských štátov RVHP o najvýznamnejších otázkach hospodárskeho rozvoja svojich krajín, príspevky vedúcich činiteľov RVHP, obvykle stálych predstaviteľov alebo vedúcich delegácií jednotlivých štátov o účasti ich krajín na rozvíjaní medzinárodnej socialistickej ekonomic-

kej ekonomickej integrácie. Niektoré čísla časopisu majú monotematický charakter, čo má pre prax i teóriu integrácie osobitný význam. Napríklad v roku 1978 boli v prvom čísle publikované články ministrov práce a sociálnych vecí jednotlivých štátov RVHP o spolupráci v tejto oblasti.

Stále miesto v ňom majú podrobné informácie o zasadaniach najvyšších orgánov RVHP, o práci stálych komisií, prípadne orgánov RVHP. V prvom prípade ide o oficiálne dokumenty zasadání RVHP, v druhom o riešenie konkrétnych problémov spolupráce. Nachádzame tu otázky z najrôznejších oblastí, ako je napr. geológia a surovinová základňa členských krajín RVHP, problematika spotrebiteľského priemyslu, stavebníctva, výstavba veľkých národohospodársky dôležitých stavieb a pod.

Veľkú pozornosť venuje časopis realizácii Komplexného programu ďalšieho prehlbovania a zdokonaľovania spolupráce a rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie členských krajín RVHP. V rámci tejto problematiky sa čitatelia môžu oboznámiť najmä s prehlbovaním vzájomnej hospodárskej spolupráce členských štátov RVHP, a to hlavne v oblasti strojárstva, vedecko-technickej spolupráce, v špecializácii a kooperácii výroby, v oblasti zdravotníctva, v mierovom využití atómovej energie, v ochrane životného prostredia atď. Významné sú aj číselné údaje o výsledkoch rozvoja národného hospodárstva jednotlivých členských štátov RVHP. Je samozrejmé, že všetky články, zamerané na uvedené problematiku, sú podriadené myšlienke vzájomnej spolupráce a problémom jej realizácie vo všetkých oblastiach hospodárskeho života, vedy a technického rozvoja.

Dôležitou otázkou je aj vedecko-technická spolupráca v rámci člen-

ských krajín RVHP. Z tejto oblasti sú významné niektoré problémy, ako napr.: tendencie rozvoja radiačnej techniky a technológie, mnohostranná spolupráca v oblasti zvárania, spolupráca RVHP v oblasti výroby chemických tovarov pre domácnosť a pod. V rámci rozvoja vedecko-technickej spolupráce, bulletin venuje pozornosť perspektívam rozvoja výroby nukleárných prístrojov v členských krajinách RVHP, dôležitému problému ochrany kovov pred koróziou, spolupráci krajín RVHP pri spracovaní vedeckých základov rozvoja kontajnerového dopravného systému a rozvoju vnútorného obchodu v jednotlivých krajinách Rady. Články zhodnocujú dosiahnuté úspechy v rámci vedecko-technickej spolupráce a vytyčujú perspektívne plány.

V súlade s posilňovaním významu rôznych medzinárodných organizácií, vytváraných členskými štátmi RVHP, osobitný význam majú príspevky zamerané na ich činnosť, na podmienky ďalšieho rozvoja a na ich význam pre rozvoj integrácie.

Časopis informuje aj o vzťahoch RVHP k iným medzinárodným organizáciám, ako aj o ekonomických vzťahoch jednotlivých krajín Rady s rozvojovými i vyspelými kapitalistickými krajinami. O týchto otázkach publikovali zaujímavé články aj autori z Fínska, Mexika a Iraku, teda zo štátov, ktoré stále viac upevňujú svoje hospodárske vzťahy s RVHP. Bulletin ďalej oboznamuje svojich čitateľov o významných akciách realizácie hospodárskych vzťahov medzi jednotlivými členskými štátmi RVHP a ostatnými krajinami sveta.

Stále viac sa na jeho stránkach objavujú články vedúcich pracovníkov najvýznamnejších podnikov jednotlivých členských štátov RVHP, zapojených do konkrétnej realizácie procesu hospodárskej spolupráce. Príspev-

ky informujú o úspechoch týchto podnikov v špecializácii a kooperácii pri výrobe príslušných tovarov.

Osobitne treba spomenúť obsah 5. ročníka časopisu.

V roku 1979 sme si pripomenuli 30. výročie vzniku RVHP, čo sa pochopiteľne odzrkadlilo v obsahu všetkých 6 čísiel časopisu. Články predstaviteľov jednotlivých členských štátov RVHP priniesli zásadné zhodnotenie spolupráce a perspektív jej ďalšieho rozširovania a prehľbovania. Vo 4. čísle časopisu boli uverejnené prejavy účastníkov slávnostného zasadania venovaného tomuto výročiu (32. zasadanie). Na uvedenom zasadaní sa zúčastnili najvyšší stranícki a vládni predstavitelia štátov RVHP a v ich prejavoch sú obsiahnuté všetky významné otázky 30-ročného trvania RVHP, jej významu pre členské štáty a pre upevňovanie nielen hospodárskej, ale aj celkovej spolupráce v celosvetovom meradle. Význam RVHP vyznieval aj z príspevkov zástupcov Juhoslávie a z ďalších deviatich nečlenských krajín RVHP na 32. zasadaní.

Ročník 1979 časopisu *Ekonomická spolupráca členských krajín RVHP* je dôležitým dokumentom o činnosti Rady za uplynulých 30 rokov, o smeroch ďalšieho rozvoja procesu vzájomnej hospodárskej pomoci a socialistickej ekonomickej integrácie.

Pre čitateľov sú zaujímavé aj rubriky, v ktorých sa publikujú oficiálne dokumenty prijaté orgánmi RVHP, informácie o podujatiach organizovaných jednotlivými orgánmi RVHP.

Ako vyplýva z uvedeného stručného prehľadu, časopis je skutočným zrkadlom zložitej a rôznorodej činnosti, vykonávanej orgánmi RVHP i jednotlivými členskými štátmi RVHP v záujme rozvoja socialistickej ekonomickej integrácie. Skutočnosť, že autormi článkov sú významní predstavitelia všetkých štátov Rady, robí z časopisu tribúnu skutočne medzinárodného charakteru a významu.

V takomto zmysle nachádzame v tomto časopise problematiku integrácie v koncentrovanej podobe a na vysokej úrovni spracovania.

Dana Hronská

POKYNY PRE AUTOROV

Rukopisy prijíma redakcia Ekonomického časopisu, ul. Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava. Články majú mať teoretický charakter zodpovedajúci zameraniu časopisu, ich názov má byť stručný a výstižný. Ku každému článku pripraví autori resumé v rozsahu najviac 30 riadkov. Časopis uvádza resumé v ruskom a anglickom jazyku. Príspevky sa predkladajú v 3 exemplároch (1 originál a 2 kópie), napísané podľa platnej ČSN (60 úderov v riadku, maximálne 30 riadkov na jednej strane). Rozsah článkov je najviac 20–25 strojom písaných strán, recenzií (podľa rozsahu knihy) 6–10 strán, správ 4–10 strán. Redakcia neprijíma rukopisy v kópiách bez originálu, ani texty získané rozmnožovacou technikou. Poznámky, ktoré patria pod čiaru, číslujú sa poradovým číslom v texte a prikladajú sa súhrnne za článok. Takisto sa v texte označujú obrázky, grafy a schémy a zaraďujú sa za článok. Bibliografické citácie musia zodpovedať ČSN 01 0197 – Bibliografické citace. Odvolania na literatúru sa označujú v texte alebo v poznámkach pod čiarou príslušným poradovým číslom v hranatej zátvorke; zoznam použitej literatúry sa uvádza na konci článku. Matematické vzorce a výrazy majú byť napísané, pokiaľ je to možné, strojom, zreteľne a podľa zaužívaných zvyklostí. Autor má uviesť presnú adresu svojho pracoviska a tituly; dostane niekoľko separátnych výtlačkov svojho príspevku.

Autori článkov: Ing. SOKIRA, Jozef, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava – Ing. FIDRMUC, Jaroslav, CSc., Výskumný ústav národohospodársky VŠE, Drieňová 34, 829 00 Bratislava – Ing. IVANIČOVÁ, Zlatica, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava – Ing. HERMANNOVÁ, Lýdia, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava – doc. Ing. ŠIBL, Drahoš, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava – Ing. KRČ, Rudolf, CSc., Ekonomický ústav SAV, Obrancov mieru 2, 884 16 Bratislava.

Z OBSAHU EKONOMICKEHO ČASOPISU číslo 9/28/1980

ČADA, Václav — ANGER, Jan: 35. výročí vyvrcholení národně osvobodeneckého boje a osvobození Československa Sovětskou armádou

FERIANC, Ján: Prístupy k prognózam a dlhodobému plánovaniu rozvoja oblastí

JIRGES, Miloslav — ĐAKIN, Boris Georgijevič: Spolupráca členských krajín RVHP — medzinárodný ekonomický zväzok nového typu

ŠARMÍR, Eduard: Vývoj spredmetnenej a živej práce na jednotku produkcie

ŠIBL, Drahoš: Realizácia projektu nového medzinárodného ekonomického poriadku a postoje EHS

RENDOŠ, Ladislav: Minulosť a prítomnosť Vysokej školy ekonomickej v Bratislave

Z OBSAHU časopisu Ekonomického ústavu CSAV**POLITICKÁ EKONOMIE číslo 7/28/1980**

ŠIKULA, Milan: Plánovité riadenie socialistickej ekonomickej integrácie a ekonomické záujmy

KLACKOVÁ, Jana: Ke zdokonalování péče o životní prostředí v národohospodářském plánování

KLAUS, Václav: Metodologické problémy makroekonomického modelování

LANDA, Ondřej: Charakter řízení v socialistickém hospodářství

KALINOVÁ, Lenka: Některé otázky subjektu ve vědeckotechnickém rozvoji

ŠPAČEK, Petr — FINGERLAND, Jaroslav: K teoretickým aspektům mezinárodní socialistické specializace a kooperace výroby

RUBÍK, Imrich: Sběratelství a socialistický životní způsob

ANTAL, Ondrej: Politická ekonomie na Vysoké škole dopravy a spojů v Žilině

ŠIBL, Drahoš: Od neokolonialistickej koncepcie „pomoci rozvoju“ ku koncepcii „partnerstva pri rozvoji“

EKONOMICKÝ ČASOPIS

Ekonomického ústavu Slovenskej akadémie vied, ročník 28, 1980, č. 8. — Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. — Hlavný redaktor Ján Kúkeľ, výkonná redaktorka Frída Svajdlerová, redaktorka Katarína Rybanská, tajomníčka redakcie Naďa Proksová. — Vytlačili: Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Ružomberok. — Výmer SÚTI 2/1. — Rozširuje PNS. — Objednávky vrátane zo zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Časopis možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. — Celoročné predplatné Kčs 80.—, jednotlivé čísla Kčs 8.—.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6, 805 32 Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON und SAGNER, D-8000, München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, B. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Amsterdam, Holland.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1980